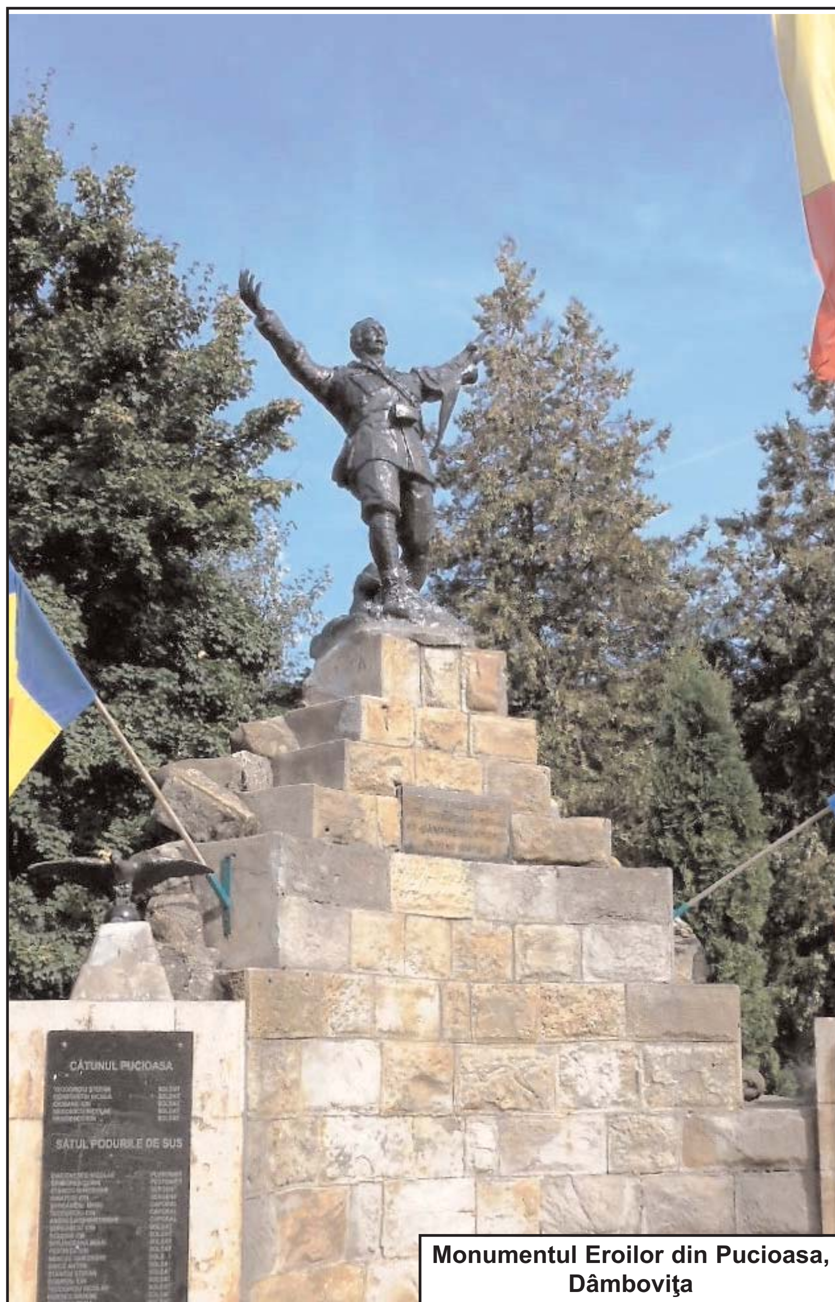

Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

Anul XI ■ Nr. 4 (113) ■ Aprilie 2020

Monumentul Eroilor din Pucioasa, Dâmboviţa

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Ecumenismul Dacoromaniei

Gheorghe PĂUN

Este *posibil* ca deja titlul dinainte să provoace multora oarece „urticarie” şi este *sigur* că pledoaria pe care o încerc în continuare va avea o asemenea urmare… În primul rând, îi va întărâta pe hlizitorii la adresa „excepţionalismului românesc”, dar, pe de o parte, contez pe faptul că-i va deruta toponimul mult-acoperitor, şi geografic, şi istoric, *Dacoromania* (apare deja aici un ecumenism *sui-generis*, încercând să-i concilieze pe dacofili şi latinofili, ambele părţi purtând eventual sufixe mult mai agresive, etichete neelegante venite dinspre „interlocutori”), pe de altă parte, sunt curios cum pot să contracareze sugestia, detaliată mai jos, că noi, românitatea, se pare că chiar avem o misiune cu adevărat excepţională, anume, ecumenică – la modul practic, de reînfrăţire a „celor două biserici”, separate de aproape o mie de ani, de la Marea Schismă din 1054, motivată, la prima vedere, de orgolii umane şi amănunte de ceremonie, în fond, de interese „geo-teologice”.

Mai pun puţină sare pe rana anti-excepţionaliştilor, reamintind că în România, chiar şi în cea de azi, aşa „grăniţuită” (după expresivul termen propus de acad. Al. Surdu) cum este, trăiesc laolaltă, în modul cel mai firesc, peste 20 de etnii, mai toate (excepţia cea mai evidentă este cea a maghiarilor) venite aici spre a convieţui, cu accent pe „con”, fie fugind de diverse represalii (armeni, evrei, lipoveni), fie pur şi simplu căutând un *loc de casă* (mai toţi ceilalţi). Au fost şi unii (precum saşii) *aduşi,* cu motive militare sau economice, integraţi cu vremea printre români. Nu cred să mai existe vreo ţară europeană de o mărime comparabilă cu România în care să trăiască alături în bună pace atâtea etnii (se înţelege, nu număr emigranţii moderni, ci doar grupurile stabilizate, coerente cultural).

Cam la fel este cu religiile. Aproape sută la sută creştină, puţin peste 86% ortodoxă, populaţia României însumează în jur de 10% catolici de diverse nuanţe, plus credincioşi de alte rituri (cf. recensământul din 2011, sursa Internet). Catolicizată cu forţa pe vremea Habsburgilor, Transilvania şi *arată gotic*, iar catedrale catolice funcţionează şi în restul ţării (amintesc una mai puţin cunoscută decât merită, cea poloneză din Cacica, ridicată la 1904, realmente spectaculoasă). Se pare că în România există şi vreo 80 de locaşuri de cult musulmane, cea mai faimoasă fiind Moscheea din Constanţa, construită, tot la început de secol XX, din iniţiativa Regelui Carol I, catolic domnind peste o ţară ortodoxă…

Până aici, nu neapărat ecumenism – pur şi simplu normalitate. Îi putem spune şi *omenie,* un (alt) cuvânt românesc greu de

semnificaţii şi greu de tradus.

Plus ceva intim poporului român, semnalat şi de Eminescu (*Timpul,* 10 septembrie 1880; o mare parte din articol este reprodusă la pagina următoare, şi alte rânduri din el decât cele de mai jos fiind relevante pentru discuţia noastră): „Am susţinut mai mult: că legea catolică la români, ritul greco-catolic, se deosebeşte de restul bisericii române într-un mod cu totul exterior, cel puţin în ochii poporului, şi că deosebirea nu are înţeles decât pentru clerul superior. Aşadar, ceea ce am crezut noi esenţial nu e deosebirea de dogme între noi şi alte biserici; pentru conştiinţa poporului o asemenea deosebire e imperceptibilă.”

Mai aproape de zilele noastre… În ianuarie 1989, Preafericitul Teoctist, Patriarhul BOR, întorcându-se din India (!), face o vizită neautorizată de autorităţile bucureştene Papei Ioan Paul al II-lea, polonez cu origini româneşti. Apoi, în mai 1999, Papa Ioan Paul vine oficial în România, reîntâlnindu-se cu Patriarhul Teoctist. A fost prima vizită a unui papă, la aproape un mileniu de la Marea Schismă, într-o ţară preponderent ortodoxă!

Trei amănunte cu totul semnificative legate de această vizită merită subliniate (o face şi Tudor Nedelcea în textul *Pentru unitatea lumii creştine,* reluat în cartea *Biserica şi societatea,* Editura Sitech, Craiova, 2019, text care a declanşat şi pledoaria de faţă).

În timpul vizitei, Papa a numit de mai multe ori ţara noastră *Grădina Maicii Domnului,* iar la Bucureşti, localnicii care l-au întâmpinat au scandat în mod repetat *Unitate, unitate!* Papa a remarcat acest lucru şi, ulterior, a amintit chemarea românilor în faţa pelerinilor adunaţi la Vatican. În plus, Papa a făcut o consistentă donaţie pentru construirea Catedralei Mântuirii Neamului.

Peste două decenii, în vara anului 2019, şi Papa Francisc a vizitat România. O reconfirmare deplină: sloganul vizitei sale a fost „Să mergem împreună!”, Patriarhului Daniel i s-a adresat cu „Frate drag”, unul dintre momentele importante ale vizitei a fost slujba din Catedrala Mântuirii Neamului, iar preşedintele Iohannis i-a reamintit Papei, în alocuţiunea sa de la Palatul Cotroceni, că „veniţi în Grădina Maicii Domnului”.

(Continuare la pag. 2)

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Într-unul din numerele trecute am crezut de cuviinţă a insista asupra religiei moştenitorului eventual al tronului. Dacă ne întoarcem şi acum la cestiunea aceasta e pentru că citiserăm în ziare străine de oarecari piedici ale trecerii la legea răsăriteană, despre care n-am vorbit, tocmai fiindcă erau în cestiune persoane ale căror convingeri religioase sunt vrednice de tot respectul. Aşadar, fără a cita nume proprii, am spus numai că religia moştenitorului nu e indiferentă; că numai aparţinând bisericii naţionale el va cunoaşte însemnătatea acestui factor considerabil în viaţa unei naţii. Am vorbit de biserica naţională îndeosebi, nu de legea ortodoxă; şi de deosebirile ce biserica noastră le are, nu în dogme, dar în spiritul şi atitudinea ei, de celelalte biserici; am însemnat câteva liniamente ale vechii ei organizări autonome şi am spus – ceea ce e cunoscut îndealtmintrelea tuturor din ţară – că biserica la noi nu era numai o comunitate religioasă, ci şi naţională. A existat în ţările noastre sute de ani cler grecesc. Confundatu-s-a el vreodată cu clerul român, fie de mir, fie călugăresc? Nu. Din contra, au fost totdeauna opuşi unii altora; totdeauna mitropoliţii şi ţara căutau să depărteze acest cler străin, intrat prin mănăstirile închinate, deşi era de-o lege cu noi. Am spus că clerul bizantin avea veleităţi de papism, de biserică universală; cel rusesc manifestă în timpii din urmă veleităţi de cezaro-papism. Toate acestea românii le-au respins pe cât au putut. Astfel, am văzut cum în Banat şi în graniţa militară, pe acelaşi teritoriu, în aceleaşi circumscripţii, românii s-au despărţit de sârbii de aceeaşi lege şi-şi au episcopul lor propriu. Înlăuntrul aceleiaşi monarhii, aceluiaşi district chiar, românii nu vor să fie în comunitate religioasă cu străinii, deşi recunosc identitatea dogmelor şi a canoanelor. Am susţinut mai mult: că legea catolică la români, ritul greco-catolic, se deosebeşte de restul bisericii române într-un mod cu totul exterior, cel puţin în ochii poporului, şi că deosebirea nu are înţeles decât pentru clerul superior. Aşadar, ceea ce am crezut noi esenţial nu e deosebirea de dogme între noi şi alte biserici; pentru conştiinţa poporului o asemenea deosebire e imperceptibilă. Lucrul asupra căruia apăsăm este absoluta deosebire între spiritul democratic, de muncă şi iubire de adevăr, care stăpânea şi stăpâneşte încă în multe părţi în biserica română, spre deosebire de formalismul gol al altor biserici şi de atârnarea acestora de puterea politică a statului. Ceea ce e revoltător pentru orice conştiinţă liberă este plecarea bisericii sub autoritatea statului, exploatarea credinţelor religioase pentru scopuri politice.

Astfel vedem mişcându-se popoare întregi în urma crucii, pentru a-i asigura triumful, se zice, în realitate însă pentru a răspândi dominaţiunea puterii lumeşti a împărăţiei respective. Câte puteri nu se servă de acest pretext pentru a comite neauzite nedreptăţi! Ceea ce e dar important, repetăm, pentru noi, este participarea eventualului moştenitor la comunitatea religioasă română, interesarea pentru spiritul şi autonomia ei, conştiinţa clară că, afară de unitate dogmatică, nu există niciun fel de altă legătură între biserica noastră şi celelalte. Asemănarea în comunitatea bisericească între un român greco-catolic şi unul greco-oriental e mai mare decât între acest din urmă şi un muscal, un grec sau un bulgar. Lucrul sună paradox, dar e departe de a fi. Cu toate cele patru puncte, cu tot „ex patre filioque procedit”, cu tot primatul recunoscut al papei, acelaşi spirit de comunitate religioasă-naţională domneşte la românii greco-catolici ca şi la cei greco-orientali. Nu e vorbă măcar despre o biserică universală, care să coprinză omenirea întreagă înfrăţită; nu e nici măcar vorba de-o biserică coprinzând un grup de popoare, ci de una singură biserică românească, instituită în lume pentru români şi pentru nimeni altul încolo.

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Să venim acum la îngrijirea ce se dă acestei religii naţionale-române în România liberă. Până la ministrul, numit cosmopolit, al instrucţiei, d. Titu Maiorescu, limba românească a ţării nu se-nvăţa în şcolile secundare. Tot acest ministru cosmopolit a proiectat înfiinţarea unei facultăţi teologice pentru un cler compus din mii de membri. Noi am spus-o cândva că în România am ajuns a înţelege toate cuvintele dicţionarului pe dos, că cosmopolit se numeşte ceea ce-i naţional, şi naţional e fizionomia bulgaro-bizantină a roşilor din ţară. Ei bine, această facultate nu s-a înfiinţat şi se vede că nici se va înfiinţa. Episcopii noştri viitori vor continua se vede a fi crescuţi în Rusia, în Grecia şi în alte locuri pravoslavnice.

Dispariţiunea sentimentului religios e de regretat nu numai la noi, dar pretutindenea.

(*Timpul,* 10 septembrie 1880)

(Urmare din pag. 1)

Am mai semnalat ceva preşedintele, a vorbit despre asta şi Papa Francisc, anume că numeroşi români (ortodocşi) au emigrat în ultima vreme în vestul (catolic al) Europei. Detaliu din nou vrednic de subliniere: vreo cinci milioane de ortodocşi (îi includ şi pe basarabenii plecaţi în Europa – de-asta şi vorbeam la început despre *românitate*) nu numai că trăiesc în ţări (tradiţional) catolice, dar şi-au luat cu ei, pe lângă limbă şi obiceiuri, şi credinţa – iar BOR, i-am mai făcut cândva o plecăciune pentru asta, a trimis preoţi, a organizat sute de parohii ortodoxe, din Australia până în Canada.

Afirmaţia-îndemn sugerată de titlu şi exemplificată până aici este acum clară: poporul român are *vocaţie,* dacă nu cumva şi *menire,* ecumenică! Iar semnele par a spune că la un mileniu de la Schismă, *schisma* va fi istorie…

Dar… Dacă trei decenii vor fi suficiente… căci uşor e de spart un vas şi greu e de refăcut din bucăţi vasul dintru început… Orgolii, diferenţe de ceremonie, interese „geo-teologico-politice”… La nivelul „clerului superior”, nu al poporului, vorba lui Eminescu. Încă o frază din articolul său: „Bizanţul a avut veleităţi de papism, Biserica rusească are veleităţi de cezaro-papism”. O scria cu un secol şi aproape jumătate înainte de Putin, de Erdogan, de presiunea musulmană asupra Europei – parcă scria azi de dimineaţă. În mod normal (dacă diavolul nu ar fi şi el treaz…), numita presiune ar trebui să grăbească lucrurile.

Pentru că suntem în aprilie, pregătindu-ne să luăm Lumină: un prim pas ar fi unificarea Paştelui, defazarea sărbătorii (în funcţie de… fazele lunii) fiind, cu siguranţă, o ciudăţenie pentru orice credincios „de rând”. În 2025, şi Paştele ortodox şi cel catolic „cad” în aceeaşi zi, 20 aprilie. Va rămâne aşa şi mai încolo, adică tot pe 20 aprilie, şi pentru catolici, şi pentru ortodocşi? Vor reuşi înalţii ierarhi, că de ei depinde, să decidă că e vremea „să mergem împreună”? Lumina-i-ar Cel de Pretutindeni, Acelaşi pentru toţi…

P.S. (Pentru că detaliile contează:) *Ecumenism* = Mişcare de refacere a unităţii universale a Bisericilor creştine, cu respectarea autonomiei lor, pe calea acordurilor şi a dialogului teologic. (*DEX*, 2009) Voiam să subliniez „cu respectarea autonomiei lor”, dar n-am vrut să fiu tendenţios…

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – lector la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu”, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Ion C. Ştefan** – profesor, membru al USR, Bucureşti, **Maria Mona Vâlceanu** – scriitor, Piteşti, **Constantin Voiculescu** – profesor, Curtea de Argeş

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere ştiinţifică, juridică şi morală pentru conţinutul articolelor revine autorilor. Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului şi precizarea sursei.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Marea trăncăneală

Horia BĂDESCU

În 1994, Mircea Iorgulescu publica *Marea trăncăneală – eseu despre lumea lui Caragiale,* încercare critică exemplară de a decodifica şi evidenţia elementele care structurează această lume, care o fac unică, însă nu irepetabilă, cauza derapajelor din care ea îşi constituie fizionomia şi fiziologia. Evidenţa faptului că umanitatea speciei e legată de actul vorbirii, de cuvânt, de logos, e contemporană cu începuturile istoriei civilizaţiei acesteia. A pune semnul egalităţii între om şi cuvânt este deja *monnaie courante,* vorba francezului. A spune că omul se salvează prin cuvânt de spaimele, angoasele, singurătăţile şi incertitudinile sale e de domeniul aceleiaşi evidenţe. Numai că între cuvântul care face sens, care spune lumea în înţelesurile ei, şi vorba goală, vorba de dragul vorbei, vorba redusă doar la actul vorbirii ce traduce, prin absenţa sensului, un gol existenţial pe care locutorul încearcă să-l substituie prin logoreea organică de care suferă personajele lui Caragiale, e o enormă distanţă. Da, Mircea Iorgulescu are dreptate, îngrozite de vidul existenţial, personajele lui Caragiale „se exilează în limbuţie", în trăncăneala care substituie viaţa însăşi, viaţa inexistentă, „ultimul stadiu al mistificării traiului"! Da, Iorgulescu are dreptate, pălăvrăgeala nesfârşită vine din „spaima de singurătate", e un refugiu din neantul interior într-un spaţiu virtual a cărui voluptate supremă este actul vorbirii şi nu conţinutul acestuia, nu sensul! Da, aceasta părea a fi lumea lui Caragiale şi doar a lui!

Numai că realitatea bate mereu ficţiunea, lumea a „evoluat" şi trăncăneala s-a dovedit a fi nu numai românească, ci universală, explodând sub ocrotirea globalizării şi a atotputernicului internet. De pe vremea lui Caragiale şi până acum, vorbitu-n bobi, în dodii, fără cap şi coadă, bălmăjala fudulă, suficienţa doctă, căci există şi un asemenea oximoron lingvistic, parascoveniile vândute la gard, vorbele de clacă expurgate de orice farmec bucolic, cotcodăceala, sporovăiala *sans rivages,* incontinenţa verbală în regim onomatopeic şi emoticonic (ierte-mi-se acest barbarism inventat ad-hoc!), chivuţăreala şi meliţatul cotidian, diurn şi nocturn, şi-au extins „farmecul" la nivel planetar. Clonţoasele pariziene de pe vremea aprigului scoicar şi divin poet François Villon, cărora nicio cumătră din Evropa acelor vremi nu le-ar fi stat împotrivă, ori redutabilele gaiţe autohtone sunt nişte dulci copile, nişte „preţioase ridicole", nişte dinozauroaice, pe lângă campioanele şi campionii facebook-ului, twitter-ului sau instagram-ului.

Se comunică şi se excomunică, se minte şi se dezminte, se informează şi se deformează, se manipulează, se notează şi se conotează, se judecă şi se adjudecă, se încontrează, se-ncondeiază şi se blamează, se alba-neagra cu ochi şi cu sprâncene şi cu jumuliri de pene. Se jură şi mai ales se înjură temeinic, îndesat, cu nădufu, cu fudulie – cine-i cel mai gros la limbă şi mai spălat la creier?! – cu bonton şi cu parapon, fiindcă „nicio lege nu-i interzice cuiva să fie idiot!", vorba regretatului Grigore Moisil.

La adăpostul întunericului din hăul internautic, care ascunde identităţi şi interese, vinovăţii şi „inocenţe" – „ca hoţii", vorba politicianismului ambidextru ori centrist de la noi – haidamacii reţelelor de socializare îşi asmut hoardele de „prieteni" către ţeluri mai mult sau mai puţin oculte, speculând mai ales temerile şi anxietăţile din fragila lume a imberbilor adolescenţi şi a tinerilor, a celor care simt nevoia de a fi acceptaţi de cineva, într-o lume ostilă în care ocrotirea cuibului familial, asediat şi el de ideologii subversive, e tot mai iluzorie, înstrăinaţi şi înfricoşaţi de singurătatea funciară în care îi aruncă existenţa virtuală, căutându-şi identitatea pierdută în identitatea şi sprijinul unui grup, gang, haită, turmă, în care responsabilitatea pare a nu mai exista, unde impunitatea creată de anonimat, iluzorie sau chiar reală, induce ideea că totul este posibil, iar ilegalităţile declinate numărului până la disiparea totală.

De aici şi setea de „prieteni", fudulia cu sute sau mii de prieteni, oripilantele formulări „a cere sau a acorda/oferi prietenia" cuiva, ca şi cum acest sublim sentiment ar fi un fel de marfă negociabilă pe tarabele virtuale.

Şi ia să ne întoarcem cu folos la bădia I.L. Caragiale, ctitor al psihologiei internautice *avant la lettre,* cu mult înaintea perimatului Marshal McLuhan şi a contemporanului nostru Nicholas Carr cu al său *Ce face Internetul cu minţile noastre?* Fiindcă, glosează Mircea Iorgulescu, „Lumea lui Cragiale e compusă din *amici* foarte sociabili, pofta de vorbă creşte dintr-un vid lăuntric, nu are nicio legătură cu persoana, cu individualitatea celuilalt sau a celorlalţi, aceştia sunt necesari numai ca obiecte însufleţite; ca decor uman." Ca şi în lumea lui Caragiale, dar şi mai dihai decât în aceasta, în lumea internautică nu există viaţă intimă, ci doar o familiaritate „lăbărţată", care îngăduie orice şi oricui, o proletarizare a relaţiilor sociale care amestecă totul în sosul celui mai de jos egalitarism, în care abundă insanităţile şi diatribele umorale, un Hyde Park de mahala cu milioane de accesări.

Dar să fim cinstiţi; pandemia flecărelii a cuprins cu aceeaşi eficienţă şi acelaşi entuziasm lumea marelui şi, mai ales, a micului ecran, a radioului şi a presei scrise, a bârfelor la telefonul care şi-a adus singurătatea şi înstrăinarea în berăriile şi cafenelele unde, cândva, trăncăneau eroii bietului Caragiale. Vacarmul mondializat despre care eu însumi vorbeam într-o tabletă de acum vreo patru decenii („Plouă cu vorbe peste noi, în fiece zi o ploaie de vorbe se revarsă din aparatele de radio, de televiziune, din jurnale: vorbele potentaţilor planetei, ale marilor vânzători aşezaţi la taraba la care se vând netrebnicele noastre piei. Un potop de vorbe: de vorbe mincinoase, de vorbe goale, pe care auzul tău le cunoaşte atât de bine dar pe care gura ta refuză să le rostească. Vorbe îngeruite care ţi aduc frigul în oase.") s-a mutat în lumea tăcerii, a mutismului şi autismului asumat sau indus. Fiindcă totul se rezumă acum la „Vorbe, vorbe, vorbe!", după amara meditaţie a prinţului Hamlet, „prinţul marilor dileme", cum inspirat îl numea Ioan Morar.

Că tevatura asta nesfârşită, glosolalia universalizată, *marea trăncăneală*, ne duce la ani lumină de meditaţia şi reflecţia care făceau din noi „trestia gânditoare" a universului – unica până la proba contrarie, dacă va mai fi cineva în viitor care să caute proba a ceea ne-a obsedat şi ne obsedează în orizontul „modernităţii" noastre – şi ne interzice coborârea în adâncurile fiinţei, este o evidenţă pe care cinica şi trufaşa contemporaneitate o refuză ca pe atâtea altele. Precum aceea că virtualul, care-şi flutură fabuloasa-i memorie artificială, ne infantilizeză memoria şi ne gângăveşte judecata.

În acea biblie a „civilizaţiei spectacolului" în care suntem obligaţi să trăim, cartea lui Mario Vargas Llosa cu acelaşi titlu (*Civilizaţia spectacolului,* Humanitas, 2016), e citată „dramatica mărturisire a profesorului doctor Katherin Hayles, care predă literatura la Duke University: „Nu mai reuşesc să-i fac pe studenţi să citească o carte în întregime." „Aceşti elevi – continuă Llosa – nu sunt ei de vină că se dovedesc incapabili să citească *Război şi pace* sau *Don Quijote.* Obişnuiţi să ciugulească informaţii de pe internet, fără să fie nevoiţi să se concentreze îndelung, au pierdut obiceiul, ba chiar şi facultatea de a se concentra şi s-au trezit obligaţi să se mulţumească cu această fâţâială cognitivă specifică internetului, (...) încât au ajuns să fie vaccinaţi împotriva atenţiei, răbdării şi dăruirii îndelungate pe care le cere actul cititului – singurul fel în care poţi citi, cu bucurie, marea literatură. (...) La ce bun să citeşti, dacă pe Google găseşti texte simple şi clare care rezumă conţinutul acestor cărţoaie grele, citite de cititori preistorici?" Şi, conchide scriitorul peruan, citând rezultatele unei cercetări a lui van Nimwgen privind efectele internetului asupra creierului nostru şi a obiceiurilor noastre: „Dacă lăsăm în seama computerelor găsirea soluţiei la orice problemă de cunoaştere, asta reduce capacitatea creierului nostru de a construi structuri stabile de cunoştinţe. Altfel spus, cu cât e mai inteligent computerul nostru, cu atât suntem noi mai proşti."

Dramatică şi tristă concluzie. Însă, aşa cum evidenţiam într-un alt context, dacă, din perspectiva legilor lui Murphy, se poate stipula că „La nivelul speciei, inteligenţa este o constantă, în timp ce omenirea se înmulţeşte în progresie geometrică", din aceea a *marii trăncăneli* internautiste se poate adăuga constatarea că viteza de prostire stă sub semnul aceleiaşi progresii geometrice!

Unii au înţeles *Mioriţa* pe dos (II)

Victor RAVINI

În *Mioriţa* nu poate fi vorba de o ucidere cu implicaţii juridice. Cuvântul *lege* apare în sumedenie de variante ale *Mioriţei* din antologia lui Adrian Fochi (15), a lui Virgil Medan (16) sau a lui Cristea Sandu-Timoc (17) şi s-a crezut fără temei că are sens juridic. Celebrităţi universitare, prea conştiente de superioritatea lor faţă de restul lumii, nu s-au gândit să caute în orice dicţionar român-român şi să vadă că *lege* are două sensuri, unul religios – mai vechi, şi unul juridic – mai nou. În toate textele vechi, de la Coresi până la clasicii noştri, ba chiar şi mai recent, în ziarul *Contemporanul* (seria postbelică), *lege* are un sens religios. Clasicii zic *pravilă* în loc de *lege* cu sens juridic, ba chiar şi Mihai Beniuc zice *pravilă,* când vrea să dea culoare rurală. În cultura populară, orală, *lege* este atestat numai cu sens religios şi niciodată cu un sens juridic. Deci, cauza şi scopul uciderii în *Mioriţa* nu pot să fie juridice, ci religioase.

Este de mirare că Mircea Eliade a acceptat întru totul interpretarea juridică a lui Adrian Fochi şi a filosofului marxist-leninist Pavel Apostol (fost Pál Erdös). (18) Eliade ignoră ce a spus Călinescu şi exclude că *Mioriţa* ar fi un mit. Nu e nevoie să avem cine ştie ce studii ca să vedem singuri că ciobanul din *Mioriţa* nu poate fi un personaj concret, ci un personaj literar, exponent al bunătăţii şi perfecţiunii omului în general. El este un erou din mitologia pre-creştină a strămoşilor noştri, ce trece printr-un ritual tradiţional, sacru, ezoteric, de iniţiere a ciobanilor în tainele psihicului uman şi ale universului, aşa cum le înţelegeau oamenii pe atunci.

Confundarea mitologiei arhaice cu realitatea de la tribunalele din zilele noastre a fost iniţiată de Ovid Densusianu. Caracostea a arătat greşeala metodologică a acestuia – că *Mioriţa* nu poate fi datată pornind de la 37 de sentinţe de la tribunal, posterioare publicării ei – dar nu a fost luat în seamă şi s-a ajuns astfel la regretabila răstălmăcire a poemului.

Eruditi îngropaţi în cărţi şi cu dispreţ pentru originea ţărănească a culturii noastre strămoşeşti au crezut că străbunii noştri erau proşti, incapabili de a crea metafore şi alegorii poetice. Au citit *Mioriţa* cu ochelari opaci, iar tot ce este luminos şi înălţător în *Mioriţa* au văzut ca întunecos şi tragic.

→

În acest fel, ni s-a băgat pe gât o înţelegere pe dos a *Mioriţei,* cum că ar fi vorba de o crimă murdară, ciobanul ar fi resemnat, pesimist şi un laş, iar ca el ar fi întregul popor român. Concepţia că *Mioriţa* ar fi dăunătoare individului şi naţiunii este falsă. Dăunătoare individului şi naţiunii este interpretarea greşită a *Mioriţei,* din partea unor savanţi orbiţi de propria lor strălucire.

Străbunii noştri nu puteau să fie proşti sau răuvoitori, ca să creeze şi să ne lase moştenire nouă, strănepoţii lor, un poem nociv, aşa cum au afirmat unii sau alţii. Nocive şi răuvoitoare sunt teoriile unor celebrităţi prea mari ca să mai respecte vreun cadru teoretic şi vreo metodologie de cercetare adecvată. Singura lor metodologie a fost părerismul, iar cadrul teoretic a fost bunul lor plac. Nu s-au bazat pe nicio lucrare neutră de referinţă, ci doar şi-au atacat rivalii. Au înţeles totul anapoda, în lipsă de orice alte idei. Au pus pe seama ciobanului şi a tuturor românilor propriile lor frustrări, spaime, defecte de caracter şi deruta lor existenţială. Doctrina cu care ne-au minţit încă de pe băncile şcolii l-a făcut pe Nichita Stănescu să creadă că *Mioriţa* ar fi şcoala tristeţii noastre naţionale. (19) Noi nu avem vreo tristeţe naţională, oricât de trişti am fi unii dintre noi câteodată. Nu *Mioriţa* este şcoala tristeţii noastre naţionale, ci şcoala interpretărilor tenebroase, confuze şi contradictorii, păguboase, pe care ni le-au injectat unii dintre cei mai străluciţi intelectuali. Cercetători, pe care îi respect, au încercat să cenzureze pasaje întregi şi ne-au propus să aruncăm la gunoi cele mai frumoase şi mai emoţionante versuri din *Mioriţa*. În ce scop? Ei ştiau mai bine decât oricine că ştiinţa nu dă voie cercetătorilor să modifice textul cercetat. Cam prea mulţi au atacat în fel şi chip acest poem străbun. Nu putem şti dacă exegezele lor vătămătoare au fost o strategie premeditată sau inconştientă de a pângări cea mai luminoasă creaţie a folclorului nostru şi să înjosească astfel identitatea noastră naţională, de care le-o fi fost ruşine.

În toată bibliografia la *Mioriţa* nu am găsit cuvântul *ţăran.* Nu avem de ce să ne fie ruşine că ne tragem din ţărani sau din ciobani, ci ne putem mândri. Sunt cele mai onorabile meserii, la baza oricărei civilizaţii. Eliade se codeşte să folosească cuvântul *cioban* şi zice *păstor,* ceea ce pentru *Mioriţa* este inadecvat, deoarece acest cuvânt a pătruns din latină în română cu sensul de conducător religios şi abia în vremuri moderne a fost extins de către orăşeni la sensul de cioban.

În *Mioriţa* nu poate fi vorba de un sacrificiu uman sângeros, ci de un ritual tradiţional sub formă teatrală, un obicei ce se repetă an de an. Cele mai vechi şi mai bine păstrate variante ale *Mioriţei* sunt colinde. Acestea se cântă în cor în ograda fiecărui gospodar, ca să-i ureze trai bun şi belşug în noul an. De la o casă la alta, ciobanul din *Mioriţa* primeşte numele bărbatului care e nădejdea familiei şi care astfel devine personaj în text. Ţăranul respectiv primeşte rolul eroului mitologic, ce se sacrifică ritual şi se uneşte cu natura divinizată, pentru a o reînvigora cu forţa sa. El ascultă cu mândrie ceea ce i se cântă lui. Dacă în *Mioriţa* ar fi vorba de o ucidere adevărată, ce familie i-ar mai fi primit pe colindători să le ureze moartea bărbatului care e capul familiei?! Ar fi asmuţit câinii pe ei. Savanţii nu au înţeles ceea ce orice ţăran analfabet şi cu palmele crăpate înţelegea.

Mioara îi spune ciobanului să-şi cheme un câine, *cel mai bărbătesc şi cel mai frăţesc.* Deci cel mai… dintre mai mulţi. Pluralul e clar. Încă de la început ni se spune că el are *câini mai bărbaţi,* la plural. El însuşi spune: *În dosul stânii, Să-mi aud câinii.* Dacă ar fi fost vorba să cheme câinele ca să-l apere de cei doi ucigaşi, de ce să-şi cheme numai un câine şi nu toţi câinii? Oricine ştie că nici cel mai viteaz câine nu poate face faţă, când are de luptat cu doi adversari. Înseamnă că nu este vorba să-l apere, ci e vorba de altceva. O mioară năzdrăvană nu poate vorbi despre un câine adevărat. Cine a mai pomenit vreo operă literară în care animale fabuloase vorbesc cu sau despre animale reale?! Dialogul ciobanului cu mioara este un monolog interior. Mioara este alter-egoul său. Mioara e o metaforă ce poate simboliza acea parte din sufletul omenesc pe care C.G. Jung o numeşte Anima, adică partea feminină a sufletului fiecărui om, iar câinele simbolizează Animus, partea masculină. (20)

Toată acţiunea din *Mioriţa* se petrece în peisajul lăuntric, psihologic al ciobanului şi este proiectată asupra peisajului exterior, geografic. Autorii anonimi ai *Mioriţei* amestecă imagini interne şi imagini externe, cu aceeaşi măiestrie derutantă ca şi Dante, Petrarca, Omar Khayyam, Baudelaire sau alţi scriitori celebri ai literaturii culte, la care farmecul este că autorul reuşeşte să ne vrăjească cu confuzia dintre realitate şi fantezie, încât luăm abstracţiunea din poezie drept adevăr concret, în aşa fel încât ne trec fiorii, ne transpunem în situaţia eroului principal şi ne identificăm cu el. Baudelaire ne face să ne transpunem în situaţia unui albatros cu penele smulse, iar savanţii noştri nu s-au putut transpune în situaţia personajului principal din *Mioriţa* şi l-au înţeles cum l-au înţeles. Au confundat sensul luminos al poemului cu o crimă murdară, iar înălţătoarea lui experienţă sufletească cu resemnarea, pesimismul, laşitatea şi ce li s-a mai părut lor. Fiecare dintre noi înţelegem o operă literară după cum ne este predispoziţia caracterului şi structura din sufletul nostru.

Moartea, îngroparea şi nunta cosmică a ciobanului se repetă simbolic, în colinde, la început de an, iar în unele variante, la Sf. Ilie. (21) Ciobanul din *Mioriţa* moare simbolic, la fel ca atunci când apostolul Pavel, din Biblie, spune că el moare în fiecare zi, pentru a se uni cu Dumnezeu şi recomandă credincioşilor să facă şi ei la fel. (22) Multe alte personaje celebre din civilizaţia altor popoare au efectuat experienţe psihologice de extaz poetic sau religios şi sunt bine analizate de ştiinţa religiei. Alegoria morţii şi alegoria nunţii cosmice sunt două alegorii diferite, nu pot fi termenii unei singure alegorii cum s-a crezut, în baza unei clasificări şi a unei definiţii greşite. Ambele alegorii sunt bine cunoscute în istoria literaturii universale şi în fenomenologia religiilor. Ciobanul moare simbolic pentru a se uni cu divinitatea adorată, zeitatea feminină din ceruri sau care în alte variante apare pe munte ca o fată împodobită cu simboluri solare ori lunare. Fata ce apare pe munte este apariţia (hierofania) unei divinităţi, iar nu o nimfomană, cum au crezut unii cercetători, cărora li se alătură până chiar şi Eliade, care îi citează fără rezerve şi fără comentarii. (23) Este vorba de o hierogamie, adică bine ştiuta unire a sufletului omului cu o divinitate, o stare de fericire, cu senzaţia de nemurire, şi că timpul s-a oprit în loc – oricât de trecătoare ar fi acea trăire. Ciobanul din *Mioriţa* a reuşit, cu îndrumarea spirituală a mioarei (*alter-egoul* său), ceea ce nu a reuşit Gilgamesh îndrumat de Utnapishtim şi nici *Faust* al lui Goethe cu ajutorul lui Mefisto (tot un *alter-ego*, al lui Faust şi al lui Goethe). Frumuseţea peisajului geografic din Carpaţi, în care se desfăşoară părelnica acţiune din *Mioriţa,* simbolizează metaforic frumuseţea gândurilor şi sentimentelor ciobanului şi totodată este o proiecţie în exterior a peisajului lăuntric, din sufletul lui. Acest procedeu este frecvent folosit în literatura universală şi a fost bine analizat de către psihologul american James Hillman. (24) Principalul peisaj mioritic se află mai degrabă în sufletul eroului principal din poezie, iar el, sau autorii anonimi ai poemului, îmbină peisajul geografic şi cel sufletesc cu o desăvârşită măiestrie. Tot ce se petrece în jurul ciobanului se petrece de fapt în inima lui şi se adresează inimii noastre. *Mioriţa* o receptăm în inima noastră. Mai depinde şi cum o receptăm în cap. Au străinii capete mai inteligente decât avem noi? Leo Spitzer sau Ernest H. Latham Jr. (25) şi alţi străini – care până la sfârşitul secolului trecut făcuseră 123 de traduceri ale *Mioriţei* în diferite limbi (26) – preţuiesc poemul nostru naţional mai mult decât îl preţuiesc unii dintre savanţii noştri. Chiar aşa se poate sfida discernământul unor intelectuali străini imparţiali sau al lui George Călinescu, al lui Marin Sorescu şi al multor, multor altor români care acordă o înaltă preţuire pentru *Mioriţa,* la fel ca pentru *Luceafărul* lui Eminescu?

Am arătat cu multe alte argumente în cartea *Mioriţa – Izvorul nemuririi* (27) că poemul nostru naţional foloseşte aceleaşi procedee de tehnică literară şi are acelaşi conţinut de idei sublime, comparabile cu cele mai valoroase opere din literatura universală. Avem datoria să denunţăm totalitarismul din ştiinţă şi să repunem *Mioriţa* pe piedestalul pe care au pus-o de la început traducătorii străini şi de unde câţiva din erudiţii noştri au trântit-o în noroiul dâmboviţean al rivalităţilor universitare, fără să îşi dea seama că în noroi ne împingeau şi pe noi toţi, cu strămoşi şi strănepoţi cu tot şi cu toată ţara, dar în primul rând s-au îmbrâncit pe ei înşişi. Să-i spălăm pe cei care au murdărit *Mioriţa* şi să repunem valorile la locul lor. Fără valorile noastre naţionale, noi ce valoare avem? Valoarea declarată la fisc? Aia azi e, mâine nu mai e, ca şi fabricile, pădurile şi orice bogăţie materială. Dar *Mioriţa* este moştenirea noastră nepieritoare şi inalienabilă. *Mioriţa* e tot ce avem mai scump şi nu ne-o poate fura nimeni, nici chiar ai noştri ca brazii, care prin scrierile lor au încercat să ne facă operaţie la creier şi să o aruncăm la gunoi. *Mioriţa* este conştiinţa noastră de noi înşine ca naţiune şi ca indivizi, e mândria noastră de români în lume. *Mioriţa*, cu toate cele peste două mii de variante ale ei, a fost, este şi va fi izvorul nemuririi limbii române, al culturii româneşti şi al eternităţii neamului nostru. Repet şi voi repeta: Cui lăsăm *Mioriţa* şi cum o lăsăm? Voi repeta asta până când toţi elevii, din toate şcolile, vor afla ce spune Occidentul, ce gândesc traducătorii străini, care sunt de acord cu Leo Spitzer, că *Mioriţa* este „una dintre marile opere clasice ale literaturii universale". Până când profesorii le vor explica elevilor de ce este o capodoperă universală în timp şi pe toate meridianele.

Bibliografie/Note

15. Fochi, Adrian, *Mioriţa,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1964.

16. Medan, Virgil, *Cântece epice,* Comitetul judeţean de cultură şi educaţie socialistă, Cluj-Napoca, 1979.

17. Sandu-Timoc, Cristea, *Cântece bătrâneşti şi doine,* Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967.

18. Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Gengis-han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei Orientale*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1980, p. 240, nota 34 şi 35.

19. „Fără *Mioriţa* noi n-am fi fost niciodată poeţi. Ne-ar fi lipsit această dimensiune fundamentală. *Mioriţa* este şcoala tristeţii naţionale. Matricea. Matca. Regina." Nichita Stănescu, *Amintiri din prezent,* Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1985. Selecţia textelor şi însemnarea finală de Gheorghe Tomozei.

20. Jung, Carl Gustav, *Seelenprobleme der Gegenwart,* Rascher Verlag, Zurich und Leipzig, 1941, pp. 191-202; *Psykologiska typer,* Natur och Kultur, Stockholm, 1993, pp. 195-201.

21. Varianta CDIX, p. 799, din antologia lui Fochi.

22. Apostolul Pavel zice: „Eu mor în fiecare zi" (1 Cor. 15:31), „Tot aşa şi voi înşivă, socotiţi-vă morţi faţă de păcat, şi vii pentru Dumnezeu" (Rom. 6:11) (vezi şi Col. 3:3, Gal. 2:19). Evanghelistul Ioan zice că el a trecut prin moarte la viaţă (1 Ioan 3: 14).

23. Eliade, Mircea, *Op. cit.*, p. 240, nota 34.

24. Hillman, James, *Re-Visioning Psychology,* Harper Perennial, New York, 1997.

25. Latham Jr., Ernest H., *Mioriţa an Icon of Romanian Culture,* The Center for Romanian Studies, Iaşi – Oxford – Portland, 1999.

26. Ursache, Petru, *Mioriţa în transhumanţă mondială,* în *Convorbiri literare*, CXXXVI, nr. 1 (85), ianuarie 2003, Iaşi, pp. 113-114.

27. Ravini, Victor, *Mioriţa – Odödlighetens källa,* Carpati Publishing, Gothenburg, 2012; *Mioriţa – Izvorul nemuririi,* Carpati Publishing, Gothenburg, 2012; *Mioriţa – Izvorul nemuririi,* Editura Alcor EDIMPEX, Bucureşti, 2016, 2017.

Homo sapiens

Arheul, o *poveste* de viaţă

Marian NENCESCU

Citind „povestea" lui Dionis, frate bun cu Ieronim, din nuvela *Cezara*, ori cu eroul, „cugetător" şi el, de la cârciuma Corabia lui Noe, din povestirea *Archaeus*, ce întârzie la „măsuţa din colţul corabiei", constatăm, la o primă vedere, că ei sunt un *alter-ego* ai naratorului, până la un punct, un „autoportret" al poetului la „tinereţe". Iată-l, spre exemplificare, pe Ieronim: „O frunte înaltă şi egal de largă asupra cărei părul formează un cadru luciu şi negru stă aşezat deasupra unor ochi adânciţi de boltele lor şi deasupra nasului fin. O gură cu buze subţiri, o bărbie rotunjită, ochii mulţumiţi de ei înşişi, privesc cu-un fel de conştiinţă de sine ce-ar putea deveni cutezare – expresia lor e un ciudat amestec de vis şi raţiune rece." (*Cezara,* Varianta E, *Opere*, VII, p. 155)

Descrierile, sumare, ne poartă cu gândul, dincolo de identitatea lor fizică, spre un soi de *demon,* un Lucifer „căzut", ca în povestea *Luceafărului.* De altfel, teza nu este departe de realitate, câtă vreme, în postuma *Miradoniz* (cca. 1872) poetul imaginează şi o soaţă pentru acest demon. Reprezentarea demonului şi a soaţei sale Miradoniz, cuplu frecvent în proza literară eminesciană, ne conduce spre lumea mitului, căci, ne asigură Eugen Todoran: „Eminescu îşi construieşte opera pe mituri şi legende istorice, al căror sens merge până la mitul iniţial, pelasgic, al Marii Zeiţe, altoit pe străvechea zestre a orfismului." (*Epopeea română,* Junimea, Iaşi, 1981, p. 229) Tema nu trebuie să ne surprindă, inclusiv adjectivul *orfic,* câtă vreme mitul lui Orfeu, personaj arhetipic, „arheic", am spune, comun spaţiului tracic, ne poartă deopotrivă spre şirul „marilor iniţiaţi", de la Pythagora şi Homer, la Faust şi, la noi, Luceafărul, până la încercările moderne, filosofice, de căutare a absolutului. *Demonul eminescian* este o natură complexă, reflexivă, sfâşiat lăuntric de întrebări şi îndoieli, aflat într-o permanentă căutare a unor „adevăruri" fundamentale. Măcinat de nesiguranţă, demonul e sceptic. El e bătrân „ca lumea", e *Zeul pământului*, este un *alter-ego* al Creatorului, în sens mitologic, al artistului, în general, cuprins de *pathos* romantic şi de viziunea largă a generalizărilor filosofice.

Cu asemenea „obsesii", M. Eminescu se depărtează, „paradoxal", de mişcarea romantică, ajungând la un înţeles cosmogonic, transcendent, al lumii. Fiinţele minuscule, albinele ce-şi duc existenţa „natural" pe Insula lui Euthanasius, din povestirea *Cezara*, ne duc cu gândul la *demonii liberi*, ce au *aripi* şi *zboară*. În acest caz, după pilda albinelor, Euthanasius, şi el un Arheu, aspiră la o realitate transcendentă, diferită de cea umană. Deopotrivă reală, şi *transcendentă*, „insula" eminesciană îndeamnă spre întoarcerea către „starea adamică", după cum ne încredinţează Mircea Eliade.

Privită din această perspectivă, proza literară eminesciană, hiperevaluată de unii, ori redusă la un simplu „exerciţiu de fantezie metafizică, un grăunte de nebunie ce se desfăşoară cu splendoare" (George Panu, despre *Sărmanul Dionis*, în revista *Săptămâna,* 22 februarie 1906) este, la fel ca poezia sa, un amestec de lirism, cărturărie, imaginaţie şi reflexii filosofice, totul întreţinut cu elemente biografice. Accentuând asupra aspiraţiei spre trecut, redând cu predilecţie eroi „cu capul în nori", naturi reflexive, metafizice, Eminescu exemplifică teza schopenhaureană după care basmul, în cazul nostru proza cu virtuţi fantastice, este „literatura visului". Concret, *Sărmanul Dionis* este un vis în vis, pe fundalul căruia se desfăşoară, transfigurate, secvenţe biografice. Situaţia se repetă, identic, până la un punct, în *Geniu pustiu*, cea mai cunoscută creaţie dintre postume (tipărită în 1906, de I. Scurtu, cu menţiunea „Romanţ inedit", extras de editor din miscelaneul nr. 2255, mai degrabă un proiect rămas în stadiul de gestaţie creativă, ca atâtea alte lucrări, şi redactat, iniţial, „în anii rătăcirii prin Ardeal, sau ai începuturilor studenţiei vieneze", după menţiunea lui G. Călinescu, respectiv între 1868-1871). Naratorul, Ioan, aflăm dintr-un „dialog" cu „eroul" povestirii, Toma Nour, este tulburat de „metafora întunericului" din numele interlocutorului său şi brodează pe tema interferenţei naraţiune/vis. „Romanul e metafora vieţii", constată naratorul, dar e posibil şi „reversul aurit al acestei monede calpe", respectiv „a face mai mult zgomot în lume" decât e cazul. „Extrageţi poezia ce există în cântecul absurd al unei zile, şi iată romanul", conchide Ioan/Toma Nour, Eminescu/Arheul (*Opere*, IV, p. 177).

Ca orice erou romantic, ca orice Arheu, Toma Nour (sub numele căruia se ascunde poetul „profetic" Andrei Mureşan, o altă natură „catilinară", prefigurare a demonului din *Luceafărul,* ori a lui Dionis), se lansează în ample comentarii pe tema „ideii naţionale", perorând împotriva unui cosmopolitism păgubos, înţeles ca o imitaţie a unei civilizaţii „străine": „Cosmopolit?, adause el încet. Hm! Cosmopolit sunt şi eu şi aş vrea ca omenirea să fie prisma, una singură, strălucită, plină de lumină, care are însă atâtea culori. O prismă cu mii de culori, un curcubeu cu mii de nuanţe. Naţiunile nu sunt decât nuanţele prismatice ale Omenirii... Faceţi ca toate aceste culori să fie egal de strălucite, egal de poleite, egal de favorizate de Lumina ce le favorizează..." (*Opere* VII, p. 180)

Geniu, demon, titan, ori Arheu, Toma Nour, alter-ego al poetului Andrei Mureşan, „al semnelor vremii profet", dar şi „dublul" lui Ioan/naratorul, ilustrează, prin faptele şi vorbele sale ceea ce s-ar numi *legea tragicului,* justificarea concepţiei pesimiste eminesciene: „Ai fi zis că e un poet ateu, un satan frumos, de-o frumuseţe strălucită, un Satan mândru de cădere, pe a cărui frunte Dumnezeu a scris geniul, şi iadul, îndărătnicia, un Satan dumnezeiesc care, trezit în ceri, a sorbit din lumina cea mai sfântă şi şi-a îmbătat ochii de idealele cele mai sublime..." (*Op. cit.*, p. 178) Amplă ca dimensiuni, inevitabil fragmentară, având în vedere condiţiile redactării, ca şi „avatarurile" omeneşti ale destinului poetului, întâlnim în creaţia eminesciană numeroase „fragmente", texte disparate, „cioburi" dintr-o mare epopee epică, ce cuprind, *in nuce*, acel corolar de calităţi ce l-au impus drept „omul deplin al culturii româneşti", cum îi spunea Constantin Noica, în fapt, anticipăm noi, o altă ipostază a Arheului.

În acest context se plasează diverse proze (fragmente de proze, secvenţe din opere anterioare, reluări, în alt context, al unor teme şi idei esenţiale, topite adesea, fie în poeme, cele mai multe postume, fie în articole de presă), ce au ca punct central „povestirea" *Archaeus* (cca. 1870-1877, titlu aleatoriu, stabilit de Perpessicius, şi inclus, ca atare, în ediţia de *Opere,* VII, 1977). Situaţia singulară a acestor texte (cel mai amplu apare în manuscrisul nr. 2287, ce mai cuprinde şi unele observaţii/cugetări în limba germană) situate, ideatic, nu departe de *Avatarii faraonului Tlà*, ori de *Poveste indică,* este dată, deopotrivă, de numărul relativ mare de variante (cu totul, au fost identificate cinci texte cu conţinut cvasi-similar, dar de dimensiuni diferite, repartizate în mai multe *Caiete*, prilej pentru primii editori de a le considera, mai degrabă, simple *cugetări,* rod al unor însemnări „fugare" din perioada studenţiei, iar nu compoziţii literare distincte). Cum, din motive greu de stabilit, poetul nu s-a oprit asupra unui text anume, preferând redactările fugare, eliptice, nu putem stabili nici planul integral al naraţiunii şi nici destinaţia.

Dintre variantele semnalate, Perpessicius alege spre publicare două, respectiv o versiune mai amplă (manuscrisul nr. 2269) şi una scurtă (manuscrisul nr. 2287, care i-a prilejuit şi lui C. Noica meditaţia spre „arheu", cuprinsă în cap. V, din *Sentimentul românesc al fiinţei,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1978, şi sintetizată în articolul *Arheii lui Eminescu,* din *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii româneşti,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1975, p. 155 şi urm.).

Manuscrisul nr. 2269, versiunea cea mai amplă, este construit după modelul cunoscut: începe cu un noian de cugetări formulate de narator la o măsuţă de birt, într-un decor hibernal, nemţesc de această dată, urmate de un dialog între tânărul cugetător şi un „moşneag" *interesant*, cu părul alb, cu chipul ras şi „mirosind de departe a tabac" („iar mie mi-au plăcut totdeauna oamenii care miroasă a tabac", adaugă naratorul). Trecerile bruşte dintr-un registru ideatic în altul, referinţele livreşti şi înălţimea gândurilor fac din acest „dialog" un veritabil manual de filosofie aplicată, cum numai Camil Petrescu va mai încerca în romanul său *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război.* Aşadar, ce e nou, ce e original în acest text, unde înţelepciunea pare să stea în cuvinte, „coji de gândiri", cum le numeşte Eminescu? Gândirea e doar „tremur de nervi", senzaţie, iar înţelepciunea, „coji moarte din hambarul memoriei", ne spune naratorul. Sămânţa de adevăr/de lumină trebuie să fie, aşadar, în altă parte, în cărţi vechi, în înţelepciunea pe care alţii, vechi din vremea lui „Sim, Ham şi Iafit", o deţin. În acest moment intervine „moşneagul" înţelept care îi îndreaptă mai tânărului său confrate gândul spre *Archaeus:* „Singura realitate de pe lume faţă de care toate celelalte sunt fleacuri – Archaeus e tot!" (*Ibidem,* p. 280) Referinţa la Archaeus, în viziunea eminesciană *un principiu,* mai mult decât o realitate palpabilă, transpune discuţia de la realitatea nemijlocită, kantiană, către o realitate arhetipală, mitică, ce funcţionează după alte „legi spaţiale", astfel încât tot ce soseşte la nivelul minţii noastre pe calea simţurilor se topeşte „dispare ca o fulgerare" şi te întrebi, ca omul care crede că tot ce vede e chiar aşa cum este: „Oare ce însemnează asta...?" (*Op. cit.*, p. 280) Archaeul, odată cunoscut („Ascultă, nepoate, tu eşti prost? Ai auzit tu vreodată despre Archaeus?", întreabă nedumerit moşneagul) oferă o perspectivă nematerială despre lumea „văzută şi pipăită", la fel precum „în somn se pipăie mai bine decât pe trezie".

Oprindu-ne asupra acestei abundenţe de sentimente şi idei, avem revelaţia înălţimii de gând a lui Eminescu. Dincolo de *lucrul în sine,* kantian, se află arhitectura (arhe)tipală a metafizicii, „sfârşitul şi începutul filosofiei", cum îi spune Theodor Codreanu (*Modelul ontologic*, p. 13). Embrionul gândirii, ghinda, arheul, se află în însăşi întrebarea fundamentală *ce este?* „Dacă vremea ar sta locului, am putea vedea lămurit ce-i etern, admite *bătrânul.* Numai că această clipă unică, „veşnică plutire către viaţă şi veşnică încasare către moarte", nu-i posibilă: „Suma celor ce există s-ar putea privi peste tot, am şti ce este netemporal". (*Opere*, VII, p. 283)

În plan absolut, referirea eminesciană la Ar(c)heu (pe care o mai găsim, la noi, ne asigură Theodor Codreanu, doar la Dimitrie Cantemir, şi, mai departe, în ontologia metafizică folclorică) reprezintă o formă de meditaţie, originală, *românească*, susţine C. Noica, pe tema, niciodată epuizată, *a fiinţei.* De mii de ani omenirea a încercat să afle ce se ascunde în „umbra unui vis", care este adevărul „palpabil" din „spatele" ideii. Când ştiinţa nu ne mai oferă suficiente temeiuri, când filosofia ne întoarce spatele, suntem nevoiţi, ne arată şi Constantin Noica, să vedem, „altceva". „Gândirea are adesea în faţa-i alte realităţi", notează C. Noica în *Sentimentul românesc al fiinţei* (p. 152), iar una dintre ele este *arheul* eminescian, un concept distinct, dar nu diferit de modelul imaginat cândva de Paracelsus, alchimistul şi filosoful medieval, autorul teoriei despre existenţa *spiritului* în univers, iar apoi de Van Helmont, căutătorul aşa-zisei „pietre filosofale" şi adeptul ideii apariţiei „spontane" a vieţii. Asta pentru că, în viziunea eminesciană, arheul este deopotrivă demon, geniu, titan şi *idee.* El este *Luceafărul,* este „structura fără existenţă", care poate mai degrabă „să existe decât să subziste". (*Op. cit.*, p. 159) Situat perfect în ordinea lumii, arheul ţâşneşte din „sânul realităţii", modelând geniile, care, la rândul lor, îndeamnă masele, la ceas de „criză a spiritului".

→

Modul de viaţă european şi fiinţa noastră socială

Dragoş VAIDA

„Omul este din natură o fiinţă socială.” (Aristotel, *Politica*)

De la *Politica* lui Aristotel încoace ştim că „...statul este o instituţie naturală şi că omul este din natură o fiinţă socială, pe când antisocialul din natură, nu din împrejurări ocazionale, este ori un supraom, ori o fiară… Totodată, este clar de ce omul este o fiinţă mai socială decât orice albină şi orice fiinţă gregară; căci natura nu creează nimic fără scop. Însă grai are numai omul dintre toate vietăţile.”

Manifestarea noastră ca fiinţă socială nu provine deci din dorinţa pentru divertisment, nu se mărgineşte la anumite categorii de oameni, este ceva definitoriu general uman. Se spune că *legăturile sociale sunt indispensabile pentru supravieţuirea speciei umane,* iar izolarea este o pedeapsă maximă (prof. Fabrice Jollant, *Le Figaro*, 3 decembrie 2019).

Captivitatea în bula nemulţumirilor noastre - *the winter of our discontent*

Ar rezulta din definiţia din *Politica* că omul s-ar simţi cu atât mai mulţumit, mai corect pus în valoare, cu cât este mai bine aşezat în cadrul social, unde îi este locul. Ne gândim şi noi că această inserţie socială ar trebui să fie ceva natural şi o sursă de mulţumire, trebuie să fie aşa, numai că în realitatea pe care o vedem cu ochiul liber, lucrurile nu stau astfel. În zilele noastre, de foarte multe ori, se întâmplă că insul percepe contextul social mai degrabă ca pe ceva negativ, ceva care îi rezistă, i se împotriveşte până îi devine o povară. Trăim un proces de extindere neîncetată a sferei sociale, de globalizare pe mai multe dimensiuni, dar, în paralel, şi un altul cu sens invers, de percepere a acestei extinderi ca pe un factor de presiune asupra vieţii personale, de îngrădire progresivă, în detrimentul *intimităţii* indispensabile şi al propriei individualităţi. Relaţiile sociale se reduc, se răcesc, în „the winter of our discontent”. De ce se întâmplă aceasta, pe unde şi când am rătăcit *căile omeniei,* ale dreptăţii, ale dragostei de oameni şi ale bunei-cuviinţe, pe care de altfel nu încetăm să le dorim copiilor noştri? Cum de am pierdut înţelepciunea, priceperea şi mai ales *puterea blândă,* cum am ajuns captivi în bula nemulţumirilor noastre? Suntem preveniţi că durerea psihică ne alertează asupra unei disfuncţionalităţi în legăturile sociale, că suntem în primejdie şi că se impune o corectare a situaţiei. Diagnosticul este atât de grav, încât îl reproducem. Durerea psihică „c’est un des grands facteurs de mortalité et de morbidité, qui pèse autant sur la santé que le tabac ou l’alcool mais dont on parle peu” (*loc cit.*).

Nu ştim să explicăm cu adevărat, cu atât mai puţin să prescriem remedii pentru continua noastră alienare. După câte am citit şi ne-am gândit, eventual putem doar să sugerăm o *sferă de idei* în interiorul căreia ar fi de folos să ne căutam remediile şi câteva *subiecte şi scrieri* la care este benefic să ne gândim mai mult – într-un cuvânt, doar să schiţăm posibilitatea unui mod de a exista care să ne dea roade mai bune, măcar în planul existenţei personale. Este prea puţin, nu este nimic, este prea pretenţios? – totul depinde de cum încercăm să facem faţă problemelor.

Este posibil ca pierderile să fie de pe acum iremediabile, dar poate chiar şi atunci ... când încă n-am aruncat piatra pe care am considerat-o cea mai neînsemnată, dar care acum devine piatra „din capul unghiului” (Matei 21:42-46; Efeseni 2:20-21). Sigur, „Şi acum rămân acestea trei: credinţa, nădejdea, dragostea. Iar mai mare dintre acestea este dragostea” (I Corinteni 13, 13). Acum însă credem că *nădejdea,* poate cea mai grea încercare, mână în mână cu cele două virtuţi surori, este soluţia cu care să trăim, îngrijindu-ne de ceea ce putem să facem azi şi lăsând restul pe mâine după cuvântul „Nu vă îngrijiţi de ziua de mâine, căci ziua de mâine se va îngriji de ale sale. Ajunge zilei răutatea ei” (Matei 6:33-37).

Factorul uman şi fondul moral

Independent, dar strâns legate de acestea, numeroşi observatori ai vieţii sociale constată reducerea interesului pentru contactele umane directe şi exacerbarea conflictelor (exemplu de ultimă descoperire, Libia). Ne împingem noi înşine unul pe altul, din rău în mai rău. Din fiinţe sociale am ajuns să fim o specie care parcă tinde, din ce în ce mai repede, să se autodemoleze pe diferite şi neaşteptate căi. Primul capitol din cartea lui René Guénon *La crise du monde moderne* vede epoca drept *Ev Sumbru,* declin, colaps. Realitatea permite şi alte interpretări, *epoca distracţiei la maxim.*

Mai toate remediile propuse merg pe tehnologia comunicării. Se foloseşte informatica, intervin în ajutorul nostru – dar şi între noi – mobilele, jocurile video, consultaţiile prin internet, reţelele sociale, reclama, televiziunea. Toate acestea, paradoxal – sau poate nu? – accentuează izolarea socială şi conduc la o sociopatie generală care se pare că ne reduce speranţa de viaţă.

Ne îngrijim mult prea puţin de *factorul uman,* de calitatea şi educarea pe *fondul moral* al acestuia, de realizarea unui mediu educaţional, cultural, intelectual şi *sufletesc,* ca s-o spunem de-a dreptul, care să îmbie la întâlnirea oamenilor în lumea reală, la o comuniune caldă. Or aceasta nu se obţine dând telefoane, mesaje pe email, desigur, nici prin fanatismul pesimismului sau prin avertismente apocaliptice.

Tehnologia modernă versus eliberarea promisă a omului

Multe lucruri s-au simplificat, dar, din păcate, prin simplificare s-a pierdut o parte considerabilă de substanţă! Nu mai avem nevoie de ore pentru a da un telefon. Azi avem i-phone, smart phone, laptop, tabletă, avem telefoane bătute în pietre scumpe şi rare, avem totul la îndemână. Telefonul formează numărul şi, dacă vrem, vorbeşte în locul nostru. Încă din pat, ştim starea vremii, starea naţiunii (adică partea oficială) şi a naţiei (am spune partea de suflet), ştim chiar şi viitorul. Avem maşini care se conduc singure, roboţi care lucrează în locul mâinilor noastre, algoritmi şi programe – care nu cumva ne fură puterea minţii? Era tehnologiei oferă totul pe tavă, dar acaparează omul, reducându-l progresiv la un simplu spectator al propriei vieţi, la rolul de operator al propriei maşinării de care ne simţim din ce în ce mai puţin legaţi.

Informatica şi tehnologia modernă ne-au condus la eliberarea omului, angajat în munca sa, a vieţii concrete a acestuia, aşa cum iniţial s-a promis? Suntem într-adevăr fiinţe sociale, dar ale cărei societăţi? Filosoful Philippe Muray ne-a prevenit în *L’Empire du bien* de ce se poate chiar întâmpla: „Viitorul acestei societăţi este acela de a nu putea genera nimic altceva decât oponenţi sau muţi”. Pentru a apăra sistemul este diminuată democraţia şi, deci, este îngrădită fiinţa socială.

Suntem oare *„such stuff/ As dreams are made on”?*

Merită, mai ales în zilele noastre, să ne dăm seama mai bine în ce constă această *natură socială* şi cum se manifestă ea, în viaţa pe care o ducem. Vorbind de un *fond social,* nu ne gândim numai la comunicare, la vorbirea unul cu altul, la mâncatul împreună sau la naşterea de copii. Nu numai la acestea, ci mai ales *la interese,* ar adăuga unii fără ezitare, interese *sufocante,* după cum vedem mereu. Dacă însă reducem tot ceea ce avem şi facem la viaţa materială şi la conflictele dintre noi, până la urmă armonizate sau nu, în scurt timp, viaţa în societate sărăceşte cumplit, cu consecinţe grave pentru mult clamata dezvoltare personală, pentru educaţie şi convieţuire şi pentru rosturile civice din cetatea cu lideri liber aleşi.

Fiinţa socială amintită nu trebuie gândită numai ca o formă de existenţă limitată la exteriorul insului, de natură mai cu seama impersonală. Nu suntem stăpâniţi de comanda corectitudinii, mereu, poate în colţuri mai ascunse, mai este şi un altceva. Corectitudinea politică este invocată pentru a goli de conţinut şi pentru a despersonaliza mesajele exprimate.

În cadrul social, în organizarea socială, intervin de fapt şi altceva decât priorităţi sau interese, natural şi inevitabil intră în joc *valori* – credem, în primul rând, morale –, de care, eventual, nu suntem imediat conştienţi, pe care însă le recunoşteam mai târziu, cu regrete, dacă iniţial le-am ignorat sau le-am dat la o parte. Întâmplările, trăirile personale, dar şi convieţuirea în mediul social, prietenia sau pasul fundamental, căsătoria cu copii – intenţionăm să ne oprim ulterior, cu mai mult răgaz, asupra acestei teme – nu sunt niciodată *evenimente pure, goale*. În *înţelesul şi motivaţia lor intimă* intră, de multe ori fără să ne dăm seama pe loc, valorile de care suntem ataşaţi, idei, chiar concepte, dintr-o lume abstractă dacă vreţi, însă nu mai puţin reală, căci real nu este numai ceea ce percepem prin cele cinci – sau câte vor fi fiind – simţuri. Ne-au trecut acestea prin minte, printre altele, citind câte ceva, exemple Laurent Lafforgue, *Simone Weil et la mathématique* (Paris, Bibliothèque nationale de France, 23 octobre 2009), sau Wolgang Wackernagel, *Imagine denudari; Ethique de l’image et métaphysique de l’abstraction chez Maitre Eckhart*, Vrin, 1991, vezi mai departe. Notăm şi lucrarea lui Simone Weil *Note sur la suppression générale des partis politiques* (Paris: Editions Gallimard, 1957 – Climats, 2006), amintindu-ne că tocmai în acest sens merge şi critica teoriilor pozitiviste făcută de Henri Bergson în teza sa de doctorat *Essai sur les données immédiates de la conscience* (Alcan, 1889), pusă la Index în 1914, împreună cu *Matière et mémoire* şi *L’Évolution créatrice* (vom continua, cum am mai spus).

O civilizaţie nu poate subzista numai prin frumoasele ei publicaţii de pus în rafturile bibliotecilor, ci *numai atâta timp* cât există oamenii în carne şi oase care îi trăiesc valorile, îi preţuiesc principiile, comunică între ei şi totodată le transmit pe toate acestea, pe calea tradiţiilor vii. Oamenii care trăiesc şi însufleţesc o civilizaţie nu pot fi atomi, *oameni de bulă, de grotă,* trebuie să ne recuperăm existenţa noastră socială, vorbirea unul cu altul, afectivitatea, comunitatea de idei, valori, cultura sau spiritualitatea, altfel ne sălbăticim. Calea de promovare a oricărui tip de civilizaţie este reprezentată în primul rând de tradiţiile transmise în familie, adică soţ, soţie cu copii şi nepoţi. Când oamenii nu se mai însoţesc şi nu mai fac copii şi când nu mai vor să muncească, urmează inevitabil *stingerea.*

Arheul acţionează precum un „creier al naturii”, fără ca prin aceasta să capete vreo fărâmă de subzistenţă. Arheul este o realitate supraexistenţială, este „fiinţa existentului care îşi caută ontologia”, ne asigură din nou C. Noica, dar e şi un răspuns conceptual, un model ontologic. Amintit de Cantemir, transpus de Eminescu în literatură, arheul este mai mult decât un personaj simbolic, el este însuşi *spiritus loci* al unei înţelepciuni fără sfârşit: „De aceea, conchide Eminescu, când auzim trâmbiţa marilor adevăruri... surâdem şi zicem: vorbe! vorbe! vorbe! Şi ascultăm povestirile, căci ele ne fac să trăim şi-n viaţa altor oameni, să ne amestecăm visurile şi gândurile cu ale lor... Cu poveşti ne leagănă lumea, cu poveşti ne adoarme...” (*Archaeus*, varianta parţială, mss. nr. 2287, *Opere*, VII, p. 286)

Istoria de lângă noi

Exilul versus Utopia. Aculturaţia totalitară în România

Dan ANGHELESCU

Motto: *Se poate întotdeauna şi mai rău, ceea ce pentru mine înseamnă că într-un astfel de sistem trebuie să te aştepţi la răul fără margini.* (Thierry Wolton)

În România, *aculturaţia totalitară* s-a configurat ca un proces brutal, aplicat cu o violenţă nemaiîntâlnită în întreaga istorie, fiind instrumentată ca atare oriunde totalitarismul a ajuns la putere. Începuturile ei s-au concretizat, întotdeauna, fără excepţie, în înfiinţarea unor structuri politice destinate să distrugă, să pulverizeze în întregime tradiţiile sociale, culturale, juridice şi politice ale ţărilor în care a fost *pusă în acţiune.* Aşa cum notează Hannah Arendt, „indiferent care ar fi fost tradiţia naţională specifică sau sursa spirituală anume a ideologiei sale, regimul totalitar a transformat totdeauna clasele în mase, a înlocuit sistemul partidelor nu cu dictatura unui singur partid, ci cu o mişcare de masă, a mutat centrul puterii de la armată la poliţie". (Arendt, p. 567)

Aculturaţia va reprezenta unul dintre cele mai sofisticate şi toxice mijloace de dominaţie, un veritabil laborator *alchimic* al totalitarismului al cărui instrumentar (ideologia, teroarea, memoricidul, distrugerea reperelor intelectuale şi morale) a fost pus în funcţiune cu maximă rigoare din momentul în care România a fost forţată să devină republică populară. Evident – şi aici – *limbajul* a servit din plin şi exclusiv la *acoperirea/mascarea* fracturii dintre sistem şi realitate. Rosturile lui se decriptează într-o turnură cvasi „magică", având ca obiectiv să plieze, deasupra întregii realităţi, o *imagine* cu totul diferită, o *imagine fabricată* şi impusă de ideologia stalinistă, determinând un alt mod de a privi, de a percepe şi a gândi, de aici înainte, noile, pretinsele, falacioasele adevăruri ale lumii. Întregul câmp al inteligibilului, toate nivelurile realităţii erau astfel supuse unor destructurări – mereu repetate cu diabolică obstinaţie şi uneori chiar în alt fel – aspect ce va atinge până şi ultima limită a falsificării. Astfel stând lucrurile, se vor înţelege rosturile şi raţiunea impunerii, în literatură, a reportajului. Textele lui George Macovescu sunt edificatoare în acest sens: „Reportajul literar, scria viitorul ministru comunist, ulterior impus de partid şi ca preşedinte al tagmei scriitoriceşti, stabileşte un contact direct şi imediat între cititor şi realitatea înconjurătoare. De aici decurge forţa de agitaţie a reportajului literar. Puşkin spunea că omul plânge asupra ficţiunii, voind să arate prin aceasta influenţa literaturii asupra cititorilor." (Macovescu, p. 277)

Evident, pe această putere de influenţare se miza în demersul de falsificare a realităţii în aşa-zisul realism socialist. Dar, să nu uităm, acolo *limba de lemn* se afla în plină acţiune. Mecanismul ei era totuşi deosebit de simplu. Când, de exemplu, Stalin, vorbind despre *Constituţia sa* o proclama drept „cea mai democratică din lume", preamărea de fapt democraţia sovietică, pretinzând că este singura şi cea mai adevărată democraţie. Privitor la aceasta, Alain Besançon ne explică cu o limpezime cât se poate de la îndemână: „El (Stalin) nu încearcă să convingă, ci să intimideze prin fals, un fals atât de enorm, atât de copleşitor, încât îşi trage forţa sa uluitoare din insolenţa neverosimilă cu care este impus." (Besançon, p. 357)

Alături de această uriaşă şi neverosimilă insolenţă se vor adăuga teroarea şi *re-educarea*, una dintre cele mai înspăimântătoare servituţi cu care avea să fie împovărată viaţa tuturor românilor. Când nu se făcea în închisorile comuniste, sau în şcoli de reeducare (acestea fiind totodată locurile de atentă supraveghere), aceasta era impusă în toate entităţile instituţionale, în sindicate, fabrici, colectivele agricole, uniunile de creaţie etc.). Întreaga populaţie era forţată să se supună, să suporte aproape zilnic, în diferite chipuri şi metode, această înnebunitoare pedagogie de imbecilizare a maselor, fiind una dintre formele cele mai frecvente de opresiune totalitară, mutilantă, înnebunitoare, menită ceas de ceas, pe toate canalele posibile de comunicaţie, să contrazică realitatea. *Supuşii,* subiecţii acestor demersuri erau obligaţi să petreacă sute de ore repetând, auto-inoculându-şi aberantele formulări ale alienantei limbi de lemn; recitind preceptele ideologice până la refuz, *psalmodiindu-le* în cele mai diferitele ocazii şi acestea, evident, impuse sub o continuă supraveghere ameninţătoare. Fenomenul ca atare ilustrează şi confirmă pe deplin afirmaţia lui Alain Finkielkraut (din convorbirile cu Mario Vargas Llosa) potrivit căreia, în totalitarism, politicul este practic evacuat cu totul, dat fiind că nici „nu mai există politică, (şi) nu mai există decât recitare!" (Apud. Lovinescu, p. 83)

Astfel era asigurată funcţionarea acestui diabolic sistem în interiorul căruia oamenii, captivi, clipă de clipă, trebuiau ei în înşişi să îşi traverseze gândirea, să şi-o auto-mutileze, golind-o de sens, anihilându-şi propria umanitate. Apar – implacabile – adevărurile afirmaţiei lui Alain Besançon: „nu poţi rămâne inteligent sub imperiul ideologiei"; „Inepţia este fundalul distrugerii morale şi condiţia acesteia. Dereglarea conştiinţei naturale şi obişnuite nu are loc decât în cazul în care concepţia despre lume, raportul cu realitatea au fost în prealabil perturbate." (Besançon, 2007, p. 39)

Evident, ideologia a fost elaborată într-o manieră şi într-un scop care să o facă uşor pliabilă în toate sensurile, constituind, împreună cu logocidul (limba de lemn), unul dintre instrumentele sinistre, frizând absurdul până în zona, devenită de neevitat, a umorului involuntar. Este cunoscută, de altfel a rămas în amintire, explozia de bancuri din vremea dictaturii. Desigur, o subliniere, apropo de aceasta, este imperios necesară şi trebuie să o reamintim de câte ori va fi abordat acest subiect, pentru că – şi de aici îşi face apariţia – un adevăr profund: „umorul"! În circumstanţele despre care am vorbit, acesta nu mai poate fi gândit, ca de obicei, ca o expresie, cu totul specială, a unei bucurii. Dimpotrivă, acum va trebui să-l tratăm, în consideraţiile noastre, ca pe o reacţie, coincident cu memorabila formulare datorată lui Marcel Duchamp: *l'humour c'est politesse du désespoir.* Aceasta şi pentru că disperarea unei întregi generaţii, în acele momente, nu a lipsit niciodată la apel.

Privitor la ceea ce am numit fenomenul aculturaţiei totalitare din România, se mai impune să precizăm că *veghea* stalinismului, durata şi câmpul ei de acţiune, ca şi profunzimea influenţelor ei spirituale s-au dorit cât mai adânci. Pentru a nu se permite nicio abatere de la *linia justă*, prestabilită şi vegheată cu maximă vigilenţă, publicaţiile aparţinând indiferent cărui domeniu erau împânate de „modele" sovietice. Iată, spre exemplu, în paginile unei reviste pretins literare, mai precis, într-un număr datând din anul 1952 al *Vieţii Româneşti* (anul V/1952, p. 213), se publica un articol semnat de academicianul sovietic G.F. Alexandrov. Titlul, ca şi stilul sunt cât se poate de semnificative: *I.V. Stalin despre rolul suprastructurii în dezvoltarea societăţii.* De la primele rânduri suntem *învăluiţi* în tonalităţile joase, ditirambice ale limbii de lemn: „În geniala lucrare a tovarăşului Stalin, *Marxismul şi problemele lingvisticii,* sunt analizate din toate punctele de vedere tezele marxiste despre suprastructură. […] «Suprastructură – ne învaţă tovarăşul Stalin – sunt concepţiile politice, juridice»…" etc., etc. Articolul va continua plicticos, în maniera specifică, pe interminabile pagini. Vom mai zăbovi însă asupra lui, doar pentru a nu pierde din vedere un aspect deosebit de semnificativ în reţetarele obligatorii pentru publicistica momentului. Indiferent de subiectul tratat, contextul conflictual (fie că era sau nu vorba de lupta de clasă) trebuia neapărat adus în discuţie de către autori; în caz contrar, materialul publicistic era amendat ideologic. Nici autorul articolului menţionat nu a încălcat regula. Şi, drept urmare, încă de la început va „psalmodia" formula consacrată, afirmând: „Analiza stalinistă a suprastructurii dă o *lovitură nimicitoare* (s.n.) tuturor afirmaţiilor scolastice artificiale, care susţin că suprastructura are un caracter neistoric."

Obsesia *confruntării,* veritabilul catehism al urii, trebuia obligatoriu să fie prezentă în orice material publicat. Limba de lemn nu permitea derogări. Iată clişeul aplicat cu rigurozitate şi în critica literară. Astfel, în paginile revistei *Viaţa Românească* (anul V/1952, p. 254), Silvian Iosifescu semna articolul intitulat *Pe drumul înfloririi gospodăriei agricole colective*. Judecând după un asemenea titlu, numai cu greu ai admite că este vorba despre cronica unui roman (*Pâine albă* de Dumitru Mircea). Să vedem însă discursul critic: „Deşi romanul lui Dumitru Mircea arată prezenţa duşmanului, el nu dă o imagine veridică a forţei şi virulenţei sale. Duşmanul e arătat relativ puţin numeros, iar mijloacele pe care le foloseşte nu oglindesc îndestul perfidia şi abilitatea lui. Formal, există în satul Plopşor mai mulţi chiaburi. De fapt, mai puţini decât îi cuprinde satul în realitate. Să ne amintim că raportul tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej arăta în 1949 cifra de 5,5% – în medie un chiabur la douăzeci de săteni. […]

„Casa, şcoala şi comunitatea, destinate a fi locuri în care fiecare îi susţine şi îi ajută pe alţii, se deteriorează din ce în ce mai mult, din cauza competiţiei excesive în căutarea câştigului şi a eficienţei", îl recitez pe Papa Francisc, fără nicio intenţie de prozelitism. Poate înşirăm lucruri şi sigur fără a reuşi punerea în evidenţă a legăturilor, oricum nu ne putem opri aici.

Cu puteri vădit limitate, vă propun o încheiere provizorie în termenii următori. David Engels, istoric şi profesor la Institutul Zachodni în Polonia şi la Université libre de Bruxelles este autorul mai multor cărţi dintre care cităm *Le Déclin. La crise de l'Union européenne et la chute de la République romaine* (Éditions du Toucan, 2013) şi *Que Faire? Vivre avec le déclin de l'Europe* (Blue Tiger Media, 2019). Teza principală pe care o susţine este aceea că actuala criză a Europei seamănă cu cea trăită de Republica romană din primul secol şi că declinul de azi nu provine din exterior, ci din interior. „Distrugerea familiei tradiţionale, relativismul cultural, masochismul istoric, gândirea politică corectă, tendinţa de a cenzura orice opinie care nu place, înlocuirea comunităţilor omogene, deci solidare, cu o juxtapunere a unor grupări căutând numai propriul profit, polarizarea socială, cinismul cu care orice noţiune de adevăr absolut este înlocuită de compromisuri negociate – iată veritabilele raţiuni ale fragmentării (*délitement*) Europei" (*Le Figaro,* David Engels: *Le déclin de l'Occident n'est pas un accident de parcours* de Louise Darbon, 02/08/2019).

Ne punem întrebarea dacă o păstrare mai fidelă a tradiţiilor derivate din rădăcinile noastre creştine nu ne-ar fi apărat mai bine de fenomenele negative înşirate (bineînţeles, dacă le considerăm negative şi nu ne îmbarcăm în naufragiul unui alt *Le Radeau de la Méduse*). Cu ce ne-ar fi prejudiciat azi acele tradiţii, dacă le-am fi păstrat cu puţin respect?...

Istoria de lângă noi

Constituie o greşită prezentare a realităţii şi o minimalizare a duşmanului faptul că acesta apare în roman mai puţin numeros şi mai puţin primejdios decât este în realitate. Tovarăşul Stalin a arătat limpede că […] elementele capitaliste simt primejdia de moarte şi-şi întețesc împotrivirea. […] Faptul că atenţia scriitorului nu se îndreaptă suficient – după cum am văzut – asupra multiplelor şi perfidelor mijloace prin care chiaburii lovesc în construcţia socialismului, la sate, lipseşte romanul de aspectele esenţiale."

„Niciun cuvânt din limba de lemn – spun analizele operate de Françoise Thom – nu este inocent, nu scapă de sub influenţa manihеismului practicat cu consecvenţă de gândirea totalitară. Ideologia plasează cuvintele între polii unui veritabil câmp magnetic (pozitiv şi negativ). Postulatul fundamental, mereu prezent, mereu reafirmat prin limba de lemn este că tot ceea ce provine din capitalism este rău şi este corupt; dimpotrivă, socialismul produce întotdeauna Binele. Imaginea lumii e definitiv tranşată: de o parte lacheii imperialismului, în subteranele speluncilor cosmopolite, unde se dezlănţuie în bacanale antisovietice, aţâţate de apostolii viţelului de aur; nu lipsesc contrastele groteşti: batalioanele de fier ale proletariatului, rictusul bestial al capitalismului; de cealaltă parte se practică glorificări pompoase şi în esenţă ridicole: proletariatul care duce lupta sa eroică, sub înţeleapta conducere a partidului comunist, înaripat de gândurile inspirate de geniala călăuză a clasei muncitoare, nemuritorul V.I. Lenin." (Thom, p. 49)

Potrivit deja aceloraşi analize, caracteristica esenţială a *limbii de lemn* se poate exprima succint: *nu comunică şi nu descrie,* combate tot ceea ce există şi ceea ce devine, este mereu fie în defensivă, fie în atac, se apără împotriva lucrurilor, atacă oamenii, îi reduce la tăcere, falsifică realitatea, se sustrage oricărei precizii şi optează pentru echivocul atemporalităţii, eschivând cu grijă naraţiunea. Ea nu însoţeşte o gândire pe cale de a se constitui, nu poartă urma unei reflecţii, nu îi rămâne nimic de gândit, nu formulează, nu ajută la naşterea unei idei, fuge de concret, a divorţat de gândire şi – practic – drapează o fantomă. (*Ibidem,* p. 84)

Instituţia criticii literare şi „glorificarea obligată" a unei realităţi fictive

Critica literară din România anilor '50 ilustrează perfect esenţa fenomenului de aculturaţie. Şi aici totalitarismul se manifestă preocupat de aparenţe, de ascunderea şi falsificarea continuă a tuturor realităţilor. Preocuparea obstinată, cu evident caracter propagandistic, este preponderent orientată – atât înlăuntru, cât şi în exteriorul ţării – să lase impresia că totul funcţionează ca într-o societate normală. Potrivit acestui scop, în mod deliberat se utilizează denumirile comune ale instituţiilor din fosta societate normală. Dar comunismul, având numai o existenţă virtuală, respectivele structuri nu există în realitate decât în forme falsificate şi, sub presiunile constrângătoare care se exercită fără oprire asupra lor, acestea nu mai oferă decât o aparenţă de funcţionalitate, mimând fostele instituţii pe care ideologia le-a golit de orice semnificaţie originară. În acest sens, urmărind oportunităţile politice, s-au stabilit tipurile instituţionale şi modalitatea în care acestea să exprime, doar prin denumirile lor, un rost devenit eminamente formal. Vechiul nume e destinat să ofere doar iluzia că funcţionalităţile fireşti ale lumii de dinainte (care, în fond, a fost aruncată în neant cu toate structurile ei) ar mai continua, încă, să existe. Astfel se vor fi păstrat denumirile unor tipuri de structuri organizaţionale (sindicate, academii, parlamente, cooperative, uniuni), omonimia urmărind să mimeze normalitatea, să lase impresia că în comunism natura politică a omului (*zoon politicon?!*) este păstrată, că noua societate asigură tuturor membrilor posibilitatea de a comunica, de a stabili legături sociale şi, mai ales, că ar mai exista raporturi fireşti (democratice) între guvernanţi şi guvernaţi. Desigur, substanţa reală a acestora a fost eminamente distrusă în totalitatea esenţelor ei. Nu vor exista nici justiţie, nici învăţământ, nici cultură, ci numai simulacre ale acestora, neutralizate şi aservite prin ideologie. Ca atare, inclusiv *instituţia criticii literare* în totalitarism va fi falsificată, în primul rând, pentru faptul că va avea de-a face cu limba de lemn şi, desigur, cu forţele infinit pustiitoare ale dominaţiei ideologicului.

Deşi (cu preţul anihilării, inclusiv fizice, a unor mari şi importante segmente de populaţie) răsturnarea revoluţionară a normalităţii în România (devenită republică populară) devenise fapt împlinit, în ciuda tuturor promisiunilor şi predicţiilor, instaurarea *raiului socialist* nu s-a produs şi nici nu s-au ivit vagi semne că ea se va produce vreodată. În asemenea circumstanţe, se va decide că el rămâne să fie construit potrivit liniei indicate de partid. Aşa se face că ceea ce s-a spus, în continuare, că avea să mai urmeze, se va concretiza într-o eşafodare, cărămidă cu cărămidă, a unui întreg univers de falsuri, în esenţă o scenografie, un *decor* prin care tot ceea ce se va pretinde că exprimă o realitate devenea tot mai *ireal* şi tot mai *de-ne-văzut.* Ideologia inoculată prin *limba de lemn* devenea principalul – şi de fapt unicul – instrument al edificării tot mai uriaşelor minciuni generalizate.

În aceasta se poate descifra de fapt *veritabila liturgică* (specifică fenomenului totalitar), destinată să demonstreze continuu că socialismul este pe cale de a se înfăptui, că se consolidează, că deja există o nouă societate liberă, că acolo cresc oameni noi, care gândesc şi acţionează spontan etc. etc.

Pentru edificarea acestei pseudo-realităţi se va crea un întreg corp specializat în falsificare. Drept pentru care se vor produce falşi ziarişti, falşi istorici, o falsă literatură şi opere de artă la fel de false, care pretind că surprind şi reflectă fotografic o realitate inexistentă. Exemplele se fabrică mereu şi se multiplică la infinit. Iată, se va vorbi la un anume moment despre un anume Stoian Constantin, fruntaş în muncă la Atelierele „Griviţa Roşie". El avea să apară într-un reportaj semnat de Petru Dumitriu, scris pentru volumul *Constructorii vieţii noi.* Despre el autorul relatează că „ţinteşte undeva înainte, mai departe, spre viitor, (…) îşi deranjează vecinii din tramvai cu schiţele de un sfert de metru pătrat, pe care le studiază în drum spre casă".

Un alt condeier, dorindu-se agreat de cenzura ideologică, A.E. Baconsky, la rândul său, avea să *fabrice* un reportaj intitulat *Cu slove de foc,* unde o va prezenta pe fruntaşa în muncă Hajdu Jolanda. Acestora doi li se va alătura, cu entuziasmul de rigoare, Maria Banuş. Sub titlul *Tractorul păcii,* ea scrie despre Octavian Creţulescu, „un tânăr înalt, brun, cu trăsături regulate, cu o privire sclipitoare de inteligenţă, (…) ajustor mecanic lucrând la recondiţionarea pieselor scoase din funcţiune. Are până acum câteva inovaţii. A studiat metoda sovieticului Kuzneţov şi o aplică." (*Viaţa Românească,* anul V, 1952)

Niciun domeniu de activitate nu a fost scutit de „sarcina" (cum altfel decât) „măreaţă" de a ilustra *realităţile* înălţătoare ale aşa-numitei *construcţii socialiste.* Acestei exigenţe i se conformează şi *noua instituţie a criticii literare*. Se va vorbi şi aici despre omul nou, care se formează în procesul făuririi socialismului şi – reluând ideile unui articol (nu se putea altfel) din *Pravda* – se combate, nici mai mult, nici mai puţin decât…"înţelegerea falsă a realismului socialist". În continuare, în aceeaşi publicaţie (literară!), tonalităţile ditirambice acoperă pagini întregi, unde se spune că „la Hunedoara numărul şarjelor e mai mare", „calitatea oţelului e mai bună", „la Arad o muncitoare lucrează la 104 războaie", „la Petroşani, Aninoasa şi Lupeni se mişcă trenurile cu cărbuni", „pe câmp au ieşit tractoarele la arat şi semănat", aşa cum au învăţat din cărţile sovietice (!?). Iar ţăranii, pentru a alunga sărăcia din sate, „s-au strâns în gospodării colective". Iar „reporterul" continuă neobosit: „Sunt toate acestea, şi încă multe altele, semne ale vremurilor pe care le trăim. Viaţa clocoteşte pretutindeni" etc.

(Vom vedea cum, în numărul viitor.)

Bibliografie

1. H. Arendt, *Originile totalitarismului,* Humanitas, Bucureşti, 2006.
2. A. Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului,* Humanitas, Bucureşti, 2007.
3. M. Lovinescu, *Insula Şerpilor,* Humanitas. Bucureşti, 1996.
4. G. Macovescu, *Reportajul literar, mijloc de educare şi mobilizare a maselor, Viaţa Românească*, anul V, 1952.
5. F. Thom, *Limba de lemn,* Humanitas, Bucureşti, 2005.

Drept la replică

Dragi prieteni cititori, urmăresc cu atenţie apariţia fiecărui număr al strălucitei reviste *Curtea de la Argeş*. În ediţia din ianuarie 2020, prietenul meu, Ion Andreiţă, a publicat articolul „Calvarul prizonierilor români în lagărele germane din Franţa" (paginile 9-10 – *Centenarul Marii Uniri*). Am citit articolul cu mare atenţie, fiind vorba despre o carte a mea apărută în limba franceză. Argumentele lui Ion Andreiţă despre titlul cărţii mele le ştiam deja. Îngăduiţi-mi să vin cu contra-argumente. Desigur, polemica nu-şi are rosul, mai cu seamă că această critică vine din partea unui prieten de seamă, reputatul scriitor şi ziarist Ion Andreiţă. Domnia sa cunoştea munca mea sisifică de cercetare pe care am efectuat-o, ani de zile, pentru a cinsti Centenarul României Mari, ţara mea de suflet, cu „o carte de o reală valoare istorică", cum singur recunoaşte chiar la începutul articolului său. Cartea mea are titlul *Mémoriel des 3.030 soldats roumains „Morts pour la France" durant la Grande Guerre 1916-1918* (*Memorialul celor 3.030 de soldaţi români „Morţi pentru Franţa" în timpul Marelui Război 1916-1918*). Am scris-o în limba franceză şi a apărută la finele anului 2019, în România, la Editura Tracus Arte din Bucureşti.

Dar să explic în câteva cuvinte de ce am pus titlul acesta pentru versiunea franceză (încă o dată, precizez: *pentru versiunea franceză*). Pe unele morminte, în fiecare cimitir pe care l-am cercetat cu atenţie – niciun român nu a parcurs toate cimitirele, cum am făcut eu – este notat „mort pour la France", menţiunea fiind acordată de către administraţia foştilor luptători, conform art. L 488 până la art. L 492 bis din Codul pensionarilor de invaliditate şi al victimelor de război, a soldaţilor care au decedat în timpul conflagraţiei mondiale. Aici se încadrează şi cei 3.030 de soldaţi români care au decedat pe teritoriul francez, în lagărele germane, în perioada 1916-1918. Aşa că pentru ţara mea sunt legal declaraţi şi „morţi pentru Franţa" – şi nu am putut schimba menţiunea aceasta, la sugestia prietenului Ion Andreiţă, care este înscrisă cu litere negre pe fiecare mormânt.

Cu inima mea şi de român – chiar dacă nu sunt încă oficial –, bineînţeles că sunt convins că au murit în primul rând pentru România, pentru ţara pe care o iubesc la nebunie. Aşadar, pot să vă asigur că titlul nu a fost tradus *mot à mot* pentru versiunea în limba română a cărţii mele, care se află, din câte ştiu, sub tipar.

Jean-Yves Conrad
Sartrouville, Franţa
8 februarie 2020

Istoria de lângă noi

Degeaba? Da, degeaba!

Mihaela MALEA STROE

Întrucât, cum spuneam şi în alte ocazii, am „divorţat” de mult de mass-media, am aflat cu întârziere de scandalul pe care l-a provocat spectacolul *Degeaba 30* al lui Tudor Gheorghe. Spun „scandal” pentru că protagonistul s-a ales şi cu binemeritate aplauze, dar şi cu admonestări şi acuze exprimate într-un stil nu tocmai urban, campion la anti-eleganţă fiind D.F., cândva ministru... al Învăţământului (!).

Abia deunăzi, când un amic mi-a scris că el *n-a gustat* „Păpuşarul” din spectacol, am căutat, de curiozitate, pe net ca să mă lămuresc despre ce este vorba, şi am vizionat spectacolul într-o înregistrare video din 22 decembrie 2019. Colateral, am dat şi peste câteva reacţii cu ţâfnă politică.

Să vedem cine-l acuză pe Tudor Gheorghe şi de ce.

Unul (A.C.) zice că Tudor Gheorghe „face propagandă pro-comunism şi Ceauşescu”. Pesemne aşa se văd lucrurile „în lumina directivelor” partidului în care s-a înregimentat A.C., pentru că, altminteri, concertul incriminat nu face alt „rău” decât să critice situaţia actuală, deloc paradisiacă. A.C. crede cu tăria activistului fidel că el ştie „cum stă treaba” şi îi explică ironic, domnului „cu ghitară şi mustaţă”, că:

- „E mai bine acum pentru că avem ce mânca.” Da, magazinele sunt pline, dar *degeaba*, câtă vreme sunt mulţi români care nu au bani să-şi cumpere nici alimentele de bază şi, ca să aibă ce mânca, sunt nevoiţi să vâneze reducerile aplicate la produsele în prag de expirare.
- „E mai bine acum pentru că nu e frig în case şi e lumină pe străzi noaptea.” Da, dar *degeaba*, câtă vreme sunt mulţi români, mai ales vârstnici, care stau în frig şi întuneric de frica facturilor-gigant pe care nu le pot plăti.
- „E mai bine acum pentru că putem vizita şi lucra în alte ţări”. Da, dar... *degeaba*, cât timp prea puţini îşi permit, financiar, să viziteze. Iar de plecat să lucreze afară, cei mai mulţi pleacă pentru că în propria ţară sunt foarte prost plătiţi. În urma lor, se ştie, rămân de izbelişte mulţi părinţi bătrâni sau copii nevârstnici marcaţi de traumele înstrăinării.
- „E mai bine acum pentru că suntem liberi să vorbim şi să votăm. Să protestăm dacă vrem. Să cerem politicienilor să şi facă ceva pentru noi.” Da, suntem liberi să vorbim, să protestăm, să cerem. Dar vorbim, protestăm, cerem de-a surda, adică... *degeaba!* Aaaa, pardon, dacă vorbeşti/protestezi/critici cu voce tare şi ai audienţă bogată (ca Tudor Gheorghe), nu-i chiar degeaba, că imediat îţi sar la beregată „vigilenţii” apărători ai democraţiei originale, frustraţi pesemne de lipsa cenzurii care, împiedicând astfel de manifestări cu mare priză la public, i-ar scuti pe ei de griji.
- „E mai bine acum pentru că putem lucra la firme private şi – dacă nu ne convine – putem schimba locul de muncă sau să începem o afacere.” Da, mulţi lucrăm la firme private, zi-lumină, pe mai nimic. Dacă nu ne convine, da, putem schimba firma, nu şi raportul muncă până la epuizare/plată străvezie.

Să începi, ca om de rând, o afacere... te mănâncă de viu birocraţia şi băncile! Deh, nu toţi avem o „mătuşă Tamara” cu cheag, care să dea ortul popii fix la timpul potrivit şi să ne fericească prin moştenire grasă startul în afaceri. Şi nici nu ne facem „n” căsoaie din meditaţii. Deci..., pentru omul de rând, tot cam *degeaba!*

- „E mai bine acum pentru că putem asculta orice muzică, vedea orice film, citi orice carte. Nu doar ce ne dă tătuca ca propagandă.”(sic!) Da, dar există şi azi autori „puşi la index”. Culmea (sau nu?!), unii tocmai dintre cei puşi la index şi „înainte”. Campania/propaganda anticulturală se practică în altă formă. Nu prin interzicerea unor autori, ci prin diverse variante de discreditare a lor. Şi prin promovarea insistentă a sub-culturii. Dacă am sperat, după ’89, la o cuvenită aşezare a valorilor, am sperat... *degeaba!* Da, putem „vedea orice film”, dar s-or fi uitat vreodată, măcar o dată, A.C. şi alţii ca el, la serialul documentar „Izolaţi în România” (Dite Dinesz) ca să vadă „mai binele” acelor oameni? Întrebarea e retorică, probabil A.C. & comp preferă comedioara manelizantă de tip *Las Fierbinţi.*

Uită A.C. să ne spună că şi la capitolul îmbrăcăminte-încălţăminte „e mai bine acum”, că avem tot felul de firme fiţoase la dispoziţie. Da, dar *degeaba*, fiindcă firmele practică preţuri prohibitive. Pentru majoritatea românilor, sursa de bază a „eleganţei” o constituie magazinele *second-hand* (unii nu au acces nici măcar la acelea!), vastă reţea/afacere prin care vestul ne livrează generos şi bucuros, pentru câţiva creiţari (buni şi-ăia decât nimic!), tone de lucruri pe care, altminteri, le-ar arunca la gunoi sau le-ar incinera (cheltuind în pagubă).

A.C. are, fără îndoială, motive serioase să spună că (lui îi) „e mai bine acum”. Motive ar avea şi Tudor Gheorghe, care, zice A.C., face „bani frumoşi din spectacole”. Ce nu pricepe A.C. este că, deşi lui Tudor Gheorghe îi merge bine, omul n-a orbit, încă vede că multora „acum” le merge rău sau mai rău (într-un alt fel) decât „înainte” . El n-a orbit, în vreme ce mai toţi cărora le „e mai bine acum” nu văd nimic dincolo de vârful propriului nas proptit în prăjina bunăstării. Şi nu le pasă de nimic altceva decât de lumea lor prosperă şi de ei-înşişi. Aceia sunt, de fapt, „ticăloşi şi ipocriţi”, cum sugerează, maliţios, A.C. că ar fi Tudor Gheorghe.

Mai diplomat este T.B. care, pe FB, ne înştiinţează: *Evident că n-am văzut „spectacolul” TVR în care, pe versuri plângăreţe, aflăm de la Tudor Gheorghe că au trecut „degeaba” 30 de ani de la căderea comunismului. Căci, nu mai suntem „independenţi” şi „suverani”, stăm cu mâna întinsă în faţa unor Înalte Porţi închise (Bruxelles, Washington) etc. Pe scurt, era mai bine înainte. [...] Bardul de factură păunesciană reciclează aceste lamentaţii ceauşiste prăfuite şi nedrepte faţă de evoluţia reală a ţării.* Interesant cum poate cunoaşte cineva „versurile plângăreţe” şi alte detalii de conţinut dintr-un spectacol pe care... *evident (?!) nu l-a văzut*. Le-o fi aflat telepatic sau din niscaiva „note informative” reciclate?! Interesantă şi răstălmăcirea (care, de altfel, nu e doar a lui): dacă cineva critică prezentul, rezultă că *bistoş* regretă ceauşismul şi consideră că „era mai bine înainte”! Măi, să fie! Deducţie mai i-logică decât asta încă n-am întâlnit!

T.B. însă are de-mpărţit mai multe cu TVR (învinovăţită că a „asumat” şi transmis spectacolul! Vorba-ceea nostalgică: „unde eşti televiziune/ cu cenzura ta cu tot?”) şi cu Cenaclul Flacăra decât cu Tudor Gheorghe. În postare, i-a căşunat rău pe *Căciula* de la răposatul cenaclu, cântec „odios-ruralist”, cu „versificaţie stupidă”, din care selectează două versuri ca să-şi proptească pe ele teoria gonflată (nici asta doar a lui) că s-ar vrea, chipurile, *să facem din cuşma de oaie, ciobănească, brandul etern al unei societăţi de analfabeţi mândri, care îşi definesc „curajul” prin mitocănie.* Suficient cât să-i convingă pe cititorii inocenţi de FB că aşa stau lucrurile! Că azi avem potop de cântece „odios-urbaniste”, cu „versificaţie stupidă” şi invazie de analfabeţi funcţionali (descăciuliţi, dar mândri şi ei), nu-i niciun bai pentru T.B.!

Însă T.B. teologul-onest cu siguranţă ştie, în sinea lui, că, prin obârşie, românul are mult bun-simţ şi că, prin tradiţie, îşi scoate respectuos căciula/cuşma/pălăria/acoperământul capului în biserică sau în faţa morţilor sau în faţa (a)celor vii care merită preţuire. O face natural, nesilit. Totuşi, simulând o dulce nepricepere hermeneutică în... decodificarea „odiosului cântec”, T.B. încropeşte un cocteil de lectură *literală* şi (mai puţin) *literară* ca să poată concluziona că textul cu pricina ar fi o instigare la „mitocănie”. În realitate, mesajul *Căciulii* este simplu: refuzul *căciulelii*/slugărniciei, refuzul unei atitudini pe care, dacă nu cumva mă-nşel, o condamnă (şi) cei... civilizaţi.

În fine, pe formula *finis coronat opus,* al treilea muschetar şi cel mai vajnic din echipă (D.F., ex-ministrul), cu o violenţă verbală sorăgeamănă cu violenţa fizică a „minerilor” chemaţi odinioară să apere „democraţia” iliescistă de „golanii” din Piaţa Universităţii, sare la luptă, ca pişcat de... coronavirus. Desigur, el (s-)a lepădat (de) căciulă miţoasă, că el s-a de-branduit de mult, s-a „civilizat”, „integrat”, „şcolit” prin vestul lăudat (ca pomul la care – dacă ai dobândit un dram de înţelepciune după experienţa similară cu „estul” – nu te duci cu sacul). De apuseano-integrat ce e, ex-ministrul Învăţământului ne oferă gratis o straşnică lecţie de... (vorba lui T.B.) *„curaj” prin mitocănie:* „Băi Tudor Gheorghe”, „Băi talent”, „băi nenicule!”, „mizerabile rapsod”, „cine eşti tu, mă”, „canalie talentată” (şi alte mostre de... civilizaţie occidentală la sânul căreia D.F. s-a adăpat de pe la 17 ani, când a plecat din ţară la mai bine). Noroc-chior că, din seria vocativelor lui, lipseşte expresia „băi, bandit/reacţionar!”. De n-ar lipsi, ai putea jura că spadasino-gladiatorul nostru nemioritic s-a format, şcolit, integrat şi antrenat (prenatal, printr-o stranie buclă temporală) nu la München, ci direct în anturajul gardienilor bolşevizaţi şi ultrazeloşi de la Aiud, Sighet, Gherla sau Jilava.

Colac peste pupăză, D.F. îi reproşează lui Tudor Gheorghe: *Nu ai înţeles că lumea evoluează* şi respiră fericire, *nu plenare PCR!* (s.n.) Unde-o fi „fericirea respirată” de români pe care o invocă D.F. numai imaginaţia lui bogată ştie, că, altminteri, în realitatea trăită concret de majoritatea românilor, e cam greu de găsit!

Nu e cazul să ne mire tablourile idilice smângălite de înflăcăraţii apologeţi ai fericirii noastre prezumtive. De când hăul şi părăul, ăsta-i bine-plătitul rol al propagandistului: minţind cu desăvârşită seninătate şi cu aplomb voios, musai să-i convingă pe cei care o duc rău, că o duc bine, *că trăiesc într-o epocă de aur* sau că, ieşind din epoca aceea ca din grotă, *respiră fericire.* Nu e cazul să ne mire nici numitorul comun al acuzelor: oricine îi critică pe zidarii postdecembrişti ai fericirii noastre părelnice este, din punctul lor de vedere, fie ceauşist, fie nostalgic-comunist, fie naţionalist-extremist. În mintea lor nu încap alte variante (de pildă, a criticului obiectiv, în mod firesc prezent în democraţie) şi sunt atât de loruşi-suficienţi încât în ruptul capului n-ar accepta că ei sunt principalii vinovaţi dacă, pentru majoritatea românilor, au trecut *degeaba 30* de ani de... postcomunism.

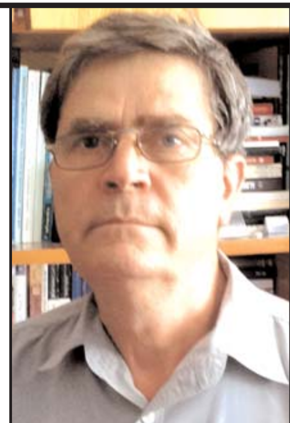
Totuşi, uneori, gura celui care minte sistematic i-o ia pe dinainte, vorbeşte fără stăpân şi rosteşte, fără intenţie, câte-un adevăr incontestabil. Acelaşi D.F. spune clar, într-un alt context, justificând masiva şi regretabila plecare în pribegie postdecembristă a românilor: *„Pleacă pentru că nu văd oportunităţi de viitor, este o ambianţă foarte toxică.* De ce să stai într-un loc în care dacă furi e de bine, nu păţeşti nimic, dacă eşti şmecher o duci mai bine decât unul care e capabil? Foarte mulţi oameni sunt descurajaţi.”

Păi, domnule, unde s-o fi pitit acea fericire a majorităţii dacă „foarte mulţi oameni sunt descurajaţi”? Ce şi cum să respiri, dacă „ambianţa e foarte toxică”? Unde sunt „oportunităţile de viitor”? Unde e „evoluţia lumii” pe care – după cum pretinde D.F. – Tudor Gheorghe n-o înţelege?! Unde or fi minunata democraţie, economia prosperă, stabilitatea şi bunăstarea generală la care au sperat şi pentru care au murit tinerii în ’89, iată, *degeaba!* dacă, în prezent, şmecherul o duce mai bine decât cel capabil, iar hoţia (se subînţelege: cea de mare anvergură, nu găinăriile) rămâne nepedepsită, fiind bine tolerată?

În micuţa lui criză de sinceritate (hai s-o numim aşa, deşi poate fi o faţă a duplicităţii sau cameleonismului), prin realist-sumbrul peisaj social pe care îl zugrăveşte, D.F. confirmă şi susţine (involuntar, dar bine şi corect argumentat) tocmai mesajul lui Tudor Gheorghe pe care îl combate atât de agresiv: *Degeaba 30!*

Alianţa sovieto-nazistă şi efectul ei asupra României

Ilie POPA

Lucrarea de faţă încearcă să prezinte pe scurt condiţiile la nivel european din prima jumătate a secolului XX, negocierile dintre marile puteri pentru împărţirea zonelor de influenţă şi dominare şi, îndeosebi, dimensiunea criminală a alianţei dintre Rusia bolşevică a lui Stalin şi Germania nazistă a lui Hitler, care a condus, printre altele, la anexarea Basarabiei, nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţa, vechi provincii istorice româneşti, de către Imperiul Sovietic Rus.

Relaţiile speciale dintre liderii bolşevici şi Germania îşi au originea în aprilie 1917 când, pentru a se accelera destrămarea armatei imperiale ruse, serviciile secrete germane au hotărât şi sprijinit considerabil întoarcerea în Rusia a câtorva zeci de revoluţionari comunişti în frunte cu Vladimir Ilici Ulianov, cunoscut sub numele de Lenin [Stéphane Courtois, *Pata oarbă a memoriei europene. 23 august 1939: alianţa sovieto-nazistă,* Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2009, p. 6]. Sau, poate mai marii nevăzuţi ai lumii hotărâseră să implementeze un nou tip de stat bazat pe un nou tip de relaţii socio-economice, conform teoriilor lui Marx şi Engels şi consideraseră că mediul cel mai adecvat pentru acesta este cel al Rusiei ţariste.

A urmat Revoluţia din Februarie cu înlăturarea autocraţiei ţarului şi declararea republicii, puciul din Octombrie, venirea la putere a bolşevicilor la 7 noiembrie 1917, tratatul din 3 martie 1918 de la Brest-Litovsk, prin care Lenin ceda un teritoriu de circa 780.000 km^2 cu circa 56 milioane de locuitori ai imperiului ţarist (Germaniei: Estonia, Letonia, Lituania, Finlanda, Polonia, Belarus; Turciei: districtele turceşti Artagan şi Kars, districtul georgian Batumi) [Sorina Lacovei, *Pacea de la Brest-Litovsk – implicaţii internaţionale,* Teză de doctorat, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, Facultatea de Istorie, Iaşi, 2004], războiul civil şi în final consolidarea puterii bolşevice în frunte cu Lenin.

În virtutea principiului autodeterminării promovat atunci de Lenin, la 24 ianuarie 1918, a fost proclamată independenţa Republicii Autonome Democratice Moldoveneşti [Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *De la Statul Geto-Dac la Statul Român Unitar,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983, p. 564], iar organul suprem de conducere a Basarabiei, Sfatul Ţării, a hotărât şi votat la 27 Martie 1918 [*Ibidem,* p. 567], revenirea acestei provincii din Imperiul Rus la Patria Mamă, România.

Lenin impune politicii externe a republicii bolşevice trei direcţii principale [Stéphane Courtois, *Op. cit.*, pp. 6-10]:

1. Apărarea patriei socialiste, materializată pe plan intern prin teroare asupra adversarilor politici şi asupra populaţiei, iar pe plan extern, prin consolidarea şi dezvoltarea Armatei Roşii.

2. Expansiunea „marii revoluţii proletare mondiale", printr-un proces revoluţionar de schimbare a întregii Europe şi îndeosebi a Germaniei, care ar fi întărit puterea bolşevică. Se preconiza ca expansiunea să fie pusă în practică pe două căi: acţiuni subversive interne ale fiecărei ţări prin intermediul partidelor comuniste din cadrul Kominternului şi ofensiva Armatei Roşii, ce urma să se angajeze într-un război civil internaţional.

3. „Exacerbarea contradicţiilor inter-imperialiste", printr-o politică de identificare, creare şi amplificare a dezacordurilor dintre statele capitaliste, burgheze, în vederea stimulării luptei dintre ele, astfel încât acestea să se macine şi slăbească reciproc până la nivelul la care ar fi posibilă intervenţia, chiar directă, pentru impunerea regimurilor revoluţionare dictatoriale proletare.

Este de remarcat faptul că, din păcate, Rusia bolşevică creată de Lenin, Uniunea Sovietică a lui Stalin şi chiar Rusia post-sovietică de astăzi a lui Putin promovează acelaşi tip de politică internaţională la nivel european şi, în mod special, în relaţiile cu vecinii.

O primă implementare a celor trei direcţii a avut loc chiar în Germania, unde, cu ajutorul Kominternului şi prin intermediul Partidului Comunist German, a avut loc o critică permanentă a Republicii de la Weimar, până în anul 1933, ajungând uneori chiar la conflicte directe cu naziştii.

Dar, în acelaşi timp, constatând că aceste acţiuni nu au efectele aşteptate şi pentru a submina organizarea noii Europe sub auspiciile Marii Britanii şi Franţei, U.R.S.S. încheie cu Germania la 16 aprilie 1922, spre surpriza generală, tratatul de la Rapallo (Italia), prin care se recunoşteau reciproc, îşi anulau datoriile unuia faţă de celălalt (nota 1) şi îşi propuneau să colaboreze la nivel tehnic şi militar. Materializarea practică a acestui tratat s-a făcut imediat în anul următor:

„Începând cu 1923, sub egida Reichswehr-ului, sunt semnate primele contracte cu Uniunea Sovietică, privind construirea lângă Moscova a unei uzine de avioane de luptă şi vânzarea către sovietici a sute de mii de puşti, explozivi şi alte materiale de război. În schimb, până în 1933, Germania beneficiază de oportunitatea de a nu respecta clauzele tratatului de la Versailles, prin care îi erau considerabil limitate posibilităţile de reînarmare. Astfel, departe de privirile indiscrete, Reichswehr-ul pune la punct şi experimentează în U.R.S.S. tehnologii şi prototipuri de avioane de luptă şi de tancuri; instalează aici tabere clandestine, unde sute de ofiţeri se familiarizează cu tehnica ultramodernă şi se antrenează în vederea folosirii ei; printre aceştia, faimosul general Guderian, care va conduce ofensiva Panzerelor din Franţa în 1940. Tot în U.R.S.S. este reconstruită clandestin viitoarea Luftwaffe şi sunt experimentate primele avioane de vânătoare-bombardier. În sfârşit, tot aici, şi tot clandestin, armata germană pune în aplicare manevre care duc la inventarea unor noi tehnici de luptă şi la elaborarea unei doctrine de război aerian ce îşi vor da întreaga măsură a eficacităţii în timpul atacurilor împotriva Poloniei, în 1939, a Franţei, în 1940, şi chiar a… Uniunii Sovietice, în iunie 1941. În schimb, Rusia cumpără cantităţi însemnate de material de război din Germania, îndeosebi motoare de avion. În plus, beneficiază de formarea pe loc, de către instructori germani, a cadrelor sale, mai ales în domeniul noilor tehnologii. Aproape nouăzeci de generali sovietici efectuează stagii de pregătire în cadrul statelor majore germane; printre aceştia se numără unii dintre principalii ofiţeri superiori, precum Egorov, Iakir, Uberovici. […] Între cele două corpuri de ofiţeri se instalează o anumită frăţie de arme…" [Stéphane Courtois, *Op. cit.*, pp. 9-11]

De fapt, colaborarea intensă în direcţia pregătirii militare dintre cele două state, deşi cu organizări sociale complet diferite, se datora faptului că amândouă vizau aceleaşi ţinte: împărţirea zonelor de influenţă şi dominare, inclusiv dispariţia Poloniei, neînţelegerile pe această temă constituind una dintre principalele cauze pentru care, în ceva mai puţin de două decenii, Germania îşi atacă chiar şi asociatul, U.R.S.S.

Excelentele relaţii dintre Germania şi U.R.S.S. se răcesc începând cu 1933, prin venirea la putere, în luna ianuarie, a lui Adolf Hitler, care tot mai des susţine public violente discursuri împotriva marxismului, a comunismului şi, implicit, împotriva Uniunii Sovietice. În aceste condiţii, Stalin intensifică apropierea de Franţa, cu care, în condiţiile înarmării accelerate a Germaniei naziste, semnează un tratat de asistenţă mutuală la 2 mai 1935, iar la 16 mai, acelaşi an, cu Cehoslovacia. [Nicolae Titulescu, *Politica externă a României* – 1937, p. 7]

Începând cu iulie 1935, Kominternul, în frunte cu Gheorghi Dimitrov, oficializează direcţia antifascistă adoptată de acum de toate partidele comuniste. Are loc ofensiva partidelor comuniste din statele europene şi, cu concursul Kominternului, Frontul Popular câştigă alegerile în Spania, unde se ajunge mai întâi la revoluţie şi apoi la război civil deschis. Stalin încurajează şi susţine crearea Brigăzilor Internaţionale formate din voluntari comunişti care participă activ la războiul civil din Spania, trimite republicanilor spanioli arme şi muniţii, consilieri militari pentru a-i contracara pe ofiţerii germani susţinători ai generalului Franco. Dar, în final, forţele revoluţionare republicane de stânga sunt învinse şi ajunge la conducerea ţării, pentru câteva decenii, un regim dictatorial de dreapta, al generalului Franco, o mare parte dintre revoluţionarii republicani refugiindu-se în U.R.S.S.

În Franţa anilor 1935-1936, la preşedinţia Consiliului ajunge pentru prima dată un socialist în persoana lui Léon Blum şi are loc o creştere considerabilă a numărului de deputaţi socialişti în Parlamentul francez, de la 10 la 72. [Stéphane Courtois, Op. cit., p. 15]

Începând cu vara anului 1936, Stalin se pregăteşte de război şi instaurează teroarea în propriul imperiu. Declanşează uriaşa epurare a statului major şi a ofiţerilor Armatei Roşii, trimiţând la moarte, în perioada cuprinsă între iulie 1937 şi octombrie 1938, a circa 700.000 de persoane, alţii, cam în aceeaşi măsură, fiind deportaţi. Aplică aceleaşi metode şi asupra unor minorităţi naţionale şi categorii sociale considerate ca opozanţi ai politicii sale. [*Ibidem*, p. 17] Hotărăşte dizolvarea Partidului Comunist Polonez în anul 1938 sub dubla acuzaţie de „luxemburgism" şi *trădare* [http://www.contributors.ro/global-europa/rosa-luxemburg-lenin-%C8%99i-cauzele-pierdute-un-eseu-de-vladimir-tismaneanu-şi-marius-stan/, ianuarie 5, 2015, Dosar Lenin »Global / Europa »Politica & Doctrine] dând ordin de împuşcare a celei mai mari părţi a conducătorilor acestuia, care erau refugiaţi în U.R.S.S.

În paralel cu acţiunile de apropiere faţă de Germania, care se cam răciseră în ultimii ani, regimul bolşevic de la Moscova iniţiază şi demersuri de colaborare cu democraţiile occidentale reprezentate în mod special de Franţa şi Marea Britanie, folosind principiul apropierii faţă de aceia de la care poate obţine mai mult. Dar, deoarece demersurile de apropiere faţă de acestea din urmă nu au dat rezultatele aşteptate, iar raportul de forţe europene se înclina tot mai mult de partea Germaniei, Stalin şi-a schimbat politica externă la 180 de grade, iniţiind accentuat demersuri privind reapropierea de Germania nazistă.

Acum, însă, politica agresivă a lui Hitler era deja activă. În martie 1938, Germania cucereşte Austria şi Regiunea Sudetă a Cehoslovaciei, parafată la sfârşitul lui septembrie prin Acordurile de la München dintre Germania, Marea Britanie, Franţa şi Italia [http://avalon.law.yale.edu/imt/munich1.asp, 2015] prin care sunt recunoscute drepturile Germaniei asupra acestei regiuni locuite în marea majoritate de etnici germani.

În Spania, războiul civil se încheie după ultima mare bătălie, pierdută de republicani pe Ebru, la 18 noiembrie 1938, iar Brigăzile Internaţionale se retrag.

În 10 martie 1939, la Congresul XVIII al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS), Stalin ţine un discurs în care proclamă eşecul politicii de securitate colectivă şi afirmă că Europa se află în pragul unui nou „război imperialist", dar „U.R.S.S. va continua politica de pace şi de consolidare a relaţiilor de afaceri cu toate statele". [Stéphane Courtois, *Op. cit.*, p. 19]

→

Istoria de lângă noi

La 15 martie 1939, Germania invadează Boemia şi Moravia şi înfiinţează aici un protectorat nazist, după ce, cu o zi înainte, Slovacia îşi declarase independenţa. De facto, tânărul stat cehoslovac dispare de pe harta Europei. Prin acest act, Hitler încalcă Acordul de la München, alertând opinia publică şi autorităţile statelor vest-europene, în special pe cele ale Marii Britanii, care declară, la 31 martie, garantarea graniţelor Poloniei, iar la 13 aprilie, pe cele ale Greciei şi României.

În aceste condiţii, au loc acţiuni diplomatice intense de negocieri secrete dintre Stalin şi Hitler, care încep pe 17 aprilie 1939, dar, în acelaşi timp, Stalin răspunde favorabil, în cadrul unor negocieri publice, şi propunerilor britanice privind încheierea unui acord de asistenţă militară între Franţa, Marea Britanie şi U.R.S.S. Acelaşi acord cuprindea şi garantarea graniţelor statelor limitrofe Uniunii Sovietice, de la Marea Baltică şi Marea Neagră, dar, pentru că avea stipulat şi dreptul Armatei Roşii de a pătrunde pe teritoriile acestor state, el devenea din start inacceptabil pentru aceste ţări, contând în mod deosebit Polonia şi România, fiind state mai mari.

În aceeaşi zi de 17 aprilie 1939, ambasadorul U.R.S.S. la Berlin face o vizită secretarului de stat pentru afacerile externe al Germaniei, Ernest von Weiszäcker, şi îi face propuneri concrete referitoare la unele acorduri de asistenţă militară, surprinzătoare mai ales pentru oficialii francezi si britanici: „Politica rusă nu s-a abătut niciodată de la calea cea dreaptă. Divergenţele ideologice nu au exercitat practic nicio influenţă asupra relaţiilor ruso-italiene, după cum nu au constituit nici pentru Germania, în trecut, un obstacol. Rusia din epoca Sovietelor nu a folosit împotriva Germaniei dezacordurile care există în prezent între acestea şi democraţiile occidentale, nici nu a dorit vreodată s-o facă. Rusia nu vede niciun motiv care ar împiedica-o să întreţină relaţii normale cu Germania, relaţii ce s-ar putea ameliora continuu.” [*Nazi-Soviet Relations, 1939-1941. Documents from the Archive of the German Foreign Office,* presenté par Raymond James Sontag et Stuart Beddie, Washington, Département d'Etat, 1948]

În realitate, Stalin face un joc dublu: la vedere cu democraţiile vest europene care doreau cu orice preţ menţinerea păcii şi strict secret cu Germania nazistă care dorea, ca şi Uniunea Sovietică, extinderea sferelor de dominaţie în Europa Centrală şi de Est. Dar, în timp ce termenii folosiţi de el sunt oarecum vagi, Hitler îi face o propunere concretă: împărţirea Poloniei. Stalin simte dorinţa lui Hitler şi faptul că poate obţine mai mult din colaborarea cu Germania şi hotărăşte accentuarea demersurilor diplomatice de relaţii privilegiate cu aceasta în comparaţie cu Franţa şi Marea Britanie. Arată că doreşte să-i fie pe plac lui Hitler prin demiterea la 3 mai 1939 a lui Maxim Litvinov din funcţia de comisar al poporului pentru afacerile externe şi reprezentant al U.R.S.S. în Societatea Naţiunilor, acesta fiind simbolul adeziunii Uniunii Sovietice la politica de securitate colectivă şi al apropierii faţă de Franţa. În plus, adevăratul nume al lui Litvinov era Meir Henoch Wallach Finkelstein. În locul lui Litvinov îl aduce pe Viaceslav Molotov, cel mai apropiat colaborator al său. De acum, negocierile U.R.S.S. cu Franţa şi Anglia sunt momentan întrerupte.

Molotov, aproape imediat, pe 20 mai 1939, se întâlneşte la sediul său cu ambasadorul Germaniei la Moscova, von Schulenburg, căruia îi face o primire deosebit de cordială. În raportul său, von Schulenburg precizează că „Molotov ar dori să-i facem propuneri politice de mai mare anvergură”, dar „trebuie să fim extrem de circumspecţi cu privire la acest din urmă aspect, câtă vreme nu e sigur că puterea de la Kremlin nu va folosi eventualele noastre propuneri exclusiv pentru a face presiuni asupra Angliei şi Franţei.” [*Ibidem*]

Deşi von Schulenburg ezită, totuşi von Weiszäcker solicită cât mai urgent o întâlnire cu Astahov, însărcinatul cu afaceri la Berlin al Uniunii Sovietice. Au o primă întrevedere la 30 mai şi la 22 iulie presa europeană publică ştirea de reluare a relaţiilor comerciale dintre Germania şi U.R.S.S., spre stupoarea generală. La 26 iulie 1939 are loc o cină secretă între Astahov şi von Schnurre (un diplomat german însărcinat cu relaţii comerciale), în legătură cu care von Schnurre notează: „În ciuda tuturor divergenţelor care ţin de concepţiile filosofice, există o legătură între ideologiile germană, italiană şi sovietică, şi anume opoziţia faţă de democraţiile capitaliste.” [*Ibidem*] Pentru restabilirea relaţiilor amicale dintre cele două ţări, von Schnurre propune un plan în trei etape. Astanov îl întreabă dacă Germania are planuri politice referitoare la ţările baltice şi la România, Schnurre neagă, dar precizează că Danzig şi Coridorul vor reveni Germaniei.

Molotov îl primeşte pe von Schulenburg la 4 august 1939, subliniază în mod special faptul că U.R.S.S. doreşte ameliorarea relaţiilor dintre cele două state, iar ambasadorul Germaniei îl asigură că Germania este „gata, dacă va fi cazul, să satisfacă concesii pentru protejarea intereselor vitale ale statelor sovietice şi ale Balticii”. [*Ibidem*] Molotov încearcă să afle intenţiile Germaniei faţă de Lituania, dând de înţeles că preţul plătit de Germania pentru a obţine neutralitatea Rusiei în situaţia invadării Poloniei este extinderea influenţei Uniunii Sovietice asupra celor trei ţări baltice.

Având cale liberă, Hitler se pregăteşte intens să invadeze Polonia.

După 11 zile, la 15 august 1939, von Schulenburg primeşte o telegramă „ff urgent” din partea lui von Ribbentrop, ministrul Afacerilor Externe al celui de-Al Treilea Reich, prin care îi cere să se prezinte foarte urgent la Molotov pentru a-i remite următorul comunicat:

Zi de doliu naţional

28.06.1940, Bucureşti. României i s-a răpit Basarabia şi nordul Bucovinei

„Evoluţiile din ultimul timp par să indice faptul că anumite divergenţe de concepţie ideologică nu exclud existenţa unor relaţii rezonabile între cele două state, nici restabilirea unei colaborări amicale de tip nou. [...] Spaţiile vitale ale Germaniei şi Rusiei se învecinează, iar nevoile lor naturale sunt aceleaşi. [...] Guvernul Reich-ului consideră că nu există, între Marea Baltică şi Marea Neagră, niciun aspect care să nu poată fi reglat spre deplina satisfacţie a celor două părţi. Printre aceste chestiuni se numără mai cu seamă Marea Baltică, regiunea Balticii, Polonia, Sud-Estul Europei etc. [...] Nu încape îndoială că politica germano-sovietică a ajuns azi la o răscruce istorică. Deciziile privitoare la politica ce va fi urmată, în viitorul imediat, de către Berlin şi Moscova, vor marca hotărâtor, timp de generaţii, natura relaţiilor dintre poporul german şi popoarele Uniunii Sovietice. [...] Diferendele [dintre Polonia şi Germania] ar putea lua o turnură care le-ar priva pe cele două guverne [german şi sovietic] de posibilitatea restabilirii prieteniei germano-sovietice şi, poate, de rezolvarea de comun acord a chestiunilor teritoriale din Europa de Est. În consecinţă, conducătorii celor două ţări nu ar trebui să lase lucrurile la voia întâmplării, ci să acţioneze la momentul oportun.” [Stéphane Courtois, *Op. cit.*, pp. 29-31]

Ribbentrop solicită o întrevedere urgentă cu Molotov şi în mod special cu Stalin la Moscova. Molotov este de acord şi precizează că este gata să semneze un pact de neagresiune cu Germania. Ribbentrop confirmă la 17 august acordul Berlinului cu propunerea lui Molotov, subliniind faptul că Hitler este foarte grăbit pentru că din zi în zi pot avea loc incidente serioase cu Polonia. [*Nazi-Soviet Relations,..., op. cit.*] Molotov răspunde că este de acord să-l primească pe Ribbentrop învestit cu toate puterile şi cu condiţia să se încheie un protocol special integrat pactului ce urmează a fi semnat, prin care să se precizeze interesele părţilor semnatare în ceea ce priveşte anumite chestiuni de politică externă. Totodată, se dezamorsează şi problema deosebirilor ideologice, prioritar fiind principiul coexistenţei paşnice.

Dar, în paralel, de câteva zile fuseseră reluate la Moscova şi negocierile dintre Armata Roşie şi delegaţiile militare ale Franţei şi Marii Britanii. Totuşi, Stalin hotărâse deja. El prezintă membrilor Biroului Politic al Uniunii sovietice la 19 august 1939, următoarele aspecte: „Dacă semnăm cu Franţa şi cu Anglia un pact de asistenţă reciprocă, Germania va renunţa cu siguranţă la Polonia şi va căuta un *modus vivendi* cu puterile occidentale. Războiul va fi evitat, dar după aceea evenimentele ar putea lua o turnură periculoasă pentru U.R.S.S. Dacă acceptăm propunerea Germaniei cu privire la încheierea unui pact de neagresiune, aceasta va ataca în mod clar Polonia, ceea ce va duce, inevitabil, la intervenţia Franţei şi a Angliei. Europa va cădea atunci pradă dezordinii şi unor grave tulburări. În aceste condiţii, vom avea mari şanse să stăm în expectativă şi să intrăm în război atunci când acest lucru va fi avantajos pentru noi.” [J. Rossi, *Qu'elle était belle, cette utopie!*, Le Cherche midi, Paris, 2000]

Din citatul de mai sus, reiese faptul că intenţia lui Stalin era cât se poate de clară. În contradicţie cu cele afirmate în 10 martie 1939, la Congresul al XVIII-lea al PCUS, declarând că „U.R.S.S. va continua politica de pace şi de consolidare a relaţiilor de afaceri cu toate statele”, el prefera declanşarea unui război cel puţin la nivel european, în care „statele capitaliste să se slăbească unul pe altul. N-ar fi deloc rău dacă, datorită Germaniei, situaţia ţărilor capitaliste cele mai bogate (şi în special a Angliei) s-ar clătina. Fără să vrea şi fără să fie conştient de aceasta, Hitler zguduie sistemul capitalist. [...] Noi îi putem manevra, îi putem aţâţa pe unii împotriva celorlalţi, ca să se slăbească şi mai tare.” [Gheorghi Dimitrov, *Journal 1933-1949,* Paris, Berlin, coll. Histoire & société, 2005]

Şi astfel, Stalin, „omul care doreşte pacea”, încurajează confruntarea militară, propunându-şi să extragă foloasele maxime dintr-un război la scară mondială care s-a dovedit în final că „a durat 2.174 de zile, a costat 1,5 trilioane de dolari şi a ucis peste 50.000.000 de oameni. Asta înseamnă cel puţin 23.000 de morţi în fiecare zi sau mai mult de şase oameni morţi în fiecare minut pe parcursul a şase ani ce păreau o eternitate.” [*Istorie universală. Bilanţul celui de-Al Doilea Război Mondial,* May 7, 2014, http://www.istorie-pe-scurt.ro/bilantul-celui-de-al-doilea-razboi-mondial/]

Von Schulenburg primeşte pe 21 august 1939 o telegramă ultrasecretă de la Ribbentrop, cerându-i să meargă cât se poate de repede la Molotov pentru a-i înmâna un mesaj personal al lui Hitler către Stalin. De fapt, mesajul conţinea acceptul lui Hitler cu privire la termenii protocolului cerut de Stalin, îl informa că Germania va declara război Poloniei şi solicita ca Ribbentrop să fie primit la Moscova pe 22 sau cel mai târziu pe 23 august. Stalin îşi exprimă acordul în aceeaşi zi şi Ribbentrop soseşte la Moscova pe 23 august.

Încep imediat negocierile, apoi se redactează şi semnează bine-cunoscutul *Pact Ribbentrop-Molotov,* cu două secţiuni [http://ro.wikipedia.org/wiki/Tratatul_de_pace_de_la_Moscova_(1940), 2015], care a stat la originea celui de-Al Doilea Război Mondial şi, în final, a hotărât soarta a peste 100.000.000 de oameni din Europa Centrală şi de Est pentru aproape o jumătate de secol.

Actul în sine, cu 7 articole fără valoare politică, ci doar cu una propagandistică, conţinea, însă, un protocol-anexă strict secret, cu 4 articole care împărţea Europa Centrală şi de Est în sferele lor de influenţă (nota 2). Articolul al III-lea al acestui protocol-anexă arată interesul major al Uniunii Sovietice pentru Basarabia. Cele două state hotărâseră astfel soarta ţărilor baltice (Estonia, Letonia şi Finlanda) în sfera de influenţă a U.R.S.S., Poloniei şi Lituaniei, împărţită între Germania şi U.R.S.S., şi părţii de est şi nord a României, în sfera de influenţă a U.R.S.S.

Note

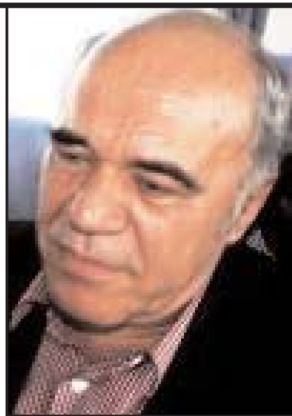
1. http://www.crispedia.ro/Tratatele_sovieto-germane_in_perioada _interbelica

Art. 1 Cele două guverne sunt de acord că divergenţele dintre Germania şi Republica Sovietică Rusă, în problemele ce au apărut în timpul când aceste state au fost în stare de război, să se reglementeze pe următoarele baze:

a) Statul german şi R.S.F.S.R. renunţă, în mod reciproc, la despăgubirea pentru cheltuielile de război, precum şi la dezdăunarea pagubelor de război. [...]

→

Întru cinstirea memoriei scriitorilor români eroi

Florentin POPESCU

Printre acţiunile şi evenimentele prilejuite de Centenarul Marii Uniri (unele deja petrecute şi consemnate în presă, altele în curs de desfăşurare) ne este deosebit de plăcut să consemnăm aci şi un gest (poate termenul nu este cel mai potrivit, însă este primul pe care îl avem la îndemână) ceva mai aparte şi de multiplu interes istoric şi mai ales cultural. Este vorba de conceperea şi realizarea unei plăci comemorative pe care să fie înscrise numele scriitorilor combatanţi în Războiul Balcanic (1913) şi în Marele Război al Întregirii (1916-1918).

Spunem şi scriem „gest mai aparte", întrucât respectiva placă depăşeşte cu mult (cum vom arăta mai jos) simplul interes istorico-social, readucându-ne în memorie, pe lângă evenimentele din urmă cu o sută şi mai bine de ani, ce a însemnat, în plan mai larg, experienţa războiului/războaielor pentru o mare parte dintre scriitorii români, pe de o parte, iar pe de alta demonstrând în ce măsură tot ce s-a întâmplat atunci şi-a aflat ecoul în literatură, aceasta îmbogăţindu-se cu opere de o netăgăduită valoare şi semnificaţie, multe ajunse ulterior de referinţă.

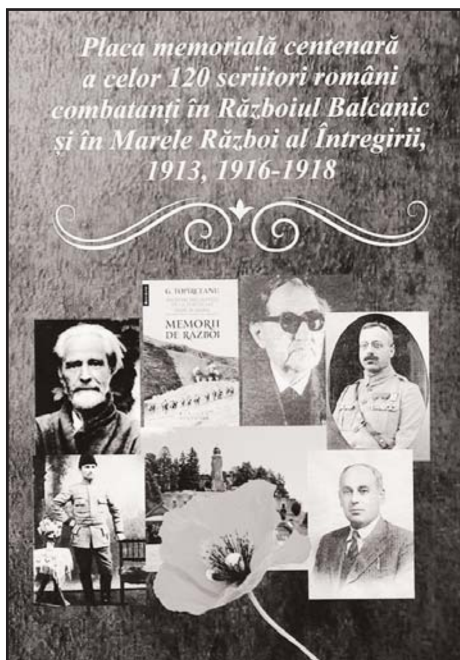
Ideea realizării şi dezvelirii unui astfel de plăci memoriale a aparţinut dlui Ion Lazu, poet, prozator şi eseist care acum, la cei optzeci de ani pe care i-a împlinit de curând, îşi poate trece în palmaresul realizărilor sale şi acest „gest" pe care, probabil, ar fi trebuit să-l facă oficialităţi şi instituţii naţionale cu răspunderi în domeniu.

Dl Ion Lazu, care, pe lângă multe alte calităţi umane şi literare o deţine şi pe aceea de a fi un ins cu o solidaritate de breaslă admirabilă, de nemaiîntâlnit la alţi confraţi, are, ca să zicem aşa, antecedente de toată preţuirea, între care realizarea şi amplasarea a peste două sute de plăci memoriale pe casele în care au trăit şi au creat scriitori români care au locuit până la moarte în Bucureşti. Că această activitate (în care a fost sprijinit de către Uniunea Scriitorilor) a fost şi a rămas de o importanţă majoră în ce priveşte păstrarea memoriei celor care pe potriva talentului lor au contribuit la sporirea tezaurului de valori culturale naţionale este aproape de prisos s-o mai demonstrăm şi noi. Călătorind prin Capitală, oamenii de azi şi cei de mâine nu numai că, descoperind şi citind textele de pe respectivele plăci, se vor informa în legătură cu viaţa şi activitatea slujitorilor de ieri ai condeiului, ci, mai mult, vor simţi nevoia să meargă şi mai departe, să descopere opera acestora în biblioteci, în muzee şi în alte locuri.

Cu această bogată şi interesantă experienţă în spate, dl Ion Lazu a purces, animat de aceleaşi sentimente patriotice şi din solidaritate de breaslă, şi la realizarea Plăcii comemorative de care am amintit mai la începutul acestor rânduri.

Este aproape de la sine înţeles că munca lui de documentare n-a fost uşoară, de vreme ce nicăieri nu se afla vreo listă, vreun catalog al scriitorilor participanţi la cele două războaie. A răscolit prin arhive şi biblioteci, a citit cărţi de amintiri şi memorii şi în ultima clipă i-au căzut în mână şi două cărţi – *Citind Marele Război. Antologia scriitorilor români* şi *Eroinele României Mari. Destine din linia întâi,* ambele fiind semnate de Dan Gulea şi apărute în 2018 la Editura Muzeului Literaturii Române – volume de un real folos atât în documentarea propriu-zisă, cât şi în confruntarea unor informaţii deţinute de mai înainte.

Ca un adevărat şi serios istoric (se pare că şi meseria de geolog pe care a practicat-o cu devoţiune până la pensionare l-a ajutat), dl Ion Lazu a conceput Placa memorială în aşa fel încât să fie înscrise pe ea toate datele esenţiale pentru azi şi pentru viitorime: lista completă a celor 120 de condeieri implicaţi în ostilităţile Primului Război Mondial, lista principalelor opere inspirate de tema războiului, un tabel centralizator al morţilor, răniţilor, prizonierilor, voluntarilor din rândul scriitorilor, lista decoraţiilor, ordinelor şi medaliilor conferite eroilor scriitori de pe linia întâi a frontului.

„Avem a face – ne spune dl Ion Lazu – cu o listă realmente impresionantă ca număr, cu adevărat bogată, a participării tinerilor scriitori la luptele de pe front; de-ar fi să ne raportăm fie şi la numărul total de actanţi ai acelor vremuri în câmpul literaturii, artei, publicisticii, această listă a scriitorilor combatanţi pare să cuprindă mai mult de o treime din totalul scriitorilor în viaţă la acel moment, aspect de mare laudă – şi de mândrie, de bun îndemn pentru membrii actuali ai breslei noastre.Care şi în acest fel le aduc un preameritat omagiu, la Centenar!"

Este de domeniul evidenţei că scriitorii acelui început de secol au răspuns şi ei „Prezent!" la entuziasmul general şi la chemarea întru înfăptuirea idealului naţional: Unirea. Nu e de mirare că în astfel de împrejurări, chemării la arme i-au răspuns nu numai cei acceptaţi, ca vârstă şi pregătire, de către lege, ci şi mai tineri combatanţi, voluntari, unii dintre ei declarându-şi, spre a fi acceptaţi, o vârstă mult mai mare decât cea din actele de identitate. Dl Ion Lazu consemnează numele a 29 de voluntari (deşi nu este exclus să mai fi fost şi alţii), iar bilanţul de la finele războiului inventariază 37 de morţi şi 10 grav răniţi, 10 răniţi şi 8 mutilaţi.

Iată, spre edificare, o serie întreagă de combatanţi: D.P. Perpessicius, George Topîrceanu, Octavian Goga, Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Felix Aderca, Ion Agârbiceanu, Ion Barbu, Vasile Băncilă, A.P. Bănuţ, Martha Bibescu, Demostene Botez, Gh. Brăescu, G.M. Cantacuzino, Mihail Celarianu, Aron Cotruş, N. Condiescu, Nicolae Davidescu, Artur Enăşescu, Haralambie Lecca, George Magheru, Gib I. Mihăescu, Adrian Maniu, Mihail Ralea, Mihail Sadoveanu, Vladimir Streinu, Ionel Teodoreanu, Constantin T. Stoika, Ion Vinea, Vasile Voiculescu, I.Al. Brătescu-Voineşti şi încă mulţi alţii.

Dincolo de cifre şi bilanţuri, pe cât de dureroase tot pe atât de reale, dl Ion Lazu ne face să înţelegem mai bine şi mai exact ce a însemnat războiul, atât pentru cei care i-au suportat ororile şi consecinţele în plan fizic şi moral, dar mai ales pentru literatura noastră din perioada de după Unire, cea interbelică, unanim considerată ulterior printre cele mai fructuoase etape din întreaga istorie culturală a României. „În această înşiruire (de pe placa memorială, n.n., F.P.) – ne mai spune dl Ion Lazu – avem de fapt numele cele mai importante ale vieţii literare din perioada imediat următoare Unirii… Dacă tânărul Camil Petrescu ar fi murit pe front, ce ar fi rămas în urma lui?! Deja ştim că a fost grav rănit, s-a refăcut de bine de rău, a reintrat în lupte, după care a căzut prizonier, a fost declarat mort (!) şi a revenit în ţară şi în literatura română abia după 2 ani în Germania. Cu ce ar fi rămas în literatura română dacă nu avea norocul să supravieţuiască rănilor, prizonieratului etc.?! Camil publicase până în 1916 un singur articol, sub pseudonim, în *Flacăra;* iar *Ciclul Morţii,* versuri, apare în 1923 (romanul *Întâia noapte…* apare abia în 1930)… Gib Mihăescu a debutat editorial abia în 1928, iar G.M. Zamfirescu în 1924…"

Şi ceva mai la vale autorul proiectului Plăcii memoriale se simte dator să adauge: „Ce operă edificatoare, durabilă ar fi lăsat Lascăr Luţia, mort în 1916, la 21 de ani? Ce operă impunătoare ar fi putut lăsa în urma sa un Horaţiu Deac, mort la 25 de ani, nume ca şi necunoscut, dacă Gh. Brăescu, născut în acelaşi an 1891 (prizonier în Germania, cu un picior amputat) a debutat editorial abia în 1919?; sau D.P. Perpessicius (acesta cu braţul drept reconstruit, nefolosibil), care a debutat în 1925 cu *Repertoriu critic* (iar placheta de poezii *Scut şi targă* a apărut în 1926)? Tot aşa, Ion Vinea, Victor Ion Popa, Octav Dessila, născuţi în 1895, au debutat mult după marea Unire. De-ar fi pierit în conflagraţie, nimeni n-ar mai fi ştiut de aceşti literaţi *in nuce*, poate i-am fi pomenit doar la Centenar…"

Că dl Ion Lazu, prin broşura publicată de curând (din care am luat aceste informaţii, tipăritură care ar urma să fie distribuită gratuit celor care vor participa la dezvelirea plăcii), face şi operă de istoric o dovedeşte acribia cu care a urmărit destinul scriitorilor pe frontul Reîntregirii, dar şi după aceea, prezentând şi lista a 11 scriitori-eroi, ajunşi deţinuţi politici sub regimul comunist (şase dintre ei au murit în detenţie).

Că dl Ion Lazu face, pe de altă parte, şi operă de istoric literar o dovedesc fişele sintetice, biografice al scriitorilor, de un mare, real folos istoricilor literari de azi şi de mâine, ca şi scurta antologie lirică din creaţiile poetice ale combatanţilor din 1916-1918. De fapt, broşura amintită, în totalitatea ei, ne apare şi ca o mini-monografie peste care nu se va putea trece de aci înainte ori de câte ori va fi vorba despre o bună parte a istoriei literaturii noastre.

Ajunşi la capătul acestor însemnări ne simţim datori către cititorii noştri cu încă o precizare: Placa memorială aşteaptă să fie amplasată la km 0 al Capitalei, în faţa Bisericii „Sf. Gheorghe Nou". A fost turnată fundaţia, dar mai urmează să sosească o serie de aprobări de la Ministerul Culturii şi de la Primăria Generală a Bucureştiului. Să sperăm că ele nu vor întârzia.

Art. 4 Ambele guverne sunt de acord mai departe să aplice clauza naţiunii celei mai favorizate, cu privire la situaţia juridică generală a cetăţenilor uneia dintre Părţi pe teritoriul celeilalte şi în reglementarea generală a relaţiilor economice şi comerciale reciproce.

Art. 5 Cele două guverne vor lua în consideraţie cu bunăvoinţă, în mod reciproc, nevoile economice ale ambelor ţări. Guvernul german se declară gata să sprijine, pe cât posibil, convenţiile proiectate de unele firme particulare – care i-au fost aduse la cunoştinţă în ultima vreme – şi să înlesnească executarea lor.

2. Articolul I. În eventualitatea unor rearanjamente politice şi teritoriale în regiunile ce aparţin Statelor Baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), hotarul de nord al Lituaniei va reprezenta hotarul sferelor de influenţă ale Germaniei şi U.R.S.S. În această privinţă interesul pentru Lituania în regiunea Vilna este recunoscut de ambele părţi.

Articolul II. În eventualitatea unor rearanjamente politice şi teritoriale în regiunile ce aparţin Poloniei, sferele de influenţă ale Germaniei şi ale U.R.S.S. vor fi limitate conform liniei râurilor Narev, Vistula şi San. Chestiunea privind modul în care interesele ambelor părţi fac dorită păstrarea statului independent Polon şi cum acest stat trebuie demarcat poate fi determinat doar în cursul viitoarelor discuţii politice. În orice caz, ambele Guverne vor rezolva această întrebare printr-un acord prietenesc.

Articolul III. Privitor la Sud-Estul Europei, atenţia este atrasă de către partea Sovietică privitor la interesul acesteia în Basarabia. Partea Germană declară dezinteresul politic total în această regiune.

Articolul IV. Prezentul Protocol trebuie tratat de ambele părţi ca unul strict secret.

(Va urma)

Remember

Scrisori de taină ale Iuliei Hasdeu

Crina DECUSARĂ BOCŞAN

Iulia Hasdeu (1869-1888) nota într-unul din caietele în care făcea însemnări: „Qui te devoileras devant leurs yeux?” Cine te va descoperi cu proprii săi ochi?, aşa s-ar traduce, redând sensul cuvântului *a dezvălui* din franceză. Cu fiecare filă din *arhiva Hasdeu* scrisă de Iulia, fie că este semnată *Lilica*, ori *Iulia, Julia* sau *Julie* – ori chiar nesemnată – fiica lui Bogdan Petriceicu Hasdeu se dezvăluie posterităţii. Povaţa tatălui, mai corect spus, rugămintea părintească, pentru ca Lilica să facă însemări despre tot ce se petrece şi a-i povesti lui în scrisori a transformat corespondenţa dintre fiica (aflată de la 11 ani la studii la Paris) şi Bogdan Hasdeu în adevărate documente despre evenimentele trăite în capitala Franţei. Arhiva s-a păstrat şi a fost editată în repetate rânduri, parţial (în reviste ca *Tribuna Basarabiei, Gazeta literară, Limba şi literatura română*) sau exhaustiv (la Institutul Călinescu, în Editura Asociaţiei Iulia Hasdeu, *Epistolar I-III,* şi la Editura Vestala, *O corespondenţă pentru eternitate*).

Acestora li se adaugă ciornele unor scrisori neexpediate sau trimise altor persoane decât celor din familie; sunt destăinuiri destinate a fi împărtăşite unor persoane dragi, cum ar fi prietenele, cunoştinţele de acasă ori de la Colegiu. Epistolele neexpediate şi ciornele scrisorilor către prietene nu erau „mascate”, „autocenzurate” (precum scrisorile către B.P. Hasdeu) de intenţia să nu îi îngrijoreze pe părinţi. În curtea Mănăstirii Mihai Vodă, unde se aflau Arhivele Statului (B.P. Hasdeu fusese numit director în anul 1876), Lilica Hasdeu a petrecut cele mai frumoase zile ale copilăriei în tovărăşia amicelor ei – mai mari ca vârstă – cu ale căror părinţi familia Hasdeu avea relaţii stânse. Erau Hermina (cu mama ei, Iulia lua lecţii de germană şi engleză), Matilda Pană, Florica Zaharescu şi Alexandrina, Lucia Laurian (cu care a petrecut vacanţe). Aflăm despre această perioadă din ciornele câtorva scrisori în caietele cu teme şcolare. Ea scrie: *O, bătrâna mea biserică Mihai Vodă şi curtea mea veche, şi grădiniţa mea, pe care am săpat-o şi am stropit-o cu atâta înflăcărare cândva! O, cimitir unde mă distram căţărându-mă în copaci şi descifrând numele săpate pe pietrele de mormânt. O, câinii şi pisicuţele mele, frumosul meu motan negru! O, şi cele două bătrâne între care mi-am petrecut copilăria!*

Peste ani, Iulia va relua regretele şi sinceritatea ei răbufneşte în 11 octombrie 1887: *Ah, Florico, mă gândesc la acele minunate zile şi îmi vine să plâng. Cele din urmă zile petrecute împreună, noi nedespărţitele! Noi, surori de cruce! Ştii când ne-am tăiat la mână amândouă şi ne-am supt sângele în vechea curte de la Mihai Vodă? Ţii minte când făceam cuptoare de nisip în grădină? A! Toate aceste suvenire... nu le voi uita niciodată. Cât despre Sf. Hier şi Sfânta Cheie îmi aduc bine aminte şi îţi amintesc şi ţie pe Thesa pantalonată, jobenată şi ochelarată. Despre banca Fericirii şi despre Eis-cafeul nostru din toate serile .*

În scrisorile către tată, eleva la Colegiul Sevigne parcă ar da un raport despre situaţia ei şcolară, povesteşte că mama are probleme de sănătate ş.a.m.d. În schimb, în timp ce tatălui îi maschează cumva starea de lucruri, în ciorna unei scrisori din 1885 către o amică ea vorbeşte despre situaţia reală: *Însă biata mea mamă se plictiseşte şi înţeleg asta. Ei bine, da! Îmi place la Colegiu, dar, întorcându-mă acasă, Dumnezeule mare! Simt un gol, un fel de vid în inimă. Iubesc Parisul, te asigur, cum să nu-l iubesc?... În sfârşit nu pot exprima tot ce simt, căci e ceva atât de confuz şi de bizar... Dacă ai fi în locul meu ai înţelege.*

Numai prietenelor din România le scrie despre simţămintele apăsătoare ce o încercau. Nu voia să-şi necăjească părinţii, însă Julie era nefericită. Iată ce îi mărturiseşte Floricăi: *Draga mea, sunt de plâns că sunt aici, în oraşul acesta mare, unde nu văd decât ziduri negre în jurul meu, unde sunt strivită între case înalte, unde respir un aer infect, nesănătos, unde mă plimb pe caldarâmul care îmi sfâşie tălpile, şi mai ales, oh, mai ales, unde nu sunt liberă!*

Gabrielei Lanz, colega la Colegiul Sevigne, îi povesteşte că mama e bolnavă şi că nu va putea ajunge la serbarea de Crăciun, dar sigur va fi la serata din 31 decembrie şi încheie: *Te sărut şi rămân a ta prietenă. Draga mea Gabrielle, îţi dau o veste, care desigur te va mâhni foarte mult. Mama fiind cam suferindă, ba chiar şi eu însămi îmi va fi imposibil să merg mâine la pomul de Crăciun al celor din Alsacia-Lorena, cum ne înţelesesem, aşa că tu trebuie să te resemnezi şi să te lipseşti de agreabila mea prezenţă. Sper că asta nu o să te necăjească prea tare. Şi mai sper, pentru că se spune că totdeauna trebuie să speri pe lumea asta, că nu vei refuza să asişti la comedioara pe care o vom juca luni 31 decembrie acasă. Te rog să nu-ţi faci iluzii, căci reprezentaţia nicicum nu urmăreşte să concureze cu domnii Got şi Lorel. Pur şi simplu avem o serată în familie, la care nu vor fi decât câţiva prieteni şi câteva eleve de la colegiu. Este o simplă reuniune să petrecem timpul între prieteni, cum spune dragul domn M. Albert. Aşadar, pot conta pe tine? Îmi doresc mult asta şi o rog pe doamna Lanz să nu pună multe piedici dorinţelor mele. Dragă Gabriela, te sărut şi rămân a ta prietenă, Julie Hasdeu.* (Arhivele Statului, DAIC fond Hasdeu)

Cu timpul, Iulia Hasdeu se acomodează cu stilul de viaţă în Paris şi mărturiseşte în scrisori că îi este teamă că a îndrăgit prea mult Parisul, şi – oricum – ea considera Franţa ca soră mai mare a României. Petrecându-şi în ţară vacanţa din 1887, ea se pregăteşte să trimită impresiile prietenelor de la Colegiul Sevigne: *Draga mea Gabrielle, dacă eu am întârziat atât de mult să-ţi scriu, este pentru că am avut parte în timpul şederii în România de petreceri de tot felul, care m-au făcut – mărturisesc umil – să uit îndatoririle mele cele mai modeste faţă de prietenele din dulcea Franţă. Scrisoarea de la tine pe care am găsit-o la întoarcerea dintr-o călătorie de şase zile la Iaşi, capitala Moldovei, m-a surprins şi totodată m-a fermecat. Nici nu ai fi putut face mai bine decât să o trimiţi la Arhive şi nu-i deloc surprinzător că tatăl meu este atât de cunoscut, căci este director general. Şi deşi toţi sunt de acord când numesc Bucureştiul micul Paris, totuşi eu mă pot crede la ţară. Am o curte uriaşă. Două grădini, o mică vie şi în mijlocul curţii este vechea capelă a mănăstirii unde se mai slujeşte în zilele de sărbătoare: este în stil bizantin cu o cupolă argintată şi înconjurată de vechiul cimitir umbrit de sălcii şi chiparoşi enormi. Închipuieşte-ţi că împreună cu nişte amici pe care i-am regăsit am petrecut câteva zile plăcute în această vacanţă.*

Iulia Hasdeu s-a autoevaluat corect la diferite vârste. Astfel, când pregătea volumul de *istorioare şi mici scenete pentru domnişoarele avansate*, cât şi în scrisoarea către domnul Clavel, cel care îi publicase în *Etoile roumaine* câteva poezii, ea are aceeaşi prezentare: *Dumneavoastră aţi observat foarte bine că în tot ce fac şi orinde eu detest felul afectat şi să pozez, îndeosebi şi mai presus de orice iubesc francheţea şi adevărul.*

Prietenele Iuliei rămase la Bucureşti încearcă un sentiment de jenă şi de inferioritate faţă de ea şi îi scriu tot mai rar, ceea ce o determină pe adolescentă să le reproşeze: *Draga mea, scumpă Maria, tu nu mă iubeşti aşa cum te iubesc eu. Nu, eu simt asta, poţi să spui ce vrei. Prietenia ta nu face faţă oricărei încercări, aşa cum este a mea. Ai făcut foarte bine, nu mă înţelegi şi citind aceste rânduri nu poţi să nu zâmbeşti. Oh! Nu susţine că nu-i aşa. Ştii foarte bine că am dreptate. Şi totuşi te ador, Maria!*

Altei Marii, Mariei Chelles (colega din Franţa) îi scrie chiar şi o poezie. Recunoscută printre colegi pentru uşurinţa cu care compunea versuri pentru diferite evenimente – cum, de altfel se dedicau catrene în caietele de amintiri – Iulia compune versuri cu ocazia naşterii frăţiorului acesteia. Sunt versuri din prima strofă: *Quel est ton bonheur, o Marie!/ Dieu ecouta ton humble appel/ Tu voulus un frere, cherie?/ Et Dieu te l'envoya du ciel....* ca apoi să îi dea şi sfaturi: *Chere Marie, et toi, aimes ton petit frere,/ Le soigner surveiller ses pas encor tremblants/ Etre pour lui une bonne et patiente mere/ Tu sais, c'est un devoir, devoir des plus touchants!* (Arhivele Statului, DAIC, mss. 1446, f. 190)

Uneori, scrisorile Iuliei către prieteni sunt adevărate reportaje, iar descrierea călătoriilor în Europa ocupă un loc aparte. Aceste scrisori neexpediate din anumite motive completează tabloul epocii, sunt adevărate documente sub dublu aspect: prezintă Europa acum o sută şi ceva de ani, iar, pe de altă parte, capacitatea adolescentei de a reţine anumite aspecte. Se poate vorbi ca despre scrisori netrimise când Iulia Hasdeu povesteşte călătoriile făcute împreună cu părinţii în Europa, călătorii în care le-ar fi vrut alături pe prietenele ei Florica şi Maria Zaharescu, Marie Chelles şi Gabriela Lanz: au rămas în ciornă în caietele Iuliei. Tânăra are mult umor, este ironică uneori, alteori o apasă însingurarea. Aceste însemnări ocupă un loc aparte în conturarea portretului tinerei românce.

Cu amprenta unor confidenţe sunt cugetările Iuliei Hasdeu, însă unele pot fi considerate ca scrisori netrimise, întocmite din dorinţa de a împărtăşi o atitudine, un simţământ, dar care uneori poartă o tentă de artificialitate (mai ales în copilărie): *Sus am vrut să mă rădic şi m'am pierdut; sgomot, larmă trebuia inimei întristate ca să-şi năbuşească chinurile. Ca corabia pe care marea umflată o'nghite şi urmă nu lasă pe suprafaţa sa. Cine poate trece prin mocirlă fără a se umplea?* (DAIC, mss. 1443, f. 75v, Cugetarea XXXI). Soarta Iuliei Hasdeu, asemuită de Angelo de Gubernatis soartei mugurilor de aprilie prea curând îmbobociţi, sună în cugetările adolescentei ca o premoniţie: *Cei care plâng la 16 ani cu lacrimi fierbinţi menite altei vârste sunt ca florile care îmbobocesc prea repede şi înfloresc înainte de vreme; soarele care ar trebui să le deschidă, le ofileşte (trad). Ceux qui pleurent a seize ans des larmes profondes destinnees a un autre age, sont comme ces fleurs qui poussent trop vite et fleurissent avant le temps, le soleil, qui devrait les faire epanouir, les fane* (volumul *Destăinuiri,* 1993).

Viaţa ei pe pământ s-a încheiat înainte ca orologiul să bată de 19 ori, în 1888.

Nu mă-mpiedica de-a plânge

Iulia Hasdeu

Nu mă-mpiedica de-a plânge
dacă am darul lacrimei
durerea în plâns o poţi înfrânge
şi speri ceva în boaba ei.

Nu ştii că-n plâns de-atîtea ori
poţi să-ntrevezi o rază nouă
şi că-i la fel cum pentru flori
e-o reîmprospătată rouă?

Nu ştii că plânsu-i izbăvire
la orice inimă înfrântă
e ultima înveselire
ce-adesea durerea o cântă?

Când plângi speranţa nu te-nfrânge
şi vezi ceva în raza ei
o, lasă-mă, amice-a plânge
dacă am darul lacrimei.

Paul H. Stahl. Scrieri privind tradiţiile din satele româneşti

Filofteia PALLY

O expresivă imagine a contribuţiei ştiinţifice remarcabile a lui Paul H. Stahl o putem sublinia prin cunoaşterea celor mai semnificative teme, din două scrieri de referinţă ale cercetătorului: *Civilizaţia vechilor sate româneşti* (Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1968) şi *Triburi şi sate din sud-estul Europei* (Editura Paideia, Bucureşti, 2000).

Prima lucrare, realizată în colaborare cu tatăl său, Henri H. Stahl, este o incursiune în istoria socială a satului românesc, aşa cum se reflectă ea în scrierile înaintaşilor sau ale călătorilor străini prin Ţările Române.

Structura tematică, deosebit de amplă, are în vedere următoarele direcţii de abordare:

I. Pământul şi oamenii

II. Organizarea socială a satului, cu următoarele subcapitole:

1. Ce înseamnă sat
2. Tehnicile economice ale vechilor sate

a). Trupurile de moşie şi vechimea lor

b). Organizarea internă a unei moşii săteşti

3. Organizarea socială a satelor în obşti genealogice devălmaşe

a). Stăpânirile *locureşti*

b). Cetele de neamuri şi confederările de sate

c). „Neamuri” şi „Umblarea pe bătrâni”

III. Civilizaţia materială a vechilor noastre sate

1. Vetrele de sat şi gospodăriile
2. Acareturile
3. Casele
4. Interiorul
5. Îmbrăcămintea
6. Meşteşugurile şi industria casnică

IV. Arta şi ştiinţa populară. Obiceiuri şi ceremonii

V. Din istoria socială a vechilor noastre sate

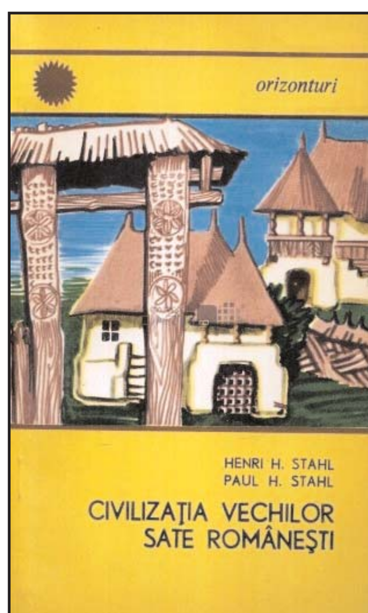
Lucrarea, excelent ilustrată grafic, aşa cum se remarcă din cele câteva desene alăturate, face referire la opiniile unor nume consacrate, aşa cum este A.D. Xenopol, care consideră că este un adevărat „miracol şi o enigmă a istoriei” faptul că urmaşii dacilor romanizaţi au putut să-şi păstreze fiinţa, chiar dacă ţara lor se afla „în calea răutăţilor” (Miron Costin), năvălirile migratoare cotropind-o în valuri succesive, aproape un mileniu, după plecarea administraţiei romane.

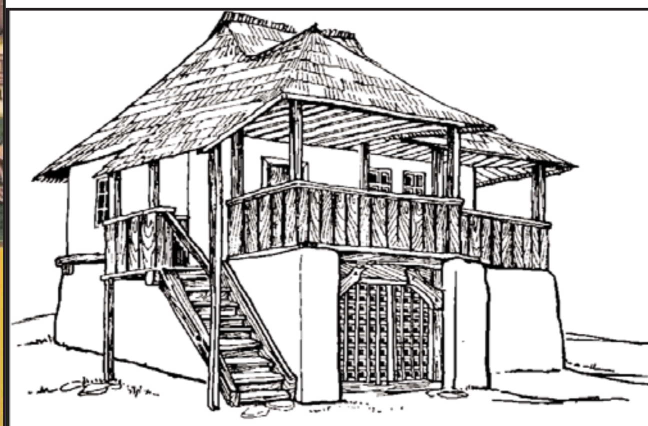
Popoarele stepei, venind din Asia, în drumul lor către Bizanţ şi Roma, au evitat trecerile dificile prin Carpaţi şi au folosit drumul mai uşor spre Balcani, prin Dobrogea, Bărăgan şi toată Câmpia Dunării, traversând Dunărea, urmele acestora regăsindu-se în denumiri arhaice păstrate, aşa cum este şi acum Vadul Cumanilor, ca urmare a acestui culoar de deplasare. Din acest motiv, satele din câmpie au devenit o imagine dezolantă de bordeie primitive, la care numeroşi călători sau observatori diplomatici făceau referire în consemnările lor, sugerând că românii nu trăiau în condiţii civilizate.

Este greşită generalizarea aceasta, afirmă autorii, ea nefiind reprezentativă decât „pentru zonele marilor drumuri, de-a lungul cărora se scurgeau dezastrele războaielor şi se statornicea împilarea boierească, adică a unor zone din care populaţia fugea, lăsând locul pustiu în timpuri de prea grea restrişte, dar în care, totuşi, se întorceau iarăşi, când vremurile se mai linişteau”. (H.H. Stahl, Paul H. Stahl, *op. cit.*, p. 9)

În analiza consemnărilor istorice, un spaţiu generos i se consacră cărturarului Constantin Radovici din Goleşti, a cărui *Însemnare a călătoriei…* ne oferă, la începutul secolului al XIX-lea, descrieri amănunţite, însoţite de concluzii cu valoare socială, pe care le vom invoca spre ilustrare. „Viaţa ţăranilor *birnici,* adică a celor din satele şerbite, i-au adus pe ticăloşii locuitori întru aşa stare, încât intrând cinevaşi într-acele locuri, unde se numesc sate, nu va vedea nici biserică, nici casă, nici gard împrejurul casei, nici car, nici bou, nici vacă, nici oaie, nici pasăre, nici pătul cu semănăturile omului pentru hrana familiei, ci numai nişte odăi în pământ ce le zic *bordeie,* unde intrând cinevaşi, nu are ce vedea altceva decât o gaură numai în pământ, cât poate încăpea cu nevasta şi cu copiii împrejurul vetrei şi un coş de nuiele scos afară din faţă pentru hrana familiei şi lipit cu balegă. Şi după sobă, încă o altă gaură, prin care trebuie el să scape fugind, de cumva va simţi că au venit cinevaşi la uşă-i, căci ştie că nu poate fi alt decât un trimis spre împlinire de bani.” (Constantin Radovici din Goleşti, *Însemnare a călătoriei mele făcută în anul 1824, 1825, 1826,* ediţia a II-a, aniversară, Nerva Hodoş, Goleşti, Editura Tiparg, 2010, p. 113)

Analiza dramei trăite, cotidian, de românii aserviţi marilor domenii medievale continuă cu alte detalii care adâncesc, fără rezervă, situaţia de degradare a unui popor sărăcit de lăcomia şi cruzimea unor categorii sociale privilegiate, ori ale tumultului de neamuri ce coborau spre Dunăre, jefuind şi prigonind pe băştinaşii refugiaţi sub pământ, sau ascunşi în codrii întunecoşi.

„Şi apoi, intrând cinevaşi într-acele bordeie ale lor, peste putinţă era de a găsi pe trupurile lor şi în casă lucru de zece lei. Căci şi căldarea, în care o să-şi facă mămăligă, nu o are fieşcine, ci sunt 5-6 tovarăşi pe una. Şi când aceştia, din norocire, prindeau veste că vine în satul lor zapciu, polcovnic, căpitan, mumbaşir isprăvnicesc, mumbaşir domnesc, fugeau atât ei, cât şi muierile lor şi copiii care puteau fugi, prin păduri şi munţi, întocmai ca dobitoacele cele sălbatece, când le gonesc vânătorii cu câinii.” (*Ibidem*)

Prin urmare, concluzionează autorii, călătorii străini arareori vedeau satele adevărate, aşezate în zonele ferite ale munţilor şi podgoriilor, locuite de ţărănimea liberă, puternică, de moşneni şi răzeşi, care existau, ferite din calea drumurilor mari, circulate. Teritoriul lor fiind bine protejat de pericole, sătenii au putut păstra nealterate tradiţiile culturale, cu rădăcini arhaice, venind dintr-o veche istorie. Astfel, au creat o valoroasă civilizaţie rurală, remarcabilă prin originalitate şi prospeţime creativă, o cultură cu care puţine neamuri se pot mândri. Mai exact, cultura şi civilizaţia românească sunt rodul vechilor noastre sate, ale satelor libere care, ferite de pericole, s-au dezvoltat material şi spiritual.

Este analizată semnificaţia cuvântului *sat,* în vorbirea ţărănească, subliniindu-se multiplele sensuri, înţelesuri mult mai variate decât în limba literară de astăzi. „Şi anume: satul cel vechi este un fenomen social complex, cuprinzând laolaltă o *populaţie,* o *vatră de sat,* adică locul de aşezare a gospodăriilor, şi un *trup de moşie,* adică locurile de muncă ale acestor oameni. *Moşie* este, de asemenea, un cuvânt care are alt înţeles în limba populară şi în cea veche decât în cea de azi, *de moşie* fiind socotit orice bun care vine de la *moşi,* de la *strămoşi,* adică un bun moştenit. Astfel, o casă poate fi *de moşie;* ba, pe vremea când existau şi robi ţigani, puteai avea şi un *ţigan de moşie.* Prin *trup de moşie* se înţelege însă nu un petec oarecare de pământ, ci suprafaţa întreagă a satului, adică ceea ce se numea pe vremuri şi *hotarul satului.* Denumirea de *trup* care se dă moşiei are şi ea o semnificaţie care merită a fi ştiută, ea fiind, de fapt, cea de primă importanţă pentru înţelegerea vieţii şi civilizaţiei săteşti de odinioară. Anume: *vatra* şi *moşia satului* formează laolaltă un singur tot, organic închegat, tot atât de riguros pe cât sunt organele unui trup omenesc. *Moşia satului* este, într-adevăr, organizată colectiv, atât economic, cât şi juridic.” (H.H. Stahl, Paul H. Stahl, *op. cit.*, pp. 11-12).

Este remarcabilă înţelegerea rolului definitoriu al creativităţii în evoluţia satului tradiţional. Nu poţi să te aştepţi, consemnează autorii, ca un sat românesc să rămână imuabil cu trecerea timpului, ar fi neveridic, ca şi când viaţa socială ar fi paralizată la o dimensiune atemporală. De aceea, cercetarea satului tradiţional nu va putea decât ilustra urme ale vechilor civilizaţii, aflate într-un continuu dinamism social şi istoric.

Civilizaţiile sunt mobile, acumulează valori şi principii în continuă schimbare, într-o firească tendinţă către modernitate şi progres, într-un proces social-istoric imanent. Important este ca izvorul acestei ascensiuni să fie viu, să erupă din propria tradiţie, să se îndrepte în direcţia proprie, specifică, menţinând omogenitatea simbolurilor şi rigoarea adevărului comunitar. Doar astfel, civilizaţia rurală se poate dezvolta, adăugând noi forme superioare celor arhaice.

Vom analiza, în continuare, concepţia sociologului Paul H. Stahl derivată din cercetările întreprinse în sud–estul Europei, în fascinanta lume rurală balcanică, acolo unde s-a aplecat, îndeosebi, asupra structurilor sociale, magice şi religioase.

Încă din introducere, autorul ne avertizează că cercetarea lui nu este perfectă, că nu a putut găsi întotdeauna soluţii definitive, întrucât cunoaşterea populaţiilor balcanice, fiind inegală, nu i-a permis o prezentare comparativă la fel de cuprinzătoare, în toate privinţele. Şi alţi cercetători s-au confruntat cu limitele proprii, dar au scris şi au lăsat mărturii importante, chiar fiind conştienţi de ele. În sprijinul acestui punct de vedere, invocă opinia lui Ami Boue (1840, *La Turquie d'Europe,* Paris, vol. I, p. XVI, apud Paul Stahl, *Triburi şi sate din sud-estul Europei, op. cit.,* p. 12), care mărturisea: „E imposibil să nu ne fi înşelat uneori sau să fi înţeles bine totdeauna informaţiile primite: dar, dacă am pretinde să publicăm numai lucruri desăvârşite, viaţa ar fi cel mai adesea prea scurtă şi multe informaţii utile ar rămâne necunoscute din cauza celor pe care n-am ştiut să le aprofundăm suficient. Alţi călători vor corecta sau vor confirma povestirile noastre, aşa cere progresul cunoaşterii.”

Amplasarea comunităţilor tradiţionale de diverse mărimi demografice, într-un areal geografic mai mult sau mai puţin întins, presupune o diversitate de relaţii de vecinătate, oscilând între buna înţelegere şi starea de duşmănie, uneori, chiar de război. Aceste relaţii se transferă, în mod evident şi continuu, în planul culturii şi civilizaţiei comunităţilor umane respective, creând tradiţii, instituţii, modele de viaţă şi o simbolistică culturală comune sau uşor nuanţate, în aceeaşi zonă. Cercetarea etnologică, sociologică sau istorică de teren şi de arhivă ilustrează marea complexitate a fenomenului de aculturaţie, identificat în comunităţile de români, greci, albanezi, slavi, ca urmare a fluxului marilor migraţii venite din stepa rusă, spre Balcani, dar şi consecinţă a procesului de etnogeneză, parcurs în mileniul I al erei noastre. Rădăcinile etnice le-au conferit particularităţi evidente, dar convieţuirea milenară, care le-a apropiat geografic şi istoric, le-a modelat asemănător unele caracteristici.

→

Remember

Paul H. Stahl a cercetat comunităţile tradiţionale balcanice şi a consultat o vastă bibliografie, încercând să evidenţieze asemănările şi deosebirile grupurilor de populaţii din cadrul acestora.

Aparţinând ultimei generaţii de studenţi la sociologie, format sub directa îndrumare a întemeietorilor acestei discipline din România, Paul Stahl a avut şansa de a continua cercetarea aplicată pe principiile Şcolii monografice de la Bucureşti, acordând un interes special entităţilor sociale fundamentale: *gospodăria* în toate dimensiunile ei – de la membrii familiei, relaţiile interumane şi normele care le reglementează, bunurile materiale, *satul, fratria, neamul, tribul, uniunile tribale.*

Analiza acestor unităţi sociale vizează doar secolul al XIX-lea, până la începutul secolului XX, mai exact, până la Al Doilea Război Mondial, întrucât, doar în această perioadă, ele îşi mai menţin formele arhaice de manifestare, după care apare, treptat, emanciparea socială. Procesul continuu de modernizare a popoarelor din Balcani s-a datorat adoptării unei legislaţii civile de influenţă europeană şi evoluţiei economice ca urmare a pătrunderii noilor tehnologii.

Autorul realizează o lucrare complexă, bazată pe cercetări şi documentare, făcute pe parcursul multor decenii, după părăsirea ţării, în Franţa, el fiind cercetător la renumite centre de cercetare ştiinţifică, precum Centre National de la Recherche Scientifique şi École des Hautes Études en Sciences Sociales.

În partea I, Paul Stahl parcurge analiza entităţilor sociale în istoria fiecărui popor: albanezii, slavii din sud, grecii şi românii; în partea a doua, descrie structurile sociale, magice şi religioase, prezentând foarte detaliat structura religioasă a teritoriului sătesc românesc, în cadrul căreia insistă pe teritoriu, sat, biserică, cimitir şi rai; ultima parte a lucrării constituie un ansamblu de comparaţii şi ipoteze, cu referire la gospodărie sau familie, sângele şi consangvinitatea, fata fără fraţi şi matriarhatul, băştinaşul şi străinul, democraţia primitivă şi bătrânii.

Organizarea tematică a volumului îi conferă o imagine unitară, dificil de prezentat diferenţiat, fără a păstra conexiunea cu întregul.

„Multe aspecte sociale contradictorii coexistă şi reţin atenţia cercetătorului, făcându-i misiunea dificilă: mentalităţi şi practici care amintesc de preistorie sau de antichitatea păgână convieţuiesc cu cele creştine şi ştiinţifice; industrii moderne s-au instalat acolo unde se călătoreşte cu care cu boi sau călare pe măgari; zone puternic tradiţionale se învecinează cu zone din care trecutul pare să fi dispărut; popoare de aceeaşi origine vorbesc limbi diferite; există mai multe religii şi ele se opun de secole… Studiul de teren dezvăluie aspecte comune care se întâlnesc de la un capăt la altul al regiunii, concomitent cu adevărate rupturi culturale. Interesul cercetării se datorează în bună măsură coexistenţei acestor diferenţe şi opoziţii. Uneori, pe deasupra raselor, religiilor, barierelor politice, reuşesc să se impună elemente unitare. Tot acest ansamblu este rezultatul unei istorii îndelungate, în multe privinţe comună.” (Paul Stahl, *op. cit.*, p. 8)

În cadrul cercetării, unitatea socială de referinţă, familia, se poate asemăna celulelor organismului viu, întâlnită în forme relativ similare la populaţiile studiate şi caracterizată prin autonomie funcţională, un fel de fenomen social total.

O gospodărie cuprinde un grup uman cu menaj şi activitate în comun, care are spaţiul propriu de viaţă, proprietăţi materiale şi care funcţionează pe baza unor norme cutumiare. Sunt semnalate diferenţe chiar în cadrul aceleiaşi populaţii, nu doar la populaţii diferite, şi care s-au decantat de-a lungul timpului. Dacă albanezii din nord, care au avut o organizare tribală până la începutul secolului XX, menţineau trei generaţii în aceeaşi gospodărie, încât numărul membrilor din grup ajungea la zeci, poate chiar peste o sută de persoane, populaţiile slave – bulgari, sârbo-croaţi, muntenegreni – reuneau în grupul uman al gospodăriei (cunoscut sub numele de *zadrugă*), doar cuplul cu copiii necăsătoriţi, situaţia fiind similară şi la grupul domestic al românilor şi grecilor.

Gospodăriile, însă, oricărei etnii ar fi aparţinut, deţineau obligatoriu bunuri patrimoniale familiale, dar şi proprietăţi devălmaşe: izlaz, pădure, ape etc., aparţinând entităţii sociale de apartenenţă: *trib* (albanezi), *fratrie* şi *sat* (slavi), *neam* şi *sat* (greci), *sat* (români).

În cadrul acestora, patrimoniul funciar al gospodăriei, ca şi proprietatea devălmaşă erau reglementate prin norme inalienabile, gândite să împiedice accesul străinilor în comunitate.

Membrii grupului domestic se individualizează prin statutul social şi rolul funcţional, situaţia ilustrând, şi din această perspectivă, asemănări şi deosebiri în cadrul celor patru populaţii. Dacă, de regulă, tatăl era persoana decidentă, diferenţele apar când se compară dimensiunea autorităţii paterne asupra grupului. Autorul subliniază, în aceste sens, poziţia discreţionară a tatălui în cadrul populaţiei albaneze, el fiind cel care „administrează bunurile grupului său, vinde, cumpără terenuri, animale, unelte, poate să împrumute sau să fie garant, construieşte case, dependinţe, stabileşte munca oamenilor din gospodărie, repartizează vinul, rachiul, îi pedepseşte pe membrii grupului său (privându-i de hrană, de arme, legându-i sau închizându-i în casă, sau chiar alungându-i)”. (Paul H. Stahl, *op. cit.*, p. 22) Fizic, el munceşte doar ocazional, fiind preocupat de arme şi reglarea *manu militari* a conflictelor cu bărbaţii altor gospodării, situaţie specifică Albaniei până în perioada interbelică.

La populaţiile slave, statutul bărbatului are nuanţe generate de recunoaşterea rolului femeii ca autoritate în cadrul menajului, dar şi de implicarea sa în sfera economică, deoarece „se ocupă de toate interesele *zadrugii:* registrele de socoteli, impozitele, banii, afacerile etc. El se trezeşte primul şi organizează munca. El dă femeii care este de serviciu ... ceea ce trebuie pentru hrana lucrătorilor, merge la câmp să vadă cum se lucrează. El repară şi cumpără uneltele, vinde animalele, distilează rachiul, face vinul etc.” (*Ibidem*, p. 63)

Spre deosebire de populaţiile prezentate mai sus, grupul domestic al românilor diminuează şi mai mult autoritatea masculină, de altfel, considerat şi aici capul gospodăriei, dar, chiar dacă el ia deciziile, uneori, cu forţa, îl regăsim lucrând efectiv, alături de ceilalţi, rolul lui devenind un amestec de paternalism şi autoritate.

Lucrarea acordă un spaţiu considerabil statutului femeii în familie şi societate, remarcând situarea acesteia pe o treaptă de inferioritate faţă de bărbat, desigur, nuanţată de la o populaţie la alta. Dacă venirea pe lume a unui băiat este privită cu entuziasm, el consacrând continuitatea de neam şi de nume, naşterea unei fete este considerată o neşansă pentru familie, soarta ei nefiind uşoară, nici în casa părintească, nici în cea a soţului. Menirea ei pe lume, fără excepţie, va fi aceea de a-şi sluji soţul, executând toate sarcinile gospodăriei, inclusiv cele privind agricultura şi creşterea animalelor. Mai mult, ea trebuie să nască şi să crească copiii, îndeosebi băieţi, în caz contrar, aceasta putând fi chiar repudiată, tradiţia spunând că vina infertilităţii aparţine doar femeii.

La greci, „cumpărarea miresei pare să fi fost practicată în vechime, dar nu şi în vremurile recente, precizează autorul. Logodna este importantă, pentru că leagă din acel moment cele două grupuri, al băiatului şi al fetei. Dacă logodnicul moare, ea aparţine fratelui mai mic al logodnicului. Dacă este văduvă şi are copii, rămâne în familia soţului să-şi crească copiii, pentru că aceştia aparţin familiei soţului; în caz de divorţ, copiii rămân proprietatea soţului. Dacă văduva vrea să se recăsătorească, poate să o facă numai cu acordul familiei soţului.” (*Ibidem,* pp. 94-95)

Situaţia femeii este la fel de umilitoare şi când ne referim la familiile nobile, aspect relevat de o relatare din secolul al XIX-lea, a unui francez, Saint René Taillandier, aflat în vizită la curtea principelui sârb Miloš Obrenović: „Ea (soţia principelui, n.n.) dirijează toate treburile domestice: ţese, toarce şi supraveghează bucătăria, participă, în mare măsură, la educaţia şi instrucţia copiilor ei… Pe la ora unsprezece, clopotul cheamă la masă… Principele s-a aşezat în picioare, la extremitatea superioară a mesei. Toţi s-au descoperit, micul Mihail (prinţul) a rostit o rugăciune. Apoi, prinţesa i-a oferit principelui un pahar de *rakija;* în momentul acela, principele a rostit o alocuţiune care cuprindea urări persoanelor prezente şi pentru întreg poporul sârb. După asta, a luat loc … în capul mesei, pe un jilţ…; de o parte şi de alta, erau cei doi mici prinţi…, arhimandritul şi îngrijitorul Vasco. Ceilalţi comeseni veneau în continuare. Prinţesa şi fiica ei stăteau în picioare… În timpul mesei, ele l-au servit pe principe şi pe cei doi fii ai săi… De când este prinţesa soţia lui Miloš, niciodată n-a mâncat la aceeaşi masă cu soţul ei.” (Apud Saint René Taillandier, *La Serbie,* Kara-George et Milosch, Paris, 1872, pp. 145–155, în Paul H. Stahl, *op. cit.*, p. 73)

Pe parcursul volumului, autorul evidenţiază că, chiar dacă nu cu mult diferită de a celorlalte femei, situaţia femeilor din Bulgaria şi România era mai bună, informaţia venind, în general, din consemnările călătorilor străini prin ţările române.

O particularitate a abordării cercetării o constituie studiul comparativ al celor patru populaţii, nuanţându-se asemănările şi deosebirile, îndeosebi în problematica gospodăriei şi raporturile acesteia cu entităţile sociale superioare, ceea ce conduce la o sinteză sociologică excepţională şi fără precedent a elementelor tradiţionale din Balcani.

Mai mult, analiza lui Paul Stahl merge mai departe şi ilustrează felul în care structura socială se regăseşte în cea spirituală, respectiv, magică şi religioasă a populaţiei balcanice.

În ultima parte a lucrării, ipotezele de lucru şi concluziile se referă, cu multă rigoare ştiinţifică, la: Gospodărie sau familie, Sângele şi consangvinitatea, Fata fără fraţi şi matriarhatul, Băştinaşul şi străinul, Democraţia primitivă şi bătrânii.

Aici, autorul subliniază, din nou, că termenul „familie este imprecis, pentru că, dacă el denumeşte eventual grupul domestic al unei gospodării, el denumeşte şi persoane din afara acestei gospodării; în plus, el sugerează exclusiv grupul uman, şi nu celelalte componente ale unei gospodării... Dacă vrem să denumim cu precizie persoanele care trăiesc într-o gospodărie, trebuie să folosim noţiunea de grup domestic, noţiune ce permite înţelegerea faptului că aceste persoane trăiesc împreună, muncesc împreună, stăpânesc aceeaşi proprietate, au aceleaşi sărbători religioase, fără să eliminăm ideea că sunt înrudite.” (Paul H. Stahl, *op. cit.*, p. 193)

Considerând contribuţia lui Paul H. Stahl ca fiind definitorie pentru cunoaşterea complexă a populaţiilor din Balcani, remarcăm, totodată, atenţia specială pe care a acordat-o eliminării oricărui subiectivism indus de surse sau opinii preconcepute. Concluziile lui se bazează, în cea mai mare măsură, pe observaţii directe, făcute în timpul deplasărilor, eliminând, cu acribie, influenţa unor teorii vehiculate în scrieri cunoscute sau informaţii particulare, cu singura preocupare de a înţelege şi prezenta, apoi, ceea ce reprezintă realitatea socială şi culturală în comunităţile tradiţionale balcanice.

Hotarele luminii din împărăţia veşniciei poetice

Ion C. ŞTEFAN

Este o îndrăzneală, susţinută numai de competenţă, informare şi talent – dar mai ales dintr-un efort deosebit, de-a contura *hotarele luminii* eminesciene în *împărăţia veşniciei culturale.*

Despre Mihai Eminescu s-a scris mult şi cu o patimă evocatoare, interpretativă, apelând direct la izvoarele inimii celor îndrăgostiţi de genialitatea sa, transfigurându-l, analizându-l ca şi cum fiecare comentator l-ar descoperi pentru prima dată – mereu altfel, mereu mai mult…

Imprevizibil efort, continuând ca un curcubeu peste decenii, secole şi mai departe, mereu pe urma zborului lui Hyperion spre Demiurg. Fiindcă, mai presus de acest zbor, nu poate exista altul în literatura română, nici măcar al celor mai îndrăzneţe gânduri *de după el:* zborul geniului, al imaginaţiei tulburătoare şi total molipsitoare, al astrului transfigurat în om, sacrificându-şi nemurirea pentru *o preafrumoasă fată* pământeană, al dorinţei întrezărite printre lacrimi – sublimul sentiment netrăit deplin nici măcar de un geniu.

Toate aceste gânduri ale mele au înconjurat de lumină dilematică întrebarea: *Ce se mai poate scrie nou despre Mihai Eminescu?*

Iată că se poate! – îmi răspunde un distins dascăl de Limba şi literatura română, din municipiul Piteşti, domnul Lucian Costache, dăruindu-mi volumul, de aproape 600 de pagini, *Luceafărul înainte şi după Luceafărul* (Magic Print, Oneşti, 2019). Această carte grea a ajuns greu la mine, fiindcă este rodul unui efort atât de mare, făcut cu o aşa dragoste şi deplină dăruire, încât aproape te doare sufletul să-l încredinţezi altcuiva.

Cu câtă bucurie m-am aplecat peste paginile lui, pentru a vă împărtăşi acum câteva dintre etapele unei construcţii arhitectonice de o rară împlinire!

Luceafărul înainte şi după Luceafărul – o alcătuire piramidală, pornind din vârful cel mai înalt, sărutat de soare. În concepţia autorului, intuiesc idea că de aici (şi altfel decât toţi interpreţii lui Mihai Eminescu), lumina se va revărsa pe treptele descrescătoare ale piramidei şi înţelegerii noastre.

De fapt, câteva dintre titlurile capitolelor susţin această părere a mea (poate numai a mea, fiindcă nu m-am consultat cu autorul, punându-mă în dificila ipostază de a-l înţelege şi comenta singur!): *Vocaţia luminii* (p. 17); *Cel ce merge de-asupra* (p. 42); *Transdisciplinaritatea care transcende miticul* (p. 51); *Nemargini de gândire* (p. 79); *Neputinţa de a iubi e o damnare* (p. 95); *Visul dintâi şi visul din urmă* (p. 188).

Am ales doar câteva citate, pentru a-mi susţine afirmaţiile anterioare: „Neputinţa de a iubi e o damnare. A rămâne rece e cu neputinţa iubirii, oricum o rămânere în afara cunoaşterii ei ca emoţie trăită, cu lipsa oricărei emoţii, un eu asentimental, nu incapabil de iubire, căci asta ar presupune reţinere, dorinţa de a nu iubi” (*Dorinţa de a nu iubi e damnare. Conştiinţa durerii;* p. 95)

Dar acestea sunt doar lespezile din afară, cele ornamentale, fiindcă trăinicia construcţiei eminesciene, în concepţia autorului, este dată şi de lespezile de granit dinlăuntru: adică un fel de comentarii pe tema miturilor, tradiţiilor sau pornind de la un fragment de vers: *Fecioara n-are corp* (p. 138); *Visul dintâi şi visul din urmă* (p. 188); *Mii de doruri sau un dor nemărginit* (p. 214); *Legat de veşnicie ori dezlegat de moarte* (p. 326); *Mihai Eminescu e un peregrin în universalitate* (p. 479): „Mai mult, aşa cum nu există un hotar al intrării, nu există nici unul al ieşirii, capul lumii nu are aici niciun înţeles, căci niciun hotar nu desparte începutul, *ziua cea dintâi*, de sfârşit” (*Mihai Eminescu e un peregrin în universalitate. Petreceri în adâncul textului. Simboluri şi metafore;* p. 480)

A face o astfel de ecranizare presupune un efort filosofic de interpretare: Mihai Eminescu rezistă timpului şi înţelegerii noastre prin el însuşi, prin ceea ce a gândit şi a scris, cu mult înaintea noastră.

Limbajul comentatorului este adecvat conţinutului; domnul profesor nu a vrut să se evidenţieze pe sine prin stil, ci doar să ne dea măsura înţelegerii sale: „Lucrarea de faţă continuă cercetarea noastră referitoare la creaţia eminesciană (…), în special cu referire la marele poem *Luceafărul,* dar cu trimiteri de adâncime în întreaga sa creaţie” (*Cuvânt înainte,* p. 7).

Această carte nu este o izbucnire vulcanică, spontană şi strălucitoare, a cărei lavă de iubire s-a transformat în statuia Poetului (a acelui nepereche din mintea autorului), ci rodul unor încercări succesive şi al unei trude îndelungate.

Ce se mai poate spune despre Mihai Eminescu? Iată că se mai poate!, îmi răspunde autorul acestui minuţios studiu.

Îl felicit pe dascălul cu har, de la Piteşti, şi-l compar cu *Dascălul* din *Scrisorile* lui Eminescu. Sunt emoţionat şi nu încerc să vă spun mai multe…

Doar atât: admiraţia mea şi bucuria că mai întâlnesc astfel de analişti!

Semn(al) de carte

Corneliu Coposu, ***Poeme*****, Editura Fundaţiei Academia Civică, Bucureşti, 2019 (Cartea cuprinde un CD cu cele mai frumoase poezii din volum recitate de Ion Caramitru)**

Ţin minte cât de impresionată am fost când am citit pentru prima dată, într-o carte de memorii de detenţie, scena sosirii unor deţinuţi noi, mutaţi din alte penitenciare – în cadrul neobositei mişcări browniene menite să mărească suferinţele şi să prevină organizarea rezistenţei – când cei ce se întâlneau făceau schimb cu aviditate nu numai de informaţii, ci şi de poezii. De originalitatea şi importanţa acestui fenomen uimitor, spunând enorm despre cine şi cum am fost ca popor, nu suntem, în mod evident, suficient de conştienţi azi şi nici, cu siguranţă, destul de mândri.

Poemele lui Corneliu Coposu care văd acum pentru prima oară lumina tiparului au fost compuse în închisoare pe parcursul celor 17 ani de detenţie. Unora li se precizează anul, rămas în memorie întâmplător sau legat de cine ştie ce suferinţe, altora nu. Dar ceea ce trebuie precizat şi ceea ce se simte de la prima lectură, chiar dacă n-am cunoaşte istoria acestei detenţii, este faptul că naşterea lor a avut loc în condiţii sensibil diferite, netipice, ceea ce a făcut ca şi ele să se deosebească de cunoscutele poezii de închisoare ale celorlalţi şi destinul lor să fie altul. (…) (Ana Blandiana, în Cuvânt înainte)

Vasile Szolga, ***De la Sov-Rom la show-room. Antologie de povestiri de ieri şi de azi*****, Editura UZP, Bucureşti, 2019**

...Nu ştim cât timp îi ia lui Vasile Szolga să scrie aceste mici bijuterii, poate le prelucrează îndelung, poate îi ies din prima, repede şi bine, dar ele palpită de viaţă adevărată, de viaţa de lângă noi, problematizantă. Provocatoare, dar în esenţă având un farmec unic. (Victoria Milescu)

Tudor Nedelcea, ***Biserica şi societatea,*** **Editura Sitech, Craiova, 2019**

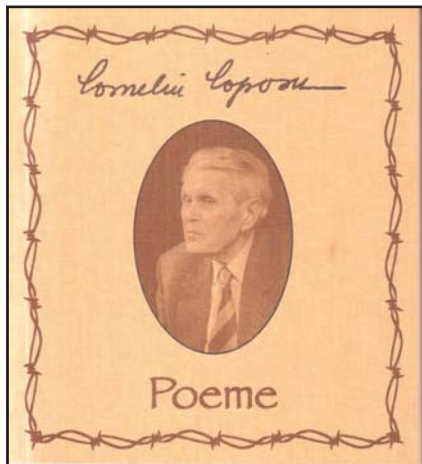
La cumpăna ultimelor două milenii, la Bucureşti s-a consumat, după aproape un mileniu, un eveniment considerat, în unanimitate, istoric: vizita primului papă într-o ţară majoritar ortodoxă. Este vorba despre Papa Ioan Paul al II-lea, care a efectuat o vizită în capitala României, între 7-9 mai 1999, la invitaţia Patriarhului de veşnică pomenire, Teoctist. Între 7-14 octombrie 2002, Patriarhul Teoctist i-a întors vizita la Vatican, iar relaţiile dintre cele două biserici au devenit extrem de cordiale şi de pilduitoare. Atunci, la Bucureşti s-a lansat ideea şi s-au pus bazele pentru unitatea lumii creştine, prin intermediul celor doi mari conducători ai celor două biserici şi care exprimă voinţa tuturor credincioşilor. […]

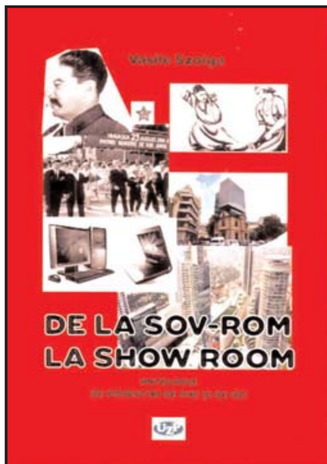
Principalul este că ideea unităţii lumii creştine, întreruptă prin Marea Schismă din 1054 (necanonică), să resuscite mintea tuturor românilor de religie creştină şi ea să se materializeze prin crearea unui grup statuar alegoric, reprezentându-i pe cei doi corifei contemporani ai ortodoxiei şi catolicismului. Sperăm că se vor găsi instituţii publice, oameni de afaceri sau buni creştini care să sprijine financiar acest proiect european. (Autorul, pe coperta a patra)

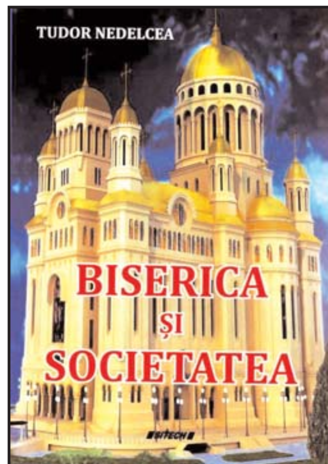
Mircea Dinutz, ***Cititorul de calitate,*** **Editura Semne, Bucureşti, 2020. Selecţie de Rodica Lăzărescu şi Nina Deşliu, prefaţă (*****Lectura ca oxigen*****) de Constantin Călin**

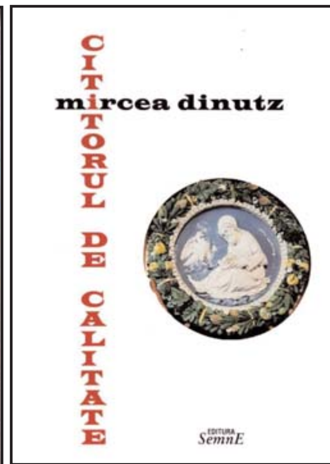
Vom intra în normalitate doar atunci când ne vom privi unii pe alţii cu sincera dorinţă de a ne cunoaşte, citindu-ne cărţile şi comunicându-ne cu onestitate impresiile, fără râvna de a umili, de a distruge şi a ne distruge. Pentru că, unde e multă vanitate, tot atâta deşertăciune. La ce bun să avem principii şi să ne conducem după norme etice? Se poate vieţui şi aşa (ce cultură? ce conştiinţă?), de trăit e mai greu! (Autorul, la începutul cărţii)

Cronicile adunate în acest volum acoperă o perioadă de timp cuprinsă între 2001 şi 2012 şi au apărut, în cea mai mare parte a lor, în revista *Saeculum/Pro Saeculum,* multe dintre ele figurând la rubrica *Breviar editorial* sub pseudonimul Dinu Mirea. Ordonarea textelor în volum s-a făcut respectând criteriul cronologic.

Cărţi şi autori

Ana Blandiana sau poetica fantasticului

Florian COPCEA

Cartea ***Proza Anei Blandiana, transcendenţa realului*** (Ed. MAN, Drobeta Turnu Severin, 2019) a profesoarei Daniela Zaharia, este un studiu remarcabil despre codurile expresive utilizate de unul dintre exponenţii şaizeciştii ai literaturii române în (re)crearea unei lumi dominate de sentimentul de *déja-vu,* în care percepţiile, viaţa noastră interioară, s-au aflat în pericol de a fi definitiv alterate de declinul oarecum histrionic al unui timp aflat „sub vremi". Confruntată cu o asemenea fatalitate, simptom al ideologiei „de cazarmă" în care se afirmase, Ana Blandiana, „martorul lumii prin care trece", a preferat să se refugieze, paradoxal, în liniştea cuvintelor. Vădind o profundă predilecţie pentru mitul creaţiei literare, fără a aştepta (în)făptuirea vreunei profeţii, poeta plonjează, din impuls terapeutic?, într-un eleatism existenţial, cognoscibil, în măsură să-i insufle „sentimentul prezenţei altuia în lumea înconjurătoare". Am putea numi dedublare această manifestare pe care i-a provocat-o „al şaselea simţ" – poezia, numai că „scrisul nu este atât un mod de a supravieţui, cât unul de a muri fără încetare, secundă de secundă, până când nu mai poţi înceta vreodată să mori", nemurirea nefiind altceva, în concepţia Anei Blandiana, „decât o moarte care nu se mai termină". Alunecarea în fantastic este, până la urmă, din perspectivă fractală, o ficţiune transferată în real, ficţiunea şi realul, create de imaginaţie, neputând avea, deseori, sensuri contrare. Tzvetan Todorov este de părere că fantasticul are un sens mai larg, desemnând situaţia de incertitudine provocată de intruziunea supranaturalului într-un cadru realist, de apariţia unor fapte inexplicabile într-un context familiar cititorului. Abolirea realităţii, aceasta neputând fi *re-creată,* reclamă descompunerea fantasticului, obligatorie fiind în reacţie prezenţa imaginaţiei. Acest procedeu artistic favorizează, înainte de orice, accesul către mister, către fantezie, deşi aceasta nu este tot una cu imaginaţia.

Realitatea literară a Anei Blandiana, compusă din „imagini disparate şi stranii prin înţepenire şi segmentare şi într-un şir de stări sufleteşti", nu este pur decorativă. Într-adevăr, realitatea are, cum sugeram, şi o doză de ficţionalitate, depinde cum priveşti lucrurile, cele ascunse, cele vizibile şi palpabile, cum le înţelegi semnificaţiile. În consecinţă, definind literatura „opţiune şi deconspirare", este uşor de imaginat impactul realităţii asupra fanteziei auctoriale care estetizează tot ceea ce nu se vede, dar există în tainiţele lăuntrice şi posibile ale lumii trăite şi ale lumii gândite.

Incomodă prin definiţie şi discurs, Ana Blandiana şi-a făcut din imaginar, cu intuiţie şi convingere, o incontestabilă raţiune de a fi, de a fi „altcineva" al cărui rol este de a „scrie prin mine lucruri la care eu nu m-am gândit şi pe care nici nu le bănuiesc cu o clipă înainte de a le scrie". La creatoarea în discuţie, nu este valabilă teza că deformarea realităţii poate genera apariţia entităţilor ficţionale. Şi această idee este embrionată în volumul *Proza Anei Blandiana...,* unde cercetătoarea ne transpune, subtil, într-un imaginar permeabil faţă de sensurile tangibile ale realităţii în sine.

Structurată în patru capitole, lucrarea Danielei Zaharia îşi dezvoltă eseistic tema între mai multe extreme: pe de o parte, tragicul şi vizionarismul creatoarei, iar, pe de altă parte, refugiul spiritual şi ipostaza de martor în culpă a acesteia în „disecţia" ontologică a unui experiment eşuat: comunismul.

Exegeta porneşte de la observaţia că „inchiziţia artistică" a vremii a impus în literatura română, „începând cu deceniul al şaptelea", direcţii şi ideologii care au dus la moartea esteticului prin deturnarea mersului firesc al acesteia, fapt care, o lungă perioadă, a întârziat integrarea ei în spaţiul literaturii europene. Analiza este la obiect, iar studiile de caz sunt concludente pentru susţinerea rolului pe care l-au avut, în afirmarea valorilor artistice şi autentice „grupările estetice": *Grupul oniric* (apărut în 1964) din care făceau parte Leonid Dimov, Emil Brumaru, Vintilă Ivănceanu, Dumitru Ţepeneag, Virgil Mazilescu şi Daniel Turcea; *Şcoala de la Târgovişte*, ai cărei exponenţi au fost Mircea Horia Simionescu, Radu Petrescu, Costache Olăreanu; *Grupul de la Braşov* sau *Cenaclul 19*, din care făceau parte Andrei Bodiu, Caius Dobrescu, Alexandru Muşina, Simona Popescu, Angela Nache Mamier, Gheorghe Crăciun; *Cenaclul de luni,* condus de Nicolae Manolescu, unde şi-au valorificat talentul Mircea Cărtărescu, Traian T. Coşovei, Florin Iaru, Ion Stratan, Bogdan Ghiu, Ion Bogdan Lefter, Mariana Marin, Romulus Bucur; *Cenaclul Junimea*, sub ale cărui „furci caudine" au evoluat, printre alţii, „desantiştii" Mircea Nedelciu, Nicolae Iliescu, Cristian Teodorescu, Călin Vlasie, George Cuşnarencu.

Cu siguranţă, intenţia Danielei Zaharia, prin punerea sub lupă a acestor mişcări apărute în „epoca dogmatică", nu este aceea de a scrie strict o pagină de istorie literară, ci de a ne introduce în atmosfera generaţiei în care s-a afirmat Ana Blandiana. Dar nu numai ea, ci şi Eugen Simion, Nichita Stănescu, Cezar Baltag, Ion Alexandru, Adrian Păunescu, Ion Gheorghe, Gheorghe Pituţ, Marin Sorescu, Mircea Ivănescu, Geo Dumitrescu, Constanţa Buzea, Grigore Hagiu, Ileana Mălăncioiu, Mircea Ciobanu, Dan Laurenţiu, Ioanid Romanescu, Cezar Ivănescu, Gheorghe Tomozei şi mulţi alţii, ale căror opere şi-au dovedit în timp perenitatea.

Între toţi aceştia, al căror talent nici azi nu poate fi contestat, în pofida supliciului „esteticii roşii" (sintagmă introdusă în literatură de profesorul Eugen Negrici) la care fuseseră supuşi de o ideologie funestă/dogmatică, Ana Blandiana a făcut o figură aparte. Ea a fost percepută „ca o poetă a ideilor, a problematizării, a dilemelor condiţiei umane, o senzorială" care, propunând o dihotomie nespeculativă între real şi imaginar, face credibil neverosimilul. Ana Blandiana, constata Gheorghe Glodeanu în *Orientări în proza fantastic românească* (Ed. TipoMoldova, 2014), vorbind despre naraţiunea *Proiecte de trecut,* descrie o lume pe dos, în care valorile sunt răsturnate, o lume traumatizată, subjugată de istorie. Daniela Zaharia, susţinând percepţia raţională a realului din proza poetei, este categorică: „Creaţia Anei Blandiana este documentul unei conştiinţe care şi-a asumat propriul destin şi orizontul misterului, dar şi convulsiile unei istorii delirante. Meditaţia, contemplaţia şi scrisul se împletesc cu radiografia realului empiric. [...] Trăirile, experienţele rezultate din interacţiunea scriitoarei cu orizontul existenţial, sunt transfigurate în structuri lirice, ansambluri epice şi dezvoltări eseistice ce includ generalul (aspect cu valoare universală), dar şi esenţiale. Accidentalul, efemerul, eticul, anomaliile sunt transformate în durabile forme estetice. Sursa de cunoaştere e calitatea de martor, pretext pentru crearea unor structuri mitico-simbolice şi pentru întemeierea de sensuri artistice."

Interpretările Danei Zaharia au, cu siguranţă, un efect cert: în primul rând, ne dezvăluie poetica privirii unei poete permanent aflate în căutarea absolutului în „cercul abstract de adevăruri în afara căruia începe să se depună densitatea unui verb solitar" (R. Barthes). Urmărită din acest unghi, putem afirma că demersul exegetic, pe de o parte, adânceşte explorarea organică a spiritului revoltat blandian, iar, pe de altă parte, identifică mecanismele narative ale prozelor care fac obiectul epic al lucrării recenzate. „Opera Anei Blandiana rămâne remarcabilă, mai întâi, observă Daniela Zaharia, prin dimensiune (însumând peste cinzeci de volume de poezie, proză, eseistică şi publicistică), printr-un înalt nivel artistic şi permite plasarea artistei printre cei mai importanţi scriitori postbelici. Vocea ei este reprezentativă pentru destinul scriitorului care a rezistat unei societăţi totalitare şi care şi-a propus să fie atent la ceea ce se întâmplă în jurul său, la drama artistului, a intelectualului, dar şi a întregii societăţi româneşti aflate sub opresiune." Ana Blandiana, în naraţiunile sale, aflându-se „în opoziţie cu ordinea lumii", transfigurează realitatea care „se desfăşoară pe două planuri paralele". Astfel, se concluzionează, „în centrul povestirilor este mereu o conştiinţă agresată care trebuie să-şi apere integritatea, libertatea, valorile, demnitatea", ale cărei voci narative relativizează ficţiunea realităţii.

Capitolul doi al studiului *Proza Anei Blandiana, transcendenţa realului*, se axează pe explicarea definiţiei fantasticului în literatura universală, pe raportarea sa estetică la existenţă, desigur, cât permite imaginaţia, utilizarea de elemente neverosimile, misterioase, insolite, stranii. Reflecţiile autoarei, destul de relevante în arhitectura scriiturii, deschid o perspectivă clară asupra fenomenologiei fantasticului din literatura românească clasică ai cărei pioneri sunt Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale.

„Vocaţia fantastică a umanităţii" (Adrian Marino) este ingenios cultivată, în perioada interbelică, printre alţii, de Gala Galaction, Vasile Voiculescu şi Mircea Eliade. O incursiune în proza fantastică românească după a doua conflagraţie mondială şi după anul 1989 scoate în evidenţă alţi experimentalişti ai genului: Oscar Lemnaru, Ana Blandiana, Ioan Petru Culianu etc.

Înţelegem, din analiza autoarei, că nu ne aflăm în faţa unei panorame a literaturii fantastice, de fapt, nici nu ar fi fost posibil de vreme ce planul ei declarat a fost doar acela să fixeze locul suprarealistei Ana Blandiana în literatura realismului fantastic. Notaţiile din capitolul trei al compoziţiei Danielei Zaharia marchează tocmai „dimensiunile abisale… a formei manifestării fantasticului în care se regăsesc toate obsesiile poetei, trecute prin proiecţiile imaginarului subconştient". Observaţiile debutează cu comentarea nuvelelor din volumul *Cele patru anotimpuri*. „Recuzita", specifică fantasticului, vocea narativă implicată în text, toate la un loc, vin să probeze meşteşugul Anei Blandiana de a împleti „fiorul fantasticului cu incursiunile la nivel oniric". Nuvela *Capela cu fluturi,* în fapt, o confesiune scrisă la persoana întâi, este un pretext de demitizare a realului. Protagonista-eseistă, rătăcită în biserica părăsită şi misterioasă din Grădina Fecioarei, în care ninge fabulos, al cărei altar este acoperit de fluturi albi, se lasă sedusă de alunecarea din realitate în vis, sugerând ruperea de lume, intrarea într-un spaţiu sacru, mitic, ireal: „din nou timpul începea să-mi scape, începeam să mă îndoiesc de propria mea memorie, de propria mea judecată". Povestirea *Dragi spectatori* e un „labirint textual" (Umberto Eco) în care „fantasticul nu este opus realului, este doar înfăţişarea mai plină de semnificaţii a acestuia, şi dacă memoria mea logică este într-adevăr lacunară, cea senzorială şi cea a visului îşi păstrează întreaga acurateţe, rămânând într-o perpetuă şi halucinantă stare de veghe". Şi în fotogramele acestei scrieri timpul este suprimat, viziunile alunecătoare în urmă, dând încontinuu „eului narator" sentimentul senzorial al apocalipsei. De-a dreptul emoţional în decorul asigurat de natură este închipuirea fabuloasă a eroinei că iarba şi florile prind glas şi că, aievea, pe tijele fragile ale acestora, apar capete vorbitoare de copii. Daniela Zaharia explică: „În această creaţie, sugestiile thanatomorfe sunt mai accentuate. Protagonista e condusă spre un cimitir de către un străin, acesta fiind echivalentul luntraşului mitic ce conducea sufletele de pe tărâmul celor vii spre celălalt tărâm. [...]

→

Note de lectură: Eliza Roha, *Farsa*

Florentin POPESCU

Este neîndoielnic faptul că prezenţa şi prolificitatea unora dintre scriitorii noştri de azi ridică o serie de semne de întrebare, mai ales celor care văd literatura ca pe o activitate ale cărei „produse" ar trebui să iasă la iveală, dacă se poate, mai rar. Aşijderea, există în unele cercuri şi rezerve legate de valoarea şi importanţa romanelor, volumelor de versuri etc. scoase de sub tipar de către un autor la intervale foarte scurte.

Trebuie, însă, spus din capul locului că lucrurile e necesar să fie privite cu mult discernământ. În fond, privind comparativ, ne putem întreba cu ce ar putea fi (dacă ar fi!) mai prejos Sadoveanu faţă de un Mateiu Caragiale, sau Arghezi faţă de Bacovia – cei dintâi cu o operă bogată în texte, iar cei de ai doilea semnatari doar a uneia, două sau trei cărţi. Şi pe unii şi pe ceilalţi îi judecă posteritatea, după cum nici pe unii şi nici pe ceilalţi nu-i putem ignora ori scoate din istoria literaturii.

Dna Eliza Roha, prozatoare, poetă şi publicistă de o hărnicie uimitoare, a tipărit, în răstimp a două decenii, din 2000 până azi, nu mai puţin de 22 de romane, o performanţă demnă de Cartea recordurilor, fără a mai socoti poeziile, povestirile, recenziile etc. risipite prin reviste (îndeosebi în *Arena literară, Rotonda valahă, Vatra Veche, Pro Saeculum*), ca şi prefeţele semnate cu generozitate la volumele unor confraţi din cel mai nou val al scriitorilor veniţi în literatură.

Pe de altă parte, dna Eliza Roha este unul dintre principalii animatori şi promotori ai mişcării literare care s-a creat de câţiva ani în jurul Editurii Betta şi al revistei *Arena literară* (cenaclu, lansări de carte, simpozioane ş.a.) – de unde şi ideea că avem a face cu un spirit neliniştit, în continuă mişcare, racordat la tot ce se întâmplă în lumea mânuitorilor cuvântului.

Evident, în asemenea împrejurări, dna Eliza Roha şi-a depăşit simpla condiţie de scriitor, fiind un „om cultural" (expresia îi aparţine regretatului poet Radu Cârneci) care poate deveni oricând personajul unei monografii detaliate (de altfel, despre domnia sa au scris cărţi Emil Lungeanu şi Aureliu Goci), d-sa fiind, de altfel, semnatara unei „opere deschise", care se îmbogăţeşte la fiecare nouă apariţie editorială.

Se înţelege de la sine că o autoare cu o asemenea carte de vizită se află şi în centrul atenţiei iubitorilor de literatură originală, îndeosebi ai celei pe teme şi idei de actualitate.

Cu noul roman *Farsa* (Editura Betta, 2019), dna Eliza Roha continuă, dacă se poate spune aşa, preocupările anterioare legate de surprinderea unor aspecte semnificative din societatea românească a ultimelor decenii. De data aceasta, subiectul i-a fost inspirat de lumea teatrului (să nu uităm că scriitoarea este şi dramaturg şi chiar a fost jucată pe scena unui teatru important din ţară).

Autoarea volumului recent apărut sparge sau rupe convenţiile încetăţenite nu se ştie de când şi nici nu apelează la textul unui critic, ci îşi scrie singură un „Cuvânt înainte" – de fapt, o lungă confesiune, în care citim printre altele: „Personajele din această carte întruchipează idei, ideea de actriţă, de actor, de regizor, de om de teatru, chiar implicând şi atitudini şi ale celor din tehnic şi administrativ, pentru că în teatru este o familie, o comunitate cu reguli precise, iar întâmplările vin să le susţină."

Întâmplările, scenele, stop-cadrele, judecăţile, situaţiile şi răsturnările lor, în fine, întreg eşafodajul romanului se edifică de la o pagină la alta în jurul personajului principal, Titus Tudoran, un regizor cu prestigiu şi experienţă, creator de spectacole memorabile şi totodată actor suprasolicitat în cinematografie, ins disputat şi dorit de multe teatre din ţară. Urmărindu-i traiectoria biografică şi profesională pe parcursul mai multor ani, autoarea cată să pătrundă şi dincolo de spectacolele care-i luminează regizorului existenţa şi – mergând cu atenţie prin meandrele sufleteşti ale personajului, ne dă şi o idee despre culisele, despre necunoscutele condiţiei de om al teatrului.

Având o vocaţie certă pentru teatru (ca regizor, dar şi ca actor), Titus Tudoran este, pe de altă parte, în existenţa lui cotidiană şi în ambianţa în care i-a fost dat să trăiască, un ins cu moralitate îndoielnică: un Barbă Albastră, un Don Juan fără scrupule. După experienţa a trei căsnicii eşuate (al căror deznodământ şi-l „scuză" sieşi prin judecăţi părtinitoare), el nu se dă înapoi de la nicio aventură amoroasă, indiferent de împrejurări şi de femeia pe care şi-o alege ca partener trecător de plăcere. Abia când o întâlneşte pe Iza, o tânără actriţă, aflată la începuturile carierei, fiinţă inocentă care visează să se afirme în lumea scenei, indiferent de sacrificiile presupuse de un astfel de efort, „celebrul" Tudoran pare a deveni devotat unei singure femei, pe care nu ezită s-o ceară în căsătorie. Iluzie, însă, întrucât Tudoran va rămâne în continuare acelaşi fustangiu, chiar dacă nu de puţine ori îşi asigură soţia de profunzimea şi sinceritatea sentimentelor lui. Iza suportă cu stoicism nenumăratele „ieşiri" ale soţului, trăind cu speranţa că va veni şi ziua în care lucrurile vor intra pe un făgaş normal. Iluziile i se spulberă una după alta şi de aceea acceptă avansurile stomatologului Constantin, cel care din prieten de familie îi devine, într-un moment de alienare, partener sexual, rămânând însărcinată – fapt ce nu pare să-l surprindă prea mult pe soţul acesteia. Au loc apoi mai multe răsturnări de situaţie şi în cele din urmă Iza se sinucide, iar Tudoran se află într-o situaţie fără ieşire: este „acaparat" de una dintre concubine, vila lui de la ţară fiind invadată de rudele acesteia.

Dna Eliza Roha, înzestrată cu un deosebit simţ de observaţie, sesizează, cu „minuţie", am zice, mişcările sufleteşti ale personajelor, iar stilul său nesofisticat face lectura uşor accesibilă şi plăcută. Personajele, care până la urmă cad victime unei farse (a vieţii? a destinului? a împrejurărilor?) au pregnanţă, sunt bine conturate şi reuşesc să convingă.

Scris „din iubire adevărată pentru lumea teatrului", cum mărturiseşte autoarea, romanul surprinde momente de viaţă dintr-un spaţiu artistic pe cât de fascinant când e văzut din afară, tot pe atât de dramatic şi de necunoscut când e privit dinlăuntru.

Regăsim în această scriere motivul spaimei de senzualitate, al somnolenţei, dar şi predilecţia pentru viziunile onirice (de exemplu, episodul cu tânărul care pare să se agaţe de bara tramvaiului fără să o atingă şi care piere apoi ca şi când s-ar fi evaporat). Erosul uşor morbid al primăverii devine înrudit cu moartea. Imaginile au două deschideri, două feţe: una orientată spre o vitalitate ameţitoare, alta spre neant." Naraţiunea *Oraşul topit* este un motiv scriptural prin care Ana Blandiana îşi dezvăluie capacitatea de a-şi proiecta timpul în afara şi înlăuntrul fanteziei, dinspre ordinea lumii şi miracol către un vădit haos. E un paradox aici: povestitoarea, stabileşte Daniela Zaharia, pătrunzând în spaţiul fantasmelor şi al visului, unde lucrurile „devin halucinante, pierzându-şi ponderea, dilatându-se şi contractându-se în conformitate cu logica imaginarului himeric", întruchipează ipostaza fantastică a creatorului-demiurg (ne)temător de curgerea fluidă a clipelor. Misterul sugerat este transmis, desigur, în alte dimensiuni, şi în *Amintiri din copilărie.* Aici spaţiul şi timpul se contopesc, lumea îşi pierde identitatea, se metamorfozează şi capătă, magic, alte înfăţişări decât cele avute până atunci. Eroina-martor al arderii cărţilor de către tatăl ei ne transferă imaginea-parabolă (de sorginte borgesiană) a avatarurilor unei lumi de coşmar. Cărţile nu mai pot fi salvate de flăcările aducătoare de uitare ale focului, în schimb conţinutul lor are şansa, să ne imaginăm, de a fi memorat spre aducere aminte a ceea ce a reprezentat „fiinţa" lor pentru umanitate, la urma urmei amintirea devenind, admite în excursul său Daniela Zaharia, o modalitate de pătrundere în universuri paralele, în lumea oglinzilor deformatoare, în care obiectele capătă o falsă verosimilitate, păstrându-şi fărâmele de mister, alături de iluzia verdictului dată de reprezentarea lor mimetică şi mistificatoare.

Aceişi preocupare a exegetei de a pune faţă în faţă realitatea şi irealitatea plăsmuirilor Anei Blandiana, centrate pe un anumit program estetic, este dovedită şi în interpretările celor unsprezece naraţiuni care alcătuiesc volumul *Proiecte de trecut: O rană schematică, Zburătoare de consum, La ţară, Reportaj, Cel visat, Proiecte de trecut, Gimnastica de seară, Imitaţie de coşmar, Lecţia de teatru, Rochia de înger, Biserica fantomă.* Meditaţiile existenţiale ale stilistei Ana Blandiana referitoare la abisul vieţii fragmentate între real şi ireal, între amintire şi realitate, sunt bine exprimate în acest pasaj din ultima nuvelă menţionată: „Realitatea şi irealitatea coexistă paralel, independente una de alta şi indiferente chiar una alteia în cea mai mare parte a timpului. E adevărat însă că în rarele momente când se ating, amestecul lor este reciproc revelator, un element fantastic trecut prin realitate se întoarce în imaginar întărit de autoritatea acestei verificări, iar un element obiectiv ajuns în irealitate se încarcă de semnificaţii capabile să-i prefacă existenţa din care, pentru o clipă, doar a evadat." Prozele Anei Blandiana, teoretizează Daniela Zaharia, sunt mereu creatoare de vieţi şi de lumi posibile, de alternative în variante de coşmar, vis, irealitate, refugiu-ghetou. Ele sunt, în acelaşi timp, naştere şi cunoaştere ale lor.

Capitolul patru al lucrării *Proza Anei Blandiana, transcendenţa realului,* este dedicat realismului, criticii sociale şi biografismului. Şi aici exegeta îşi susţine teoriile vizavi de proza fantastică a romancierei-poet comentând romanul *Sertarul cu aplauze*, un documentat rechizitoriu al unei epoci dogmatice, în care „realitatea trăită... este sustrasă uitării" şi motivată de istorie, tehnica auctorială utilizată găsindu-şi justificare în axioma „numai ce e scris are existenţa ontologică". Aşadar, romanul este cronica unui timp orwellian, iniţiatic, o frescă istorică *sui-generis,* care îşi propune să salveze condiţia esopică a intelectualului român din preajma anului 1980. Analiza cărţii scoate în primă instanţă, dacă mai era nevoie, adevărul că „scrisul face viaţă" (Eugen Simion). De remarcat că, spre final, naraţiunea „devine un roman al scrierii unui roman", procedeu modern, propriu intertextualităţii, fapt care denotă că scriitoarea, fără să ia în seamă riscurile la care era expusă în perioada de tristă amintire pentru destinul poporului român, îşi centrează discursul pe dezvăluirea epică a unor monstruozităţi promovate de un regim totalitar, abrutizant, pe condamnarea severă, cu armele prozodiei, a unui sistem care o făcea să simtă că „trăieşte la marginea lumii şi a istoriei, că lumea este împinsă cu forţa în delir". Introducerea adevărului în ficţiune constituie pentru Ana Blandiana un atu în dovedirea veridicităţii că realitatea poate fi sinistră deopotrivă în artă şi în viaţa de toate zilele şi că refugiul în ficţiune poate însemna salvarea ori vindecarea individului de tarele unei istorii nemiloase. Concluzionează Daniela Zaharia: „Ana Blandiana este un scriitor al existenţei şi al conştiinţei ce-şi caută esenţa şi care se zbate să rămână fidelă atât adevărului lumii, cât şi imperativelor estetice, reuşind să împace admirabil datoria de a fi moral cu exigenţele frumosului. Ideea, apariţia, atitudinea, sentimentul, opţiunea sunt transfigurate mereu în imagini artistice, simboluri, mituri, macrometafore, viziuni mitico-poetice de o surprinzătoare noutate, deschise unor multiple moduri de interpretare."

Volumul *Proza Anei Blandiana, transcendenţa realului* vine să certifice calităţile unui biograf marcat de spiritul şi imaginea unui om al cărţii, cu o viziune originală asupra lumii şi creaţiei, în genere.

Cherchez la femme

Prinţesa Elena Bibescu, vice-mama lui George Enescu

Paula ROMANESCU

Cine să fi fost bărbatul acela fără de care Marcel Proust, obosit de a tot rătăci *à la recherche du temps perdu,* nu mai voia să ştie de nimic, fiind aproape gata să plece cu pat cu tot din camera lui capitonată, antifonată cât să-l izoleze de zgomotul străzii Courcelles de la Paris, direct la Corcova, între viile amirosind a rai din ţinutul mehedinţean, unde imprevizibilul său prieten se retrăgea din când în când să uite de meandrele diplomaţiei căreia îi fusese destinat graţie sclipitoarei lui inteligenţe şi, deloc în ultimul rând, a descendenţei princiare, dar şi a unei vaste culturi dobândite prin apropierea din fragedă pruncie a unor celebrităţi artistice şi culturale de prim rang care frecventau salonul mamei sale, pianistă celebră de care Oraşul-Lumină trebuia să ţină seama?

Cine să fi fost bărbatul acela cu chip de sfinx seducător şi privire arogantă de leu nesătul de vânătoare, de care se înfiorau toate căprioarele savanei *de la haute société parisienne,* başca mândrele *ladies* din Perfidul Albion – altă junglă din care marele vânător avea să-şi aleagă după o matură chibzuinţă, că doar trecuse binişor de patruzeci de veri, jumătatea – o jună aflată la… jumătate plus unu a vârstei lui! Momentul rostirii acelui Da… *legător de soarte pân' la moarte,* sub înaltele bolţi ale Catedralei Sfânta Margareta de la Westminster, a fost urmat de o nuntă mare, socotită evenimentul anului 1919, la care invitaţii, tot unu şi unu, erau fie prinţi, fie purtători de coroană, fie diplomaţi ori politicieni, neapărat însoţiţi de purtătoare de bijuterii de aur şi diamante echivalente cantitativ cu greutatea lor în viu! Şi noi care credeam că evenimentul anului acela era chiar apariţia volumului *Poemele luminii* ale tânărului pe atunci poet Lucian Blaga, viitor filosof român, universitarul clujean aruncat de dihonia comunistă sub scara Bibliotecii Universitare de unde avea el să dea în limba română o încă neegalată traducere a operei *Faust* de Goethe. De! N-or fi aflat englezii de lumina din verbul românesc preschimbată-n poem de un tânăr poet genial, fiu de preot ortodox din Lancrămul de *lacrimi fără leac* de pe Valea Frumoasei.

Aleasa alesului diplomat-prinţ-scriitor român de limbă franceză Antoine Bibesco (adică Anton din stirpea Bibeştilor, căci despre el este vorba!) se numea Elisabeth Asquith şi era fiica prim-ministrului liberal al Marii Britanii, Henry Asquith. Nu, Elisabeta a II-a, celebra purtătoare de coroană şi de pălării sofisticate de la Buckingham nu se născuse încă, altfel cine ştie de şi-ar mai fi căutat astăzi strămoşii tocmai prin Moldova lui Ştefan cel Mare cu escală în Transilvania, la Viscri, prinţul Charles, moştenitorul tronului britanic, rămas în prea lungă aşteptare şi devenit bunic fericit alături de o Camilă care nu-i şi mama copiilor săi!

Dar să-i lăsăm pe fericiţii proaspăt căsătoriţi Bibescu să-şi vadă de-ale lor: Antoine de diplomaţie, Elisabeth de scris – fiindcă îi băgase el în capul ei limpede, când se-ntâmpla şi astfel de minune, că poate fi şi scriitoare. Dar tânăra doamnă Elisabeth chiar avea un mare talent: la golit pahare, meteahnă preschimbată de ea în adevărată artă dacă n-am avea în vedere şi arta seducţiei exercitată, de asemenea, cu oarecare profesionalism, întrecută bineînţeles cu mult de fineţea diplomatică şi amploarea intercontinentală a profesionalismului într-ale acestei fascinante arte a lui Antoine, ajuns când prin America să înnoade varii relaţii între România şi Lumea Nouă, cu *un regard hautain* – o privire filtrată printre gene adică, îndreptată spre Nicolae Titulescu, care, la rândul lui, trăgea cu ochiul spre Moscova, când pe la Madrid prin Spania, cu trecere pe la vreo coridă unde s-ar fi putut întâlni cu Picasso cel hotărât să ia taurul Artei de coarne şi să mături cu el academismul, pus pe făcut crochiuri pentru o *Guernica avant la lettre* la vederea căreia să tot plângă până la descompunerea surâsului ei misterios chiar şi Mona Lisa metamorfozată în Dora Maar de mai târziu…

Dar asta e altă poveste din povestea care s-a numit Elena Bibescu (1855-1902).

Elena era fiica omului politic conservator şi liberal totodată, adică *imparţial ca tot românul,* Manolache Costaki Epureanu, personaj de o uluitoare elasticitate ideologică, pe care astăzi contemporanii noştri lideri multicolori politic au perfecţionat-o dându-i statut de giruetă, şi a Mariei Sturdza Bârlădeanu. Unirea dintre Manolache şi Maria prin taina cununiei – nouă imagine a Unirii Principatelor de când cu *Hai să dăm mână cu mână/ cei cu inima română,* redusă la esenţializarea unirii a două inimi, dintre un oltean şi-o moldoveancă.

Rodul iubirii lor (şi de moşie!) a fost să fie frumoasa Elena, bruneţică, subţirică, firăvioară, dar înamorată temeinic de muzică. Se va fi găsit cu siguranţă vreun profesoraş pe la moşia Epurenilor dispus să-i descifreze copilei rostul mărgeluţelor cu codiţă înşirate pe un portativ şi preschimbarea acestora în sunete la atingerea clapelor de pian, dar la vremea când moftul copilei i-a devenit acesteia chiar patimă, iubitorul său tată a pus la bătaie recolta de vin de un an de pe podgoriile sale de câteva sute de hectare şi a trimis-o pe Elena direct la Conservatorul Imperial din Capitala Valsului (a nu se citi a Vasluiului!). După doi ani de studii serioase, talentul său interpretativ dădea semne de bogată înflorire şi, musai trebuia să se preschimbe-n fruct, iar pentru aceasta avea nevoie de un „horticultor" de geniu. Profesorul ales avea să fie Anton Rubinstein, pe atunci Director al Concertelor Imperiale Ruse. Că s-o mai fi evaporat altă recoltă de vin din largele pivniţe ale Epurenilor, câteva mertice de grâu şi vreo litră de ulei, faptul era nesemnificativ dacă avem în vedere că tânăra Elena Epureanu devenise o interpretă de prim rang al cărei talent fascina lumea melomană din simandicoasele capitale europene. Doar Micul Paris părea să fi rămas prea mic pentru un talent atât de mare. Părea doar. Fiindcă în anul 1873, tânăra Elena Epureanu, pianistă de talie europeană, venea să dea un concert pe scena Teatrului din Bucureşti pentru săracii urbei dâmboviţene.

Anu se înţelege că în sală erau aşteptaţi şi acceptaţi toţi sărăntocii *canaliei de uliţi* ca să-şi ogoiască sufletul la focul înalt al *Sonatei Kreutzer* de Beethoven. Nu! Locurile erau rezervate de înalta protipendadă bucureşteană de la vlădică pân' la cei cu sacul de bani ai societăţii instruite pe la Paris, Berlin, Viena, ba chiar şi de dincolo de Mânecă, pe malurile Tamisei. La ce bun să-i amintim pe toţi participanţii la mondenul eveniment! Ne vom mărgini să amintim că a fost prezent atunci în sala teatrului şi Alexandru, fiul fostului prea puţin falnic Domn Gheorghe Bibescu din Muntenia, cel plecat din ţară şi de pe tron când cu Revoluţia din '48 şi stabilit la Paris până când moartea i-a aşezat trupul în Cetatea de umbre de la Père Lachaise, în ultima lună a anului 1873, şi Carol de Hohenzolern cu Elisabeta lui – poeta Carmen Sylva, şi Alecsandri îmi pare, şi… nu, Eminescu nu, fiindcă pe atunci se afla la Berlin şi audia cursuri de filosofie, cercetând totodată arhivele bibliotecilor de prin Germania în căutare de documente referitoare la istoria poporului român şi visa la blonda lui *minune cu ochi mari şi mână rece* din Dulcele Târg al Ieşilor.

Concertul gătat, sala teatrului bucureştean sta să se năruiască sub ropotele de aplauze ale publicului. La Casa Capşa, restaurant-cofetărie care obţinuse în acel an Medalia de Aur la Expoziţia Internaţională de la Viena, se frapa şampania pentru mult însetaţii de muzică. Tânăra pianistă era copleşită de omagii, i se aşternea covor de flori de la pian până-n faţa teatrului, admiratorii – grămadă la uşa cabinei sale! Unul singur nu s-a dat dus până nu i-a căzut la picioare cerându-i mâna: prinţul Alexandru Bibescu. Acum, biata Elena ce era să facă? Generoasă cum era, i-a acordat-o şi a trecut mai departe. Cu prinţ cu tot.

Cuplul şi-a stabilit cuibul la Paris. Curând, doi feciori aveau să li se nască – Anton şi Emanuel. Au crescut înconjuraţi de lumea bună a Parisului, care frecventa salonul mamei lor. Despre Emanuel, rămas în ţară să se ocupe de moşie, de cele peste 2000 de hectare de vie nobilă de la Corcova, *nihil sine bene!* Chinuit de o boală nemiloasă, el avea să-şi pună capăt zilelor la Londra, în 1915. Anton a rămas pe baricadele diplomaţiei până la marea cotitură de după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, când a fost deposedat de noii stăpâni ai României de toate proprietăţile. Îndrăgitul conac dintre vii unde-şi scrisese Mihail Sebastian, prieten privilegiat al amfitrionului corcovean, *Steaua fără nume,* devenise sediu de IAS.

Regimul roşu l-a făcut pe Anton Bibescu să înţeleagă *că nicio stea nu se abate vreodată din drumul său* şi să-l determine să se îngrijească de construirea ultimei sale „locuinţe" pentru când va trebui să ia veşminte de lut… Şi timpul acela a fost să fie în 2 septembrie 1951, când fostul diplomat se adăuga celor plecaţi spre a rămâne de-a pururi pe „moşia" pariziană de la Père Lachaise. Soţia lui, englezoaica Elisabeth, murise în 1945 de pneumonie, la vârsta de 48 de ani, şi fusese aşezată în pământ românesc sub lespede de marmură la Mogoşoaia, unde odihneşte şi astăzi. Trecători, dacă vă este cunoscut graiul englezesc, rugaţi-vă şi pentru dânsa să-i fie somnul lin şi lăsaţi să cadă pe lutul ei şi o lacrimă de vin.

Dar să ne întoarcem iar şi iar prin Parisul din ultimul sfert de secol al XIX-lea şi, dacă vom reuşi cu imaginaţia (că altfel cum?) să întredeschidem uşa salonului literar-artistic al doamnei Elena Bibescu, vă poftim să priviţi şi pe dumneavoastră cei încă împătimiţi de *cea mai de folos zăbavă*, cum numea cronicarul *cetitul cărţilor*. Păşiţi cu grijă, să nu vi se simtă prezenţa, fiindcă pe-acolo nu erau acceptate decât personalităţi de marcă din lumea cultural-artistică: Franz Liszt, vrăjitor al pianului, Richard Wagner cu Cosima lui alături şi cu *Blonda Isolda* – Mathilde Wesendonck în suflet, Claude Debussy cu muza lui fredonând acorduri la o *după-amiază a unui faun,* Ambroise Thomas cu al lui Hamlet cântând grav şi tragic mult ştiuta întrebare: *A fi sau a nu fi?* Dar cine ştie cum o fi mai bine? *A fi, nebunie şi tristă, şi goală,/ Urechea te minte şi ochiul te-nşeală,* zice Poetul. Eu zic doar că a fi este mai bine decât a nu, fiindcă fiind, avem măcar privilegiul de a ne pune întrebări chiar dacă răspuns la ele nu vom afla nicicând. Dar să nu uităm nici de M.R.P. cu al său: *Eu vă zic: şi rupt în coate/ Însă viu pe cât se poate…*

Mai venea pe acolo şi Anton Rubinstein, să-şi asculte fosta elevă vrăjind clapele pianului, şi Charles Gounod cu Faustul lui adjudecat de Mefisto la licitaţia aceea păcălitoare cu o vânzare de suflet în schimbul unei tinereţi iluzorii şi a unei promisiuni de iubire, cât să tot hohotească mai apoi împieliţatul sub ferestrele Margaretei cea rămasă cu floarea purităţii întinată *N'ouvre pas ta porte, ma belle, que la bague au doigt / Nu deschide poarta, mândro, dacă n-ai inel.*

Să nu-l uităm pe Marcel Proust, care nu apucase încă să guste madlena înmuiată în ceai de la care i s-a tras întreaga împătimire de a porni în căutarea timpului pierdut de care a aflat tot cititorul din secolul al XX-lea, ba poate chiar şi cei care citesc astăzi cu degetele fără să fie beneficiari ai alfabetului Braille. Acesta era doar un filfizon pomădat, cu o camelie la butonieră şi cu privirea topită după Antoine, deşi mai erau pe acolo şi Reynaldo Hahn, şi Martha Bibescu, dansând şi flirtând cu alţii (cum aflăm chiar din romanul ei *La bal cu Marcel Proust*), dar întârziind şi ea cu privirea tot la superbul şi intangibilul Anton…, vărul soţului ei Valentin, aviatorul care, la rândul lui, avea ochi pentru alte frumuseţi mai uşurele, aşa cam *qual piume al vento…*

→

Vecina mea, Africa

Moare Zambezi?

Nicolae MELINESCU

În martie 1980, am fost unul, dacă nu primul român care a filmat, până atunci, Cascada Victoria, de pe malul sudic al fluviului Zambezi. La începutul toamnei australe, *Mosi-oa-Tunya* – „Norul care tună" –, cum i-au spus localnicii *lozi,* prăvălea peste o mie de metri cubi de apă învolburată în fiecare secundă peste pragul înalt de o sută de metri tăiat în bazaltul african. Mugetul prelungit, aruncat peste *veld,* anunţa spectacolul grandios cu mult înainte să ajung şi să-i admir măreţia. O coloană de pulbere fină proiectată la aproape un kilometru în atmosferă marca, peste coroanele copacilor, o cotă gigantică a reliefului african. La poalele pădurii de un verde intens, lustruit de abundenţa particulelor de apă, se întindea o vegetaţie bogată, colorată de flori exotice cu nuanţe incandescente, potolite elegant de clar-obscurul tainic al unui tunel vegetal nesfârşit.

Cunoscută de olandezi şi portughezi de prin secolul al XVII-lea, cascada a fost popularizată de scoţianul David Livingstone după 1855, când a şi botezat-o „Victoria", spre gloria trufaşei suverane britanice de la acea vreme. Pentru localnici, cascada a fost şi a rămas un personaj legendar numit *Seongol, Chongwe* sau „Sălaşul curcubeului", datorită irizărilor pe care le capătă norul de apă în bătaia razelor soarelui. Cascada este unică, nu atât prin înălţime, cât mai ales prin lăţimea sa de peste un kilometru şi jumătate. Livingstone a crezut că ea nu depăşeşte câteva zeci de yarzi pentru că a făcut măsurătorile cu o frânghie înnodată la fiecare yard (0,9144 m). Funia s-a agăţat de stânci şi măsurătoarea s-a dovedit eronată. Abia după 1900, când au fost construite calea ferată de la Cape Town până în Congo şi podul de peste Zambezi, s-au refăcut măsurătorile şi au fost corectate primele date. Rămâne meritul pastorului metodist scoţian Livingstone nu numai de a fi redescoperit cascada de pe Zambezi, dar şi de a o fi descris şi amplasat geografic în preumblările sale prin Africa subtropicală. Şi azi el contemplă spectacolul învolburat al fluviului de pe soclul statuii ridicate în memoria sa pe malul sudic. Nu mică cred că i-ar fi fost uimirea dacă s-ar fi confruntat în realitate, pe timpul explorărilor sale, cu imaginea de la începutul verii australe a lui 2019 (decembrie în emisfera nordică), pentru că din imensa turbulenţă fluvială nu a mai rămas decât un firicel de apă, cam cât Argeşul nostru, mai sus de cetatea lui Negru Vodă.

Variaţiile de debit între cota maximă şi cea minimă se plasează, de obicei, între 1 la 4, până la 1 la 6. Fluviul Zambezi, lung de peste 2.500 de kilometri, a mai traversat anotimpuri secetoase, dar secarea lui până la 82% în pragul cascadei este fără precedent în istoria sa înregistrată prin observaţii metodice. Cea mai gravă secetă din ultimele două sute de ani a alimentat temerile că numeroasele modificări climatice ar putea fi la originea actualei stări de fapt şi ar putea să modifice aspectul întregului bazin al fluviului în următoarele decenii. Preşedintele Zambiei, ţara riverană din nord, a atras atenţia că fenomenul prezent ar putea să descrie consecinţele directe ale modificărilor climei. Cercetătorii sunt mai prudenţi şi consideră că scăderile actuale de debit sunt provocate de un cumul de factori. Harold King, expert în studierea fluviului Zambezi, aminteşte că puseurile secetoase nu sunt excepţionale, pentru că o situaţie asemănătoare, dar nu la fel de dramatică, s-a înregistrat în 1995. Dacă asemenea episoade devin nu numai frecvente, ci stabilesc o nouă paradigmă, atunci ele pot fi contabilizate ca efecte ale modificărilor climei globului. „Acum trei ani, a mai fost o perioadă, e adevărat, mai scurtă, de secetă. Pe măsură ce apa s-a încălzit sub razele soarelui, fluviul a pierdut în pragul cascadei 437 de metri cubi de apă pe secundă prin evaporare." (https://www.theguardian.com/ world/ 2019/ dec/07/ victoria-falls-dries-to-a-trickle-after-worst-drought-in-a-century, accesat 8 decembrie 2019)

Efectele fenomenului sunt devastatoare pentru întreg microclimatul riveran şi pentru populaţiile care trăiesc pe malurile zambian (nord) şi zimbabwian (sud). Fluviul este sursă de apă pentru irigaţii, este rezervă de alimentaţie prin cele peste 40 de specii de peşte comestibil. Moshi-oa-Tunya a dus la dezvoltarea staţiunilor turistice Livingstone, în Zambia, şi Victoria Falls, în Zimbabwe. Hoteluri, restaurante, parcuri naturale, trasee exotice aduc venituri importante pentru localnici atunci când cascada oferă spectacole de neuitat. Prăbuşirea nivelului apelor a dus şi la scăderea dramatică a numărului vizitatorilor şi la reducerea corespunzătoare a veniturilor din turism.

Perimetrul cascadei păstrează şi un reper al istoriei recente, care a marcat drumul ţării de la sud, de la statutul de colonie britanică, Rhodesia de Sud, la cel de nou stat Zimbabwe, recunoscut internaţional după alegerile multirasiale şi independenţa din 1980. Primele contacte între guvernul minoritar al albilor, condus de Ian Smith, şi reprezentaţii majorităţii din Congresul Naţional African, conduşi de Abel Muzorewa, delegaţi ai Uniunii Naţionale Zimbabwe a lui Joshua Nkomo şi ai Uniunii Poporului din Zimbabwe a lui Robert Mugabe s-au desfăşurat într-un tren garat timp de o zi la mijlocul podului peste Zambezi, în tărâmul nimănui, contacte susţinute de preşedintele zambian, Kenneth Kaunda, şi de ţările aşa-numite din prima linie. Negocierile din august 1975 au fost iniţiate de premierul sud-african Balthazar Johannes Vorster şi urmăreau depăşirea unei stări de tensiune, păguboasă pentru ţările din zonă. Africa de Sud se temea, pe bună dreptate, că mişcarea naţionalistă a africanilor rhodesieni s-ar fi putut revărsa pe propriul teritoriu. Zambia, susţinătoare a naţionaliştilor africani, îşi vedea ameninţat exportul de cupru prin Africa de Sud, singura cale sigură de tranzit în condiţiile în care ieşirea la Oceanul Indian era compromisă de lupta pentru putere din Mozambic între Frelimo, marxist, şi Renamo, filo-sudafrican, iar cea la Atlantic de războiul intern dintre Mişcarea Populară pentru Eliberarea Angolei, marxistă, UNITA, filo-americană şi FNLA, filo-chineză.

→

O, dar poveştile astea se întreţes cu atâta complicaţie că e greu să le mai urmăreşti desenul. Lui Anton Bibescu îi datorează Proust primele apariţii editoriale ale scrierilor sale după ce André Gide îi trântise uşa-n nas de la *Nouvelle Revue Française,* din eroarea regretabilă de a fi confundat filfizonul cu marele scriitor care se anunţa a fi autorul volumului *Du coté de chez Swan*, retras după aceea *À l'ombre des jeunes filles en fleur* şi rămas de-a pururi pe culmea literaturii franceze din secolul al XX-lea.

Urmând exemplul mamei sale de a-i ajuta pe cei talentaţi, Anton Bibescu ar fi vrut să promoveze şi scrierile lui Mihail Sebastian în limba franceză, dar moartea n-a mai avut răbdare.

O prezenţă nelipsită din salonul parizian al Elenei Bibescu era şi Ignacy Jan Paderewski, pianist polonez care avea să devină mai târziu şi prim-ministru în ţara lui, spre marea dezamăgire a lumii bune din Oraşul-Lumină, care socotea că-i adevărată decădere să ajungi din muzician celebru un politician oarecare, momit de greutatea sacului cu bani…

Şi, în mod cu totul excepţional, era primit şi adolescentul George Enescu, interpret şi muzician foarte promiţător, de a cărui promovare amfitrioana s-a preocupat cu princiară generozitate. Ei i se datorează organizarea în anul 1898 la Paris a primei audiţii a *Poemei Române* de George Enescu, compusă de el pe când avea 16 ani, în interpretarea Orchestrei Colonne, dirijată de Eduard Colonne însuşi, tot ei concertul dat de tânărul Enescu la Bucureşti, pe podiumul Ateneului Român, când, în sală, pe lângă purtătorii de coroană, se mai afla şi năucitor de frumoasa Maruca şi-al ei soţ Cantacuzin, iar Carmen Sylva s-a grăbit să-l aducă pe George de la Liveni la Palat ca să-l pună să-i cânte şi să-i încânte Curtea. Ca din întâmplare (?!) era pe acolo şi Maruca, fermecătoare şi fermecată de tânărul zeu al viorii… Bineînţeles, era şi prinţesa Elena Bibescu, prietenă a reginei Elisabeta, sensibilă ca şi aceasta la povestea de iubire dintre prinţul moştenitor al tronului, Ferdinand, şi Elencuţa din neamul boierilor cărturari Văcăreşti. De la aceasta li s-a tras la toate trei exilul impus lor de intransigentul Carol de Hohenzolern. Elena a rămas neconsolată, departe de ţara în care strămoşii îi lăsaseră moştenire *Creşterea limbii româneşti/ Şi-a patriei cinstire,* deşi, prin Franţa unde a trăit, chiar a adus cinstire patriei sale. Regina exilată s-a bucurat de prietenia fascinantului aventurier scriitor Pierre Loti, autorul romanului *Cio-Cio-San/ Madama Butterfly* a lui Puccini, şi astfel exilul i s-a părut mai uşor de îndurat. Prinţesa Elena Bibescu şi-a văzut de ale ei la Paris, fiind o adevărată protectoare a multor tineri români studioşi ajunşi prin capitala Franţei, mândră de cetăţenia ei română la care nu a renunţat niciodată. Nu, Anna de Noailles Brâncoveanu, nu strâmba din nasul tău subţire! Elena Bibescu era mândră de originea ei română. Moartea a ajuns-o în ţară şi trupul său a fost dat pământului românesc. Odihneşte în Cimitirul Eternitatea din Bârlad, alături de cei care i-au dat viaţă.

Despre Alexandru Bibescu nu se ştie mare lucru. Era şi el pe undeva în umbra acelei sclipitoare de inteligenţă, talent şi generozitate Elena Bibescu. Rămas văduv, el s-a recăsătorit cu o altă Elena – Hélène Reye, şi a închis ochii în 1911, undeva prin Savoia.

Prinţesei Elena Bibescu, investită de George Enescu cu calitatea de vice-mamă, i-a dedicat acesta întreaga sa creaţie de până la *Oedipe.* Această lucrare îi va fi dedicată în anul 1934, drept ofrandă cât s-o lecuiască de amarurile de care nu el era răspunzător, mult dragei sale doamne-domniţe Maruca, marea şi unica lui iubire, care avea să accepte, după aproape patruzeci de ani de rătăciri prin alte iubiri, să-i devină soţie. Se întâmpla aceasta după ce filosoful Nae Ionescu, universitarul de a cărui lumină s-au „contaminat" Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Eugen Ionescu, Emil Cioran şi mulţi alţii (aceştia *mulţi* rămaşi în ţară şi ajunşi în temniţele comuniste după instaurarea în România a dictaturii roşii zisă a proletariatului), să o părăsească pe Cantacuzina Maruca născută cu 13 ani înaintea lui, pentru abia pârguita pianistă Cella Delavrancea, lângă care filosoful avea să şi închidă ochii în 1940, „ratând" în felul acesta „universitatea" de la Aiud de care au „beneficiat" adepţii filosofiei sale.

Despre Nae Ionescu nota mult îndrăgostita Maruca în jurnalul ei: *Gândea şi trăia absolutul, la aşa înălţimi şi în aşa adâncuri, că te lua adeseori ameţeala în preajma lui. [...] Avea aripi întunecate, sumbra şi nealterata frumuseţe a lui Lucifer, chiar şi mândria aceluia care, după ce l-a adorat pe Dumnezeu, se măsoară cu El şi îl sfidează.*

Să ne mai mirăm că după ce a fost abandonată de *Lucifer*, ea… a luat foc, încercând să se sinucidă cu nu ş' ce soluţie în care se regăsea uşor diluată formula chimică H_2SO_4? Dar să nu uităm că mai era şi Enescu pe acolo. Iubitor, răbdător, devotat, grijuliu, balsam şi binecuvântare pe sufletul ei rănit de moarte, mângâiere şi remediu pe obrazul ei devastat de acidul administrat cu princiară nepricepere…

Dar noi nu de Maruca ne ocupăm acum. Am amintit de ea doar pentru că Enescu a divinizat-o după o lege de care ştia doar inima lui.

Binecuvântată fie-i memoria prinţesei Elena Bibescu, protectoarea genialului compozitor al *Rapsodiilor Române* (de-ar fi să le amintim doar pe acestea şi-ar fi prea îndeajuns!), vice-mama lui George Enescu şi mamă deplină a celor doi fii ai săi, Anton distinsul diplomat, şi Emanuel cel legat de pământul strămoşesc.

La curtea epigramei

Epigrama potatorică (II)

Elis RÂPEANU

Cu timpul, coborau în crama de la Bolta Rece şi studenţii şi tinerii absolvenţi ai universităţii, care organizau, la diferite ocazii, petreceri, şi *Universitas vinorum* răsuna de cântecul *Gaudeamus igitur.* În această atmosferă aveau loc adevărate recitaluri de poezie, îngemănate cu parodii. Astfel, poetul Petru Fântânaru (născut în 1867 la Fălticeni, cel care a scris în 1891 volumul *Radicale*, publicat în 1894 sub pseudonimul Vladimir) a parodiat *Somnoroase păsărele:*

Drăgălaşe păhărele
Dinainte-mi să se pună,
Să se toarne vin în ele,
Poftă bună!

Să golim toţi în tăcere,
Iar cuiva vin de nu-i place,
Beie-atunci mai bine bere,
Beie-n pace!

Cine-i ameţit prea tare,
Pe sub mese să se culce
Şi în zgomot de pahare
Doarmă dulce!

Să nu fie vorbă lungă,
Doară ştim ce scurtă-i viaţa,
Să bem până să ne-ajungă
Dimineaţa!

La parodie răspunde poetul Băduşcă (Grigore Petcu, n. 1 iunie 1855 în Iaşi, fratele lui Ion Grigoriu-Havas – decanul ziariştilor din Moldova), cu următorul catren ce-şi va fi prelungit, poate, ecoul, în epigramele de mai târziu pe tema „Pe Dunăre de-ar curge vin":

Mările de vin să fie
Lucru negândit
C-ar ajunge tot ieşeanul
Marinar vestit!

Este de la sine înţeles că, în literatură, via şi vinul – „vast material de cultură" – constituie o temă frecvent abordată, cu o arie întinsă, mai ales în creaţia umoristică. Vinul este un dar dumnezeiesc, cere înţelepciune şi cumpătare. A însoţit civilizaţia omenirii, a fost cântat de poeţi, dar creaţiile umoristice i-au dezvăluit aspecte mai puţin lăudabile, mai ales în epigramele încărcate de sensuri, cu învăţăminte demne de luat în seamă. E adevărat că, aşa cum se ştie, vinul este dătător de voie bună, sub influenţa unui pahar de vin rosé, mintea este mai avântată, cheamă inspiraţia. Aşa se explică faptul că majoritatea scriitorilor sunt slujitori supuşi ai zeului Bachus (dar nu şi invers).

După cum se ştie, un adevărat cavaler al vinului a fost renumitul scriitor şi epigramist Al.O. Teodoreanu (Păstorel). La un pahar de vin cu Robert de Flers, afirma: „Vinul trăieşte, are o conştiinţă personală, ale cărui virtuţi ascunse sau calde slăbiciuni trebuie ghicite". Iar neîntrecutul, spumosul epigramist dădea dovadă de spirit de „sacrificiu" în „lupta" cu misterele vinului:

Ne cheltuim în vaste fantezii,
Entuziaşti, mai tineri sau mai maturi,
Dar savurând licoarea-atâtor vii,
N-ai descifrat destul… Şi nu te saturi.

Vinul, dar mai ales efectul lui, i-au preocupat pe filosofi, sociologi, medici, scriitori ş.a., dictoanele şi citatele celebre, aforismele, epigramele, poeziile, cronicile ritmate etc. întregesc un tablou de o diversitate surprinzătoare; totuşi, aceste creaţii pot fi reunite sub titlul „Şpriţuri cu sughiţuri". Şi, ca un fel de concluzie a acestei introduceri, ne întrebăm în sinea noastră de umorişti: nu cumva vinul a avut şi el partea sa de vină în comiterea păcatului originar? Altfel cum se poate explica faptul că Adam şi Eva n-au avut la îndemână, pentru a-şi ascunde părţile ruşinoase, decât frunza de viţă?

După cum se spune că „nu e om să nu fi scris o poezie, măcar o dată, doar o dată-n viaţa lui" şi, de ce nu? – o epigramă, tot astfel, credem că nu e om – personalitate culturală, scriitor, om de ştiinţă ş.a. – care să nu se fi referit la vin. Iată câteva exemple din însemnările noastre (extrase din *Rebus*, nr. 21 (2005), 1 noiembrie 1986).

Alexandru Macedonski, *Închinare:*

Nu e de aur: e de raze
O-ntind grifonii ce-o susţin
E dătătoare de extaze
Cu ea-n onoarea ta închin
În scânteierea-i de topaze
Aprinde-al nemuririi vin.

Nicolae Iorga: „Patru lucruri veselesc ochii: un câmp împodobit cu flori, o apă limpede şi curgătoare, un vin bun şi natural şi sosirea celor dragi."

George Enescu: „Muzica şi vinul sunt manifestarea cea mai directă şi cea mai sinceră a sentimentelor. În ele se oglindesc şi se reflectă, fără posibilitate de prefăcătorie, însuşirile psihice ale omului."

Ioan Dan (192): „Vinurile de Arad şi Lipova sunt grase ca laptele… Vinurile de Huşi au nimicit două oşti polone care au călcat Moldova în urmă cu câteva sute de ani."

Tot aici e citat şi Marin Sorescu:

Dacă nu cer prea mult
Cum să suport eu drumul şi diferenţele
de temperatură, luminozitate şi presiune
dintre Rai şi Iad
Dacă n-am vinul să-mi dea curaj?

Constantin Neamţu: „Vinul este singurul lichid care nu se supune principiului vaselor comunicante: îl torni pe gură şi nu coboară, urcă…"

Un prieten al vinului a fost şi Ionel Fernic, compozitorul şi poetul care se ducea cu trăsura de la Ploieşti la Valea Călugărească, la vărul său, şi se întorcea, după câteva zile, tot cu trăsura, având la picioare clondire cu tărie şi damigene cu vin de tămâioasă. Iată o strofă din două parodii ale sale: *Romanţa vedrei care minte* (după *Romanţa celei care minte* de Ion Minulescu):

Eu ştiu c-ai să mă-mbeţi chiar mâine,
Dar fiindcă azi te voi bea toată
Am să te beau,
E vechi... proverbul
Şi nu eşti prima savurată!

Balada beţivului grăbit (parodie după *Balada chiriaşului grăbit* de George Topîrceanu):

Trec anii, trec zilele-amare
Şi-n zbor săptămânile trec,
Rămâi sănătos, cârciumare,
Îmi iau clondiraşul şi plec.

La loc de cinste, în literatura „potatorică", se situează şi creaţia lui Ion Pribeagu. Consemnăm un „dublu catren" din *Balada vinului:*

Te cânt, amice Vin, de-a pururi
Şi-n faţa ta sfios mă-nchin,
Te cânt în sticlă şi în Ploscă
Şi în clondir, amice Vin.
Te sorb, când eşti Bordeaux sau Cipru
Te vreau, Fetească sau Cotnar
Şi te sărut cu frenezie
Când îmi zâmbeşti dintr-un pahar.

În ceea ce priveşte băuturile-băutorii, vinul face parte parcă din fiinţa românului. Marele Alb, scriitorul Fănuş Neagu, cel care spune că vinul bun trebuie să îndeplinească cinci condiţii – alb, sec, rece, mult, gratis, afirmă: „Ideea mea fixă, în zilele de toamnă, despletind legende, e că noi, românii, suntem de o stea şi de un răsărit cu viţa de vie, că suntem de-o naştere şi-o moarte cu vinul".

(Va urma)

Nici Congresul Naţional African rhodesian şi nici guvernul minoritar, plasat sub embargou internaţional în urma declaraţiei unilaterale de independenţă din 1965, nu au cedat după acest puseu modest de destindere, Ian Smith, declarând după discuţii că Rhodesia avea să fie condusă de albi cel puţin încă o mie de ani. Dar, în 1979, la Londra, a fost încheiat acordul de la Lancaster House, care a definitivat planul alegerilor libere multirasiale şi ale independenţei de stat, proclamată la 28 aprilie 1980. Începutul a fost făcut şi renovarea regiunii a pornit, în mod simbolic, de sub privirea de bronz a lui David Livingstone, predicatorul celor trei C ai cuceririi africane: Creştinism, Comerţ, Civilizare.

Zambezi a găzduit şi cântecul de lebădă al colonialismului în Africa australă. Între 1955 şi 1959, firma italiană Impresit a construit pe Zambezi un baraj în arc de cerc înalt de 128 de metri şi lung de 579 de metri, între Rhodesia de Nord şi cea de Sud. După finalizare, fluviul a creat o adevărată mare interioară lungă de 130 de kilometri. Centralele electrice amenajate în 1970 şi modernizate în mai multe rânduri, produc în prezent 6.400 de megawaţi/oră pe an. Construcţia barajului, la preţul de 135 de milioane de dolari, la valoarea din 1960, a implicat relocarea a 57.000 de membri ai tribului *tonga,* trăitori pe malurile fluviului. Puterea colonială nu avea niciun obstacol în calea exproprierilor, dar au fost anunţate şi câteva manevre de cosmetică politică. „Nimic din ce s-ar fi putut face cu un buget limitat nu a fost ignorat de autorităţi. Localnicii au fost instruiţi în ferme demonstrative, au fost învăţaţi să crească noi culturi de papaya, banane, portocale şi legume pe dealurile terasate şi irigate. În pieţe cooperatiste *tonga* s-au organizat şi şi-au creat propriile facilităţi de comercializare. (David Howarth, *The Shadow of the Dam,* Collins, London, 1961) Ceea ce a omis descrierea idilică este efectul noii mări interne în amonte şi, mai ales, în aval de baraj. În 2010, ploile abundente au impus deschiderea porţilor de control al debitului şi 130.000 de localnici au fost evacuaţi din cauza apelor umflate. În pragul verii australe a lui 2020, reducerea severă a volumului de apă a provocat prăbuşirea producţiei de energie a celor două centrale de la Kariba, zambiană şi zimbabweană, şi a lăsat fără electricitate comunităţile de pe ambele maluri. Sistemele de irigaţii au funcţionat numai la cote de alarmă şi a fost raţionalizată alimentarea cu apă potabilă.

Noile dificultăţi provocate de agonia marelui fluviu provoacă tensiuni politice. În Zimbabwe, succesorul lui Mugabe, preşedintele Emerson Mnangagwa, nu se poate lăuda cu redresarea economică promisă. Costul electricităţii s-a dublat. Seceta a generat o criză alimentară gravă şi valul de proteste populare a fost cu greu şi brutal reprimat de poliţia politică. Pentru zambianul Edgar Lungu, ales în 2015, opoziţia pare să-i ameninţe longevitatea politică. Ca să scape de orice acuze, el a dat vina pe ONG-uri ostile şi pe forţe inamice din exterior, acuzate că au pus la cale violenţe de stradă ca să discrediteze guvernul şi politica sa, acţiuni în care au fost atrase media externe, tocmai la apogeul unor provocări economice a căror depăşire reclamă stabilitate şi unitate. „Agenţi imperialişti luptă să profite de situaţia noastră actuală, pentru ca, în egoismul lor bolnav, să preia controlul asupra resurselor noastre naturale, în special a celor minerale." (https://www.lusakatimes. com/2019/12/08/external-agents-stirring-up-unrest-to-force-regime-change-in-zambia/, accesat 8 decembrie 2019)

Secarea Cascadei Victoria, chiar dacă nu are încă frecvenţa îngrijorătoare pentru hidrologi şi unii climatologi, a devenit pentru conservaţionişti unul dintre semnalele cele mai alarmante ale catastrofei ecologice universale. Ei, şi nu numai ei, solicită cu insistenţă acţiuni conjugate ale decidenţilor din centrele de putere şi promovarea unor programe ample, utile, mai necesare decât apelurile patetice ale unei adolescente întârziate, care se agită pe teme incomplet înţelese şi vânturate doar pentru gonflarea propriului ego.

Un *Paradox* desfăşurat în timp

Mircea OPRIŢĂ

***Paradox* este publicaţia** Cenaclului „H.G. Wells", apărută iniţial sub egida Casei de Cultură a Studenţilor din Timişoara, ca fanzin. A cunoscut ulterior şi alte forme de prezentare: supliment de revistă studenţească, magazin SF, revistă în format electronic. Sub îngrijirea lui Marcel Luca şi Cornel Secu, având copertă şi desene de Sandu Florea, primul număr se editează în noiembrie 1972, ca broşură pe format A4, reprezentând cel dintâi fanzin românesc *tipărit* (fanzinul bucureştean *Solaris*, care deţine prioritatea cronologică absolută, a fost executat prin şapirografiere). Numărul inaugural e încă sărac, cu schiţe de Marcel Luca, Sandu Florea, Doru Treta, Traian Ciuguianu şi, ca invitat de la Cenaclul „Sirius" din Bucureşti, Gabriel Manolescu. Câteva opinii critice completează sumarul. Apariţiile următoare, corespunzătoare anilor 1973 şi 1974, vor fi doar şapirografiate, ceea ce pune în evidenţă un regres de imagine, compensat totuşi printr-o creştere în volum a cuprinsului şi, de asemenea, prin lărgirea echipei de colaboratori. Un alt număr, obţinut prin fotocopiere, se publică în 1977, având texte semnate de Lucian Ionică, Silviu Genescu, Duşan Baiski şi Cornel Secu (sub pseudonimul Dan Deban). Începe să se contureze un nucleu publicistic, cu articole privitoare la specificul anticipaţiei.

În 1978, cenaclul reuşeşte să deschidă seria *Paradox*-urilor publicate ca suplimente de literatură SF ale revistei *Forum studenţesc,* ceea ce înseamnă un câştig pe mai multe planuri: revenită la litera tipărită, întâi ca broşură pe format A4, apoi pe un format mai extins decât cel iniţial şi având uneori la dispoziţie 24 de pagini mari, publicaţia începe să semene cu o revistă propriu-zisă. Între anii 1980-1982, *Paradox*-ul apare de două ori pe an, primăvara şi toamna, îngrijit de un colectiv mobil în care Viorel Marineasa, Dorin Davideanu şi Sergiu Nicola (pentru partea grafică) reprezintă prezenţe permanente. Din păcate, numărul curent al revistei nu a mai putut fi menţionat, dintr-o interdicţie a cenzurii (la fel ca în cazul celeilalte publicaţii timişorene, *Helion,* care a trebuit să facă artificii grafice abile spre a-şi marca sugestiv ordinea apariţiilor). Ca urmare, există unele dificultăţi în urmărirea *Paradox*-ului, cercetătorul fiind obligat, spre a stabili o succesiune corectă a numerelor, să ţină seama nu doar de anul apariţiei, ci şi de culoarea imprimată pe prima pagină (oranj, albastru, maro, violet). Redacţia s-a văzut constrânsă să-şi „numeroteze" aposteriori şi pur convenţional, de la 4 la 14, apariţiile publice dintre 1980-1989.

În această etapă colaborează cu proză, alături de „profesioniştii" de atunci ai Timişoarei (Mircea Şerbănescu, Ovidiu Şurianu, Laurenţiu Cerneţ), autori tineri în epocă, precum Lucian Ionică, Silviu Genescu, Ovidiu Bufnilă, Duşan Baiski, Ovidiu Pecican, Dorin Davideanu, Gheorghe Secheşan, Voicu A. David, Claudiu Iordache (viitorul parlamentar), iar ceva mai târziu Constantin Cozmiuc, Leonard Oprea, Antuza Egher Genescu, Györfi-Deák György, Dănuţ Ungureanu, Laurenţiu Nistorescu şi alţii. Revista introduce în fiecare număr câte două medalioane de autori aflaţi în plină şi promiţătoare ascensiune, între cei prezentaţi astfel aflându-se Lucian Petrescu, Alexandru Ungureanu, Voicu David, Alexandru Pecican, Silviu Genescu, Lucian Merişca, Constantin Cozmiuc, Traian Urdea, Viorel Pârligras, Györfi-Deák György şi Dănuţ Ungureanu. Traducerile se fac din Fredric Brown, Robert Sheckley, Kurt Vonnegut Jr., precum şi din autori mai puţin semnificativi pentru gen. Publicaţia îşi dezvoltă un fond de eseuri, recenzii critice, interviuri, reportaje despre principalele manifestări ale fandomului. Unele numere din această serie sunt ilustrate cu grafică de Marina Nicolaev, George Aaron, Traian Abruda.

Imediat după 1989, *Paradox* încearcă aventura privatizării, desprinzându-se de instituţia care patronase cenaclul încă de la înfiinţare şi străduindu-se să supravieţuiască independent. Devenită „magazin science fiction", publicaţia îşi schimbă încă o dată aspectul grafic şi tipografic, revenind la formula broşurii, dar pe format A5. Redacţia se bazează pe câţiva membri ai Cenaclului „H.G. Wells" care şi-au dovedit disponibilităţile organizatorice şi de colaborare şi în vechea formulă: Lucian Ionică (anunţat ca redactor-şef în nr. 1 din august 1990), Dorin Davideanu, Duşan Baiski, Silviu Genescu, Marcel Luca, Viorel Marineasa. Numărul 2 (1991) prezintă o redacţie simplificată, în care intră şi Tudor Beşuan, dar pare să se lipsească de funcţia redactorului-şef. Alte două broşuri, din 1994, îşi micşorează şi mai mult formatul şi îl au ca redactor-şef pe Dorin Davideanu. Ele se publică în preajma convenţiei europene de SF (euROcon) organizate la Timişoara. Zbătându-se în dificultăţile financiare ale „tranziţiei", magazinul nu poate păstra ritmul trimestrial promis cititorilor. Au mai apărut trei numere tipărite, în anii 1997-1999, revenite încă o dată la formatul A4. Primul dintre ele are din nou înscrisă în titlu, poate din inerţie, formula „supliment de literatură science fiction al revistei *Forum studenţesc",* celelalte rămân doar în seama Cenaclului „H.G. Wells". Redactate de Dorin Davideanu, ele includ, pe lângă obişnuiţii autori timişoreni (Marcel Luca, Duşan Baiski, Silviu Genescu, Mihai-Corneliu Donici, Traian Urdea, Laurenţiu Tudor, Constantin Cozmiuc, Mihai Alexandru, Robert Kocher ş.a.), nume mai noi, precum Val Antim, Adrian Chifu şi Radu Pavel Gheo.

După anul 2000, interesul wellsiştilor se mută spre resursele mai ieftine ale publicaţiei electronice. Iniţiatorul şi realizatorul acestei „aventuri" digitale a fost Duşan Baiski, sprijinit de Dorin Davideanu, Antuza şi Silviu Genescu, nu în ultimul rând de György Györfi-Deák. S-au publicat patru numere din *Paradox* în această formulă, corespunzând lunilor ianuarie, februarie, septembrie 2004 şi ianuarie 2005. Pe lângă articolele de retrospectivă „istorică" privind anticipaţia timişoreană, o noutate: în sumarul acestora figurează povestiri şi articole în limbile sârbă, franceză şi engleză.

După anul 2010, publicaţia reia iniţiativa numerelor tipărite, publicând a patra sa serie, în volume anuale prin care Antuza Genescu, Viorel Marineasa, Duşan Baiski, Laurenţiu Nistorescu, Lucian Ionică, Dorin Davideanu şi alţi se străduiesc să păstreze tradiţia vechiului cenaclu timişorean, interesantă acum nu atât pentru creaţia literară a semnatarilor, cât pentru contribuţia lor memorialistică.

Paradox a fost încununat cu mai multe premii în ţară şi peste hotare. În 1980 a obţinut premiul pentru cel mai bun fanzin la cea de-a X-a convenţie naţională, desfăşurată la Timişoara; situaţie repetată de încă două ori pe parcursul următorilor ani. În 1987, la Eurocon X (Montpellier, Franţa), publicaţiei i s-a decernat tot premiul pentru cel mai bun fanzin, de data aceasta de către Societatea Europeană de Science Fiction, organizatoarea amintitei serii de întâlniri internaţionale.

Un lucru demn de a mai fi menţionat este relaţia de exemplară colegialitate menţinută de redacţie, pe parcursul întregii existenţe a *Paradox*-ului, cu celelalte reviste SF publicate la Timişoara, *Helion* şi *Biblioteca Nova*, ambele iniţiate de clubul vecin şi partener, „Helion". Dincolo de orice orgolii şi rivalităţi, cenaclul acesta a fost pornit în 1980 cu sprijinul fondator al unor wellsişti cunoscuţi (Corneliu Giagim, Lucian Ionică, Silviu Genescu, Wilhelm Jäger, Liviu Pârvan), a căror semnătură o vom întâlni frecvent şi în paginile publicaţiilor amintite.

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Casa lumii

Eugenio de Andrade (Portugalia)

Minuscula inflorescenţă
a candelei,
pâinea şi vinul de pe masă
un trandafir,
albul marcant
al patului nearanjat –
eternitatea,
milimetric porţionată
de împărţit cu tine.

Inima

Alaida Foppa (Guatemala)

Se spune că ar fi
cât pumnul.
Foarte mică,
însă neobosită
pune-n mişcare toate
lucrurile.
Ea este truditoarea
ce impecabil bate
tânjind după odihnă,
şi prizonieră este
nedesluşit visând
la evadare.

Fereastra

Forough Farrokhzad (Iran)

Când mi-a rămas credinţa suspendată
de firul gingaş al dreptăţii atârnând
iar prin oraş, răpusă la pământ,
inima razei mele a zăcut
călcată în picioare,
când din nevinovaţii ochi ai dragostei
sub vălul negru şi reglementar ascunşi
prinse-a ţâşni izvorul sângelui
ce-a inundat locaşul cel mai sfânt,
viaţa-mi pierdu orice valoare,
şi numai sunetul pendulei
a mai bătut secundele
în care-am înţeles că negreşit
va trebui himeric să iubesc.

Exil

Bengt Berg (Suedia)

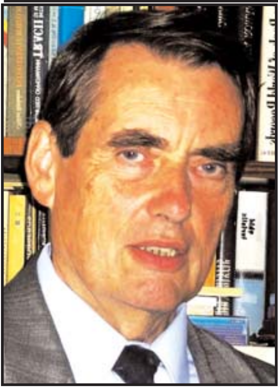
În oraşul străin cu grai neînţeles
rătăcind pe necunoscutele-i străzi;
nici măcar apei din râul
ce curge sub arcul de piatră al punţii
numele nu i-l cunoşti.

Şi iată-te, stând
singur cu tine, în umbra-ţi stingheră
ce-ncet se prelinge pe-asfalt
ca un cântec venit de departe
emis de un fluier ce sună strident.

Dar brusc te zăreşte
o pasăre mică,
privirea ţi-o-ntoarce
cu ochi de piper,
zburând mai apoi spre lumina din zori.

Orizont SF

O realitate spirituală

Dan D. FARCAŞ

În precedentele episoade, am trecut în revistă opinii potrivit cărora ar exista în jurul nostru un soi de „memorie universală”, numită uneori Akasha, inconştient colectiv, câmp morfogenetic, cartea vieţii ş.a.m.d. Această structură ar avea însuşirea de a accesa şi înmagazina toate evenimentele. Ea ar fi sursa informaţiilor primite de clarvăzătorii militari, ori de acei *channelers* de tipul lui Edgar Cayce, sursa dicteului automat, a xenoglosiei, dar tot în ea s-ar crea treptat cópii, de tipul realităţii virtuale, ale vieţii oamenilor, ceea ce ar fi o explicaţie alternativă pentru apariţia de spirite, ori pentru aparentele reîncarnări.

Ar fi posibil? Noi înşine am putea deja, aşa cum menţionam într-un episod mai vechi, să transferăm în lumi virtuale computerizate „cópii” ale vieţii unor oameni. Mai spuneam că, într-un viitor îndepărtat, visăm chiar să conferim unei asemenea dubluri fie şi o fărâmă de voinţă autonomă, de iniţiativă şi o scânteie de conştiinţă. În acest caz, ea ar putea să se facă vizibilă unora şi din proprie iniţiativă. Speculam că un asemenea proces ar putea explica apariţia „stafiilor” unor persoane, în locurile de care acestea au rămas ataşate, ori faptul că unii creatori decedaţi ar putea încerca să-şi continue activitatea, artistică, ori de altă natură, prin *channeling* sau chiar prin luarea în posesie a unor persoane fizice, din lumea materială.

O ipotetică hipercivilizaţie, care ar fi ajuns pe Pământ cu milioane de ani în urmă, putea să creeze, încă de atunci, asemenea lumi virtuale, ca parte a „sistemului său de control”, şi să fi stocat în ele tot ce a fost interesant în lumea noastră. Bazat pe ce tip de echipamente? Desigur, nu ar fi avut nevoie de un supercomputer electronic, similar cu cele ale noastre. Ea va fi găsit mijloace mult mai subtile pentru a-şi păstra bazele de date, poate folosind cea de-a cincea stare a materiei, inaccesibilă simţurilor comune, cea pe care cei vechi o numeau chiar *akasha,* sau poate echipamentele lor puteau fi plasate într-o dimensiune paralelă. Dar cel mai probabil, în spatele unei presupuse realităţi virtuale, construită de o hipercivilizaţie, trebuie să se afle o ştiinţă şi o tehnologie care depăşesc cu mult ceea ce ne-am putea imagina.

Monitorizând progresele civilizaţiei pământene, reprezentanţii hipercivilizaţiilor puteau înregistra şi memora sistematic, în aceste lumi virtuale, faptele, imaginile şi gândurile oamenilor care considerau că prezintă o anumită valoare, realizările lor remarcabile, în ştiinţă, artă, meşteşuguri etc., deci, în ultimă instanţă, toată istoria omenirii şi toate valorile spirituale care au contat vreodată.

Desigur, presupunerea că amintirile noastre şi întreaga noastră viaţă ar fi scrise într-o „supermemorie” ridică numeroase alte probleme. Este această supermemorie o însuşire proprie doar speciei umane sau tuturor creaturilor vii? Este instalată cumva de o inteligenţă nepământeană, prin folosirea proprietăţilor naturale ale materiei? Dacă da, este complet artificială? Cum funcţionează? Conţine cumva şi o parte din mintea conştientă a oamenilor? Altfel spus, poate oare o persoană să posede conştiinţă fără a face apel la această supermemorie? Şi aşa mai departe. Aproape cu siguranţă nimeni nu are răspunsuri ultime la aceste întrebări. Dar putem să emitem ipoteze.

De exemplu, putem specula că un gând sau o amintire poate fi simultan atât în creierul nostru cât şi în „dincolo”, în acea supermemorie, folosind fenomenul de „nonlocalitate” (*entanglement*), fundamental în fizica cuantică.

Natura realităţii virtuale memorate în „inconştientul colectiv” ridică, de asemenea, unele probleme. O persoană care aparent a suferit o răpire OZN relata profesorului John Mack că „entităţile spirituale” întâlnite i-au spus: „Noi nu suntem făcuţi din date fizice ... nu suntem în spaţiu/timp. Noi nu avem nicio formă.” Sau că „trecutul, prezentul şi viitorul sunt una”, ori că, în lumea lor, „totul este întotdeauna prezent”. Şi Raymond Fowler relata că martorei Betty Andreasson Luca o entitate i-a transmis că timpul lor nu este ca timpul nostru, deşi ei ştiu bine ce este timpul nostru, adăugând că ei pot inversa sensul scurgerii timpului.

Informaţii asemănătoare au obţinut şi dr. Raymond Moody, prof. Dumitru Constantin-Dulcan, din Bucureşti, sau alţii, de la persoane revenite din stări de moarte iminentă. Ei afirmau că au ajuns într-un loc în care „nu există timpul liniar, ci un continuu prezent, în care sunt incluse cele trei timpuri – trecut, prezent, viitor”.

Aceste afirmaţii, aparent paradoxale, devin perfect inteligibile în ipoteza că toate acele entităţi fiinţează de fapt în interiorul unor înregistrări, din supermemorie. Cu o comparaţie niţel simplistă, şi un disc DVD conţine, în orice moment, întreaga succesiune de evenimente dintr-un film. Trecutul, prezentul şi viitorul oricărui episod sunt, simultan, pe disc. Ne putem întoarce la începutul filmului, putem „derula” întâmplările din film şi într-un sens şi în cel opus, cu orice viteză, „inversând scurgerea timpului” ş.a.m.d.

Folosind o asemenea „supermemorie”, unii oameni ar putea „călători în trecut”, retrăind evenimentele de atunci de parcă ar fi aievea. Clarvăzătorii militari americani erau instruiţi pentru astfel de „călătorii”, accesând nu doar orice punct din spaţiu, ci şi orice moment din trecut. Dar – în această ipoteză – o călătorie în timp nu se realizează în realitatea fizică (aşa cum se presupune în unele povestiri SF), ci în copia ei, din realitatea virtuală, stocată în acea supermemorie. „Călătorii în timp” ar putea fi chiar implicaţi în anumite interacţiuni. Dar ei nu vor deranja astfel, de fapt, evenimentele, aşa cum s-au petrecut ele în realitate (un act care ar duce la grave paradoxuri), ci doar „copia” virtuală a acestora, care va prezenta forma sa iniţială pentru următorii vizitatori.

Prin simetrie, o asemenea călătorie ar putea fi făcută şi *în viitor,* desigur presupunând că în supermemoria despre care vorbim, sunt stocate *scenarii* de viitor (nicidecum evenimente implacabile). Multe persoane au afirmat că au primit, prin revelaţie, *channeling,* în timpul unor răpiri OZN etc., informaţii despre evenimente viitoare. Previziunile profeţilor şi prezicătorilor din antichitate conţineau, de foarte multe ori, avertismente catastrofice. Un exemplu faimos, din antichitate, este „Apocalipsa” lui Ioan de Patmos. Dar acelaşi tip de avertismente a fost primit şi în timpul unor răpiri OZN. Martorii spuneau că li s-a arătat un viitor cu oraşe distruse, cu incendii devastatoare, cu o omenire exterminată ş.a.m.d. Am întâlnit astfel de relatări inclusiv în România. Dacă acceptăm toate acestea, următoarea întrebare va fi: cine a alcătuit aceste scenarii şi cine le-a inclus în „supermemorie”? Sunt ele rezultatul unei emergenţe naturale sau cumva creaţii ale unor hipercivilizaţii?

În literatură există ipoteze încă şi mai îndrăzneţe. Sociologul dr. Courtney Brown (n. 1952), profesor de politologie, din 1986, la Universitatea Emory din Atlanta (Georgia), afirmă în cărţile sale că – prin tehnici de *remote viewing* – a ajuns într-un loc despre care i s-a spus că este „Sediul Federaţiei Galactice”. În mod obişnuit, un clarvăzător sau o persoană în stare de extracorporalitate vede obiectele şi oamenii din zona ţintei, dar nu poate interacţiona fizic cu acestea, iar el însuşi nu este văzut, având cel mult un corp spiritual. Făpturile întâlnite de Brown aici – şi ele de consistenţă spirituală – l-au întâmpinat însă imediat şi l-au salutat, spunându-i că sunt bucuroşi „că şi noi am sosit în sfârşit”, menţionând că această cale, spirituală, este singura prin care îi vom putea vreodată contacta. Entităţile i-au confirmat că se află demult pe Pământ, dar nu vor intra în legătură cu noi „până nu ne maturizăm”. Au confirmat inclusiv răpirile de oameni, experimentele genetice etc.

Un personaj de vază i-a spus că pământenii sunt deocamdată brutali şi indisciplinaţi; prin urmare, vor trebui să treacă prin transformări importante înainte de a putea începe călătoriile cosmice şi înainte de a intra în contact nemijlocit cu reprezentanţii altor civilizaţii. Deocamdată evoluăm supărător de încet; dar toate civilizaţiile evoluate aşteaptă răbdătoare, la nivel galactic, deoarece ele contează în viitor pe contribuţia noastră. În primul moment, lui Brown această afirmaţie i s-a părut neverosimilă, dat fiind imensul decalaj dintre nivelurile noastre de dezvoltare. Totuşi, un asemenea mesaj a fost menţionat şi în alte mărturii privind presupuse întâlniri cu extratereştri.

O altă informaţie foarte interesantă pe care Courtney Brown spune că a primit-o este că aşa-numita „Federaţie Galactică” este, înainte de toate, o organizaţie a unor lumi spirituale, invizibile, astrale. O creatură i-a spus: „Fiinţe fizice nu ar fi în stare să coordoneze Galaxia”. Deşi lumea fizică este cea a adevăratei existenţe, a progreselor individuale şi colective, a realizărilor majore, ea este o lume temporară, în care spiritele petrec un timp limitat, după care se întorc în perenele sfere astrale. Brown însuşi nu garanta pe deplin acurateţea viziunii sale; dar dacă este aşa?... (Va urma)

Semn(al) de carte

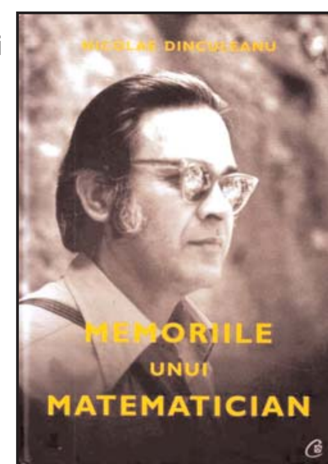
Nicolae Dinculeanu, *Memoriile unui matematician,* Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2019

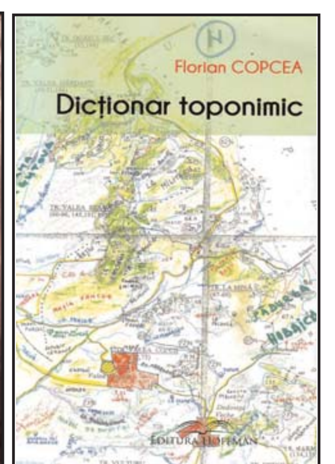
Memoriile profesorului Nicolae Dinculeanu trasează reperele unui secol teribil din istoria României – sfârşitul perioadei interbelice, Al Doilea Război Mondial şi comunismul. În plus, matematicianul autoexilat în Occident pune faţă în faţă, prin peregrinările lui, două lumi care, până la un moment dat, păreau ireconciliabile – lumea tihnită şi plină de minunăţii a Vestului şi lumea (cândva idilică) a României, strivită sub bocancii comunismului. În profunzime, însă, dincolo de numeroasele întâmplări prin care a trecut povestitorul în viaţa lui, se simte întotdeauna – uneori blândă, alteori austeră, dar mereu îmbucurătoare – prezenta Reginei Ştiinţelor. (Extras de pe coperta a patra a cărţii)

Florian Copcea, *Dicţionar toponimic,* Editura Hoffman, Caracal, 2019

Elementele toponimice identificate în comuna Şimian, spaţiu situat din punct de vedere geografic şi dialectal la confluenţa subdialectului bănăţean cu graiurile din nord-vestul Olteniei, nu au fost pe deplin tezaurizate sau studiate, lucru care a condus la dispariţia multora din memoria colectivă. Constatările noastre făcute în urma cercetărilor din teren şi a sporadicelor surse documentare, ne-au oferit posibilitatea realizării unui inventar lingvistic şi extralingvistic în măsură să demonstreze importanţa lor pentru istoria acestor meleaguri şi nu numai. Fără îndoială, numele de locuri conţin, în esenţa lor, aspecte şi informaţii indubitabile din viaţa materială şi spirituală a comunităţii, întregind astfel tezaurul toponimic românesc. Este drept, există toponime care deşi încă se mai păstrează în vorbirea curentă, sunt golite de sensul iniţial şi îşi dezvăluie semnificaţiile, prin investigaţii etimologice, numai specialiştilor în materie.

După cum vom vedea, toponimele reţinute de noi, în baza utilizării criteriilor etimologico-stratigrafice, au la bază apelative româneşti sau, în puţine cazuri, de provenienţă sud-slavă. Unele dintre ele sunt ieşite din uz, altele se mai găsesc în hărţile vechi ale zonei. (Autorul, în Argument)

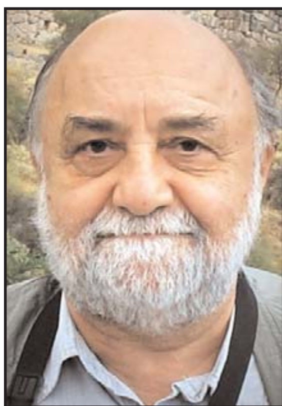

Ars longa...

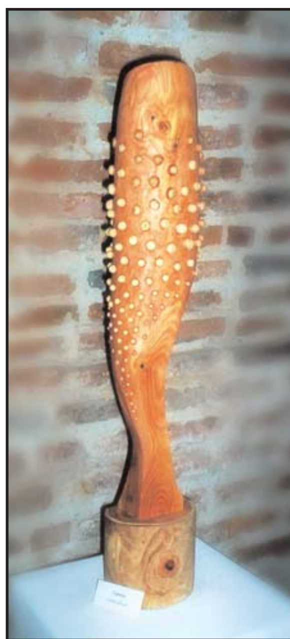
Xiloformele lui Constantin Rădulescu

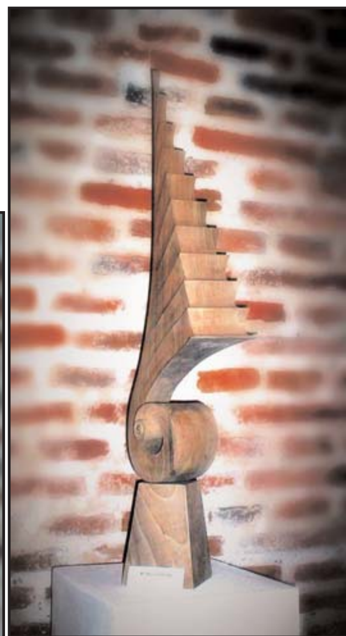

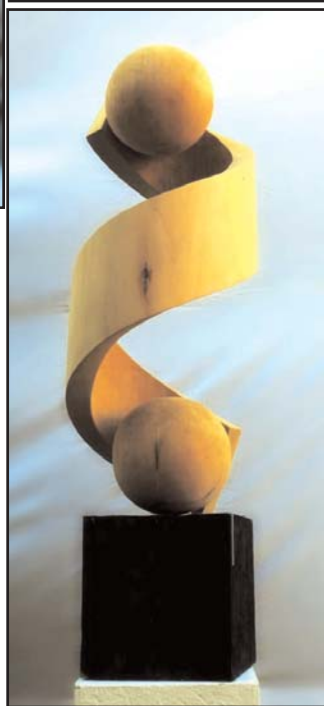
Eugen CONSTANTINESCU

Sunt mulţi cercetători ai specificului culturii române care descriu legătura dintre om şi codru pe aceste plaiuri ca una de frăţietate. De aceea, obstinaţia cu care s-a purces în ultimii 30 de ani la distrugerea pădurilor pare să întoarcă drumul firesc al naţiei. Preeminenţa lemnului asupra altor materiale de construcţie s-a dovedit salutară, atât casele, cât şi bisericile noastre primind o căldură binecuvântată. Lemnul s-a transformat în muzică (toacă, fluier, caval), dar şi în obiecte migălos meşteşugite (porţi, tacâmuri, unelte agricole, beţele căluşarilor, măşti folosite în sărbători). Nu se putea ca el să nu inspire pe modelatorii formelor cunoscuţi îndeobşte sub numele de sculptori. Aceştia conservă acest „frate”, nemurindu-l prin forţa exprimării propriilor sentimente. Pentru lemn, este valorificarea supremă.

Îmi revine, dar, plăcerea de a prezenta atenţiei cititorului un artist îndrăgostit de lemn, pe care l-am urmărit cu interes în ultimii 20 de ani. Elev al cuplului de sculptori Gabriela Manole Adoc şi Gheorghe Adoc, precum şi al profesorului Nicolae Şaptefraţi, şi-a descoperit un stil propriu, marcat de prelucrarea minuţioasă a materialului. Suprafaţa lemnului capătă astfel o textură marmoreană, permiţându-i să gloseze asupra Universului. Formele cu o faţă unică (Möbius) par proiecţii ale unui spaţiu cu mai multe dimensiuni, inabordabil şi tragic. Universurile închise (sferele) se leagă în durerea lor prin aripa bucuriei. Cronos curmă desfăşurarea spaţiului, împietrindu-l. Simbolul ancestral al cocoşului marchează săgeata inexorabilă a timpului, pe când spirala (lui Arhimede) se desfăşoară în pitagoreice acorduri muzicale.

Am privit *Zeiţa egipteană* ca pe o glorificare a unor vremuri ce, de mult apuse, iradiază abia acum marea lor încărcătură spirituală şi am fost cuprins de emoţie la vederea *Maternităţii.* Dar m-am trezit faţă-n faţă cu *Păuna,* întruchiparea Mamei dintotdeauna, emaciată, chinuită de nevoi şi mai ales de grija, izvorâtă din iubire, faţă de copii, iar emoţia m-a copleşit. Pornind de la metafora din titlul unei piese de teatru, *Un fluture pe lampă* avertizează asupra pericolului pierderii organicităţii şi nimic nu serveşte mai bine această idee decât efemeritatea lemnului.

Câteva cuvinte despre lucrările care nu au fost expuse în cadrul ultimei expoziţii, cea din care am selecţionat imagini ilustrative. Cine pătrunde semnificaţia donquijotismului înţelege că lucrarea ce poartă numele eroului lui Cervantes, realizată într-o tehnică mixtă lemn-metal, pare atât un autoportret, cât şi o sugestie interogativă: *Est-ce que Don Quijote c'est moi?*, care lasă adeziunii necondiţionate şansa unei alegeri. Majestatea marmoreană a *Lebedei*, prin esenţializarea formei şi evidenţierea măiestrită a texturii, a dat prilej criticilor să îl încadreze în universul lui Brâncuşi. Un grup de statuete de mici dimensiuni reprezentând animale fabuloase au fost expuse în ansamblul artistic de la Podul Dâmboviţei şi au fost vernisate într-un spectacol de sunet şi lumină intitulat *Fata şi himerele,* iar acesta nu a fost singular ca mod de întrunire a muzelor. La vernisajul de la Muzeul de Artă din Braşov au participat un poet (George Tei) şi doi reputaţi actori, Cristina Deleanu şi Eugen Cristea.

Se vor întreba, poate, cititorii acestor rânduri de ce nu folosesc statistici şi date despre artist. Ele pot fi uşor găsite în *Dicţionarul artiştilor plastici din România,* acolo unde este ilustrată o faţetă încă neprezentată a sculptorului: aceea de portretist al bunului său prieten, pictorul argeşean Tudor Meiloiu, în portofoliu având încă două lucrări reprezentându-i pe Elisabeta Rizea şi Paul Everac. Iar din lista expoziţiilor, pot spune că cea mai amplă a fost „personala” de la Muzeul Cotroceni, la care, printre alţi iluştri vorbitori s-a aflat mentorul său artistic, sculptorul Gheorghe Adoc.

Sentimentul mistic, cel care guvernează îndeobşte orice creaţie umană, fie ea artistică ori ştiinţifică, i-a inspirat o *Rugăciune,* care, departe de bigotismul neputincios, dovedeşte forţa transcendentă a morfismelor senzuale, izvorâtoare de ethos, cântată astfel de poetul Liviu Vişan:

Lucrare de cântec
Îţi voi ciopli în aer un poem
căruia îi voi spune rugăciune,
tăiem un nuc, îl dăm cu untdelemn
şi unde crapă, clei sfinţit vom pune,
vei ţine dalta ca pe un condei
ce nu se-ncumentă să deseneze
iar cutele din sânii rugăciunii
vor face păcătoşii să viseze
doar la minunile, ascunse-n straie,
ce cu talent ai vrea să le îmbraci
când vei lăsa uneltele din mână
şi lemnul va grăi în taină, taci!

Îmi permit, în încheiere, să fac o parafrază a unei teoreme „cu demonstraţie în limba română”, aparţinând mentorului acestei reviste, şi să observ că, în timp ce indicatorii sunt imposibil de agregat, adevărul artistic este pe de-a întregul recunoscut. Iar concluzia privitoare la sculpturile mai sus prezentate a zecilor de cronicari, niciuna circumstanţială, a fost unanimă în a exprima emoţia în faţa acestui adevăr. Şi, pentru că toate aceste sculpturi „trebuiau să poarte un nume”, ele s-au numit Constantin Rădulescu.

Număr ilustrat cu lucrări de Constantin Rădulescu.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Victor RAVINI – scriitor, Franţa
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Dragoş VAIDA – prof. univ., Bucureşti
- Dan ANGHELESCU – scriitor, Bucureşti
- Mihaela MALEA STROE – scriitor, Braşov
- Ilie POPA – prof. univ., Piteşti
- Florentin POPESCU – scriitor, Bucureşti
- Crina DECUSARĂ BOCŞAN – scriitor, Bucureşti
- Filofteia PALLY – istoric, Piteşti
- Ion C. ŞTEFAN – scriitor, Bucureşti
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu-Severin
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Eugen CONSTANTINESCU – publicist, Bucureşti